

Rzeczpospolita
Polska

Finansowane przez
Unię Europejską

Plan
Strategiczny dla
Wspólnej
Polityki
Rolnej
na lata 2023-2027

LIDER A4

Lokalna Grupa Działania na rzecz
zrównoważonego rozwoju Gmin
Kąty Wrocławskie, Kobierzyce,
Siechnice, Żórawina, Domaniów
– Lider A4

Lokalna Strategia Rozwoju

NA LATA 2023-2027

Maj 2023r.
Kobierzyce

Spis treści

Rozdział I Charakterystyka partnerstwa lokalnego	4
1.1. Nazwa LGD i forma prawna.	4
1.2. Proces tworzenia Lokalnej Grupy Działania Lider A4	4
1.3. Ogólny opis struktury LGD Lider A4.....	5
1.4. Ogólna informacja o składzie organu decyzyjnego	5
1.5. Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym	6
1.6. Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD	7
Rozdział II Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR	7
2.1. Opis i mapa obszaru LGD Lider A4.....	7
2.2. Istota i spójność obszaru LSR.....	9
Rozdział III Partycypacyjny charakter LSR.....	10
3.1. Metody konsultacji społecznych.....	10
3.2. Analiza wniosków z przeprowadzonych konsultacji.....	13
3.3. Partycypacja w procesie wdrażania LSR na lata 2023-2027	15
Rozdział IV Analiza potrzeb i potencjału LSR	15
4.1. Struktura funkcjonalno-przestrzenna gmin.....	15
4.2. Stan infrastruktury w kontekście potrzeb rewitalizacji	16
4.3. Charakterystyka gospodarki i przedsiębiorczości obszaru	17
4.4. Rynek pracy	22
4.5. Sektor społeczny i problemy społeczne.....	23
4.6. Walory przyrodnicze, turystyka, rozrywka, zabytki.....	26
4.7. Rolnictwo i obszary wiejskie	31
4.8. Produkty lokalne.....	33
4.9. Obszar edukacji formalnej	35
4.10. Zasady zrównoważenia środowiskowego w działalności LGD.....	35
4.11. Określenie grup docelowych szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR.....	36
4.12. Podsumowanie i analiza SWOT	37
Rozdział V Spójność, komplementarność i synergia.....	41
5.1. Opis zgodności i komplementarności LSR z innymi dokumentami planistycznymi w szczególności strategiami rozwoju województw.	41
Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Domaniów na lata 2018 – 2025	
5.2. Opis sposobu integrowania różnych sektorów, partnerów, zasobów czy branż działalności gospodarczej.	44
Rozdział VI Cele i wskaźniki.....	47
6.1. Specyfikacja i opis celów, przypisanych im przedsięwzięć oraz uzasadnienie ich sformułowania w oparciu o konsultacje społeczne i powiązanie ich z analizą potrzeb	47

6.2. Przedstawienie celów z podziałem na źródła finansowania.....	50
6.3. Przypisanie wskaźników do celów i przedsięwzięć w kontekście ich adekwatności do celów i przedsięwzięć oraz zgodności ze wskaźnikami dla programów	51
Rozdział VII_Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru	53
7.1. Ogólna charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD	53
7.2. Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru zgodnie z wymogami określonymi dla programów	55
7.3. Wskazanie w jaki sposób w kryteriach wyboru operacji zostanie uwzględniona innowacyjność oraz przedstawienie ich definicji i zasad oceny	55
Rozdział VIII_Plan Działania	57
8.1. Zwięzła charakterystyka przyjętego harmonogramu osiągnięcia poszczególnych celów i wskaźników wskazująca czas realizacji kluczowych efektów wdrażania LSR	57
Rozdział IX_Plan finansowy	62
9.1. Opis źródeł, z których przewiduje się finansowanie działalności LGD	62
9.2. Opis powiązań poszczególnych źródeł finansowania z celami LSR	62
Rozdział X_Monitoring i ewaluacja.....	63

Zmiany i aktualizacje dokumentu:

1. Czerwiec 2025 aneks nr 3;
2. Grudzień 2025.

Rozdział I

Charakterystyka partnerstwa lokalnego

1.1. Nazwa LGD i forma prawna.

Lokalna Grupa Działania na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju Gmin: Domaniów, Kąty Wrocławskie, Kobierzyce, Święta Katarzyna, Żórawina, Domaniów – Lider A4, posiada status stowarzyszenia, powstałego w oparciu o art. 15 ustawy z 7 marca 2007r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (Dz. U. Nr 64, poz. 427 oraz z 2008r. Nr 98, poz. 634).

Data wpisu do KRS: 16.07.2008. Numer KRS: 0000309833.

Stowarzyszenie jest partnerstwem trójsektorowym składającym się z przedstawicieli sektora publicznego, gospodarczego i społecznego. Stowarzyszenie jest dobrowolnym, samorządnym, trwałym zrzeszeniem o celach niezarobkowych, którego podstawowym celem jest działanie na rzecz rozwoju obszarów wiejskich.

Siedzibą Partnerstwa LGD Lider A4 jest miejscowość Kobierzyce w Gminie Kobierzyce, powiecie ziemskim wrocławskim. Nadzór nad działalnością Stowarzyszenia sprawuje Marszałek Województwa Dolnośląskiego.

1.2. Proces tworzenia Lokalnej Grupy Działania Lider A4

Pomysł założenia Lokalnej Grupy Działania mającej na celu wspieranie budowy kapitału społecznego w oparciu o wsparcie w ramach Osi IV Leader PROW 2007-2013 zrodził się w 2008 r. Porozumienie samorządowców gmin: Kąty Wrocławskie, Kobierzyce, Żórawina i Siechnice (wówczas Święta Katarzyna) zainicjował Wójt Gminy Święta Katarzyna Jerzy Fitek. Po intensywnych konsultacjach z przedstawicielami lokalnych organizacji pozarządowych, organizacji skupiających przedsiębiorców, instytucji kultury oraz lokalnych liderów, w dniu 5 maja 2008 r. w UG Kobierzyce odbyło się zebranie założycielskie „LGD - Lider A4”. W zebraniu tym wzięło udział 20 osób (po 5 z każdej gminy) reprezentujących sektor publiczny, gospodarczy i społeczny. Po intensywnej dyskusji podjęty one decyzje o powołaniu Stowarzyszenia oraz przyjęły propozycję organizacji władz oraz Statut Stowarzyszenia. Zebrani członkowie – założyciele po przedstawieniu kilku propozycji zdecydowali się na nadanie nowotworzonej organizacji nazwy: *Lokalna Grupa Działania na rzecz zrównoważonego rozwoju Gmin Kąty Wrocławskie, Kobierzyce, Święta Katarzyna, Żórawina – Lider A4*”.

Genezy nazwy Stowarzyszenia należy upatrywać w dążeniu z jednej strony do jak najsilniejszego zaznaczenia misji Stowarzyszenia, jaką jest dążenie do zrównoważonego rozwoju tj. rozwoju który zaspokaja potrzeby obecne, nie zagrażając możliwościom zaspokojenia potrzeb przyszłych pokoleń, a także odpowiednia identyfikacja terytorialna obszaru działalności LGD – autostrada A4 – przebiegająca przez większość gmin wchodzących w skład LGD i mająca niebagatelny wpływ na kształtowanie ich potencjału gospodarczego i społecznego. 16 lipca 2008 roku w Sądzie Rejonowym we Wrocławiu zarejestrowane zostało Stowarzyszenie Lider A4. Duży wkład w opracowanie założeń i celów powoływanej LGD wnieśli przedstawiciele organizacji pozarządowych oraz pracownicy urzędów gmin zajmujących się środkami europejskimi, przy znaczącej pomocy na poziomie konsultacji opracowywanych dokumentów założycielskich udzielonym przez istniejące już LGD oraz pracowników Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego.

Głównymi celami LGD są m.in.: działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich z uwzględnieniem należytej ochrony oraz promocji środowiska naturalnego, krajobrazu i zasobów historyczno-kulturowych oraz równości szans, aktywizowanie ludności wiejskiej, promocja obszarów wiejskich oraz gmin położonych na obszarze działania LGD. Powyższe cele LGD realizuje głównie za pomocą opracowanej Lokalnej Strategii Rozwoju.

Stowarzyszenie Lider A4 aktywnie uczestniczyło w realizacji programu Leader w ramach PROW 2007-2013 i 2014-2020, efektem czego było wzmocnienie i rozwój LGD. Działania podejmowane na obszarze 5 gmin wpłynęły

pozytywnie na mieszkańców, na organizacje i samorządy. Spectrum działań, którym zajmuje się LGD stanowi szansę dla społeczności danego obszaru. Wsparcie finansowe przez LGD ciekawych projektów dają możliwości wprowadzenia oczekiwanych przez społeczność pozytywnych zmian.

1.3. Ogólny opis struktury LGD Lider A4

Władzami Stowarzyszenia zgodnie ze Statutem są:

1. Walne Zebranie Członków.
2. Zarząd.
3. Rada.
4. Komisja Rewizyjna.

Członkowie Stowarzyszenia Lider A4 stanowią reprezentację trzech sektorów – społecznego/ mieszkańców, gospodarczego oraz publicznego. Proporcje poszczególnych sektorów na poziomie całej organizacji kształtują się w następujący sposób: sektor społeczny/mieszkańców – 26 osób; sektor gospodarczy – 15 osób; sektor publiczny – 15 osób. Członkowie Stowarzyszenia w porównywalnych proporcjach reprezentują poszczególne gminy wchodzące w jego skład.

Tabela 1. Członkowie Stowarzyszenia w podziale na sektory

Sektor	Liczba członków	Udział %
Publiczny	15	26,78
Społeczny	26	46,44
Gospodarczy	15	26,78
Razem	56	100

Źródło: opracowanie własne

W skład Stowarzyszenia Lider A4, wg stanu na czas opracowania strategii, wchodzi 56 członków. W związku z tym, iż Lokalna Grupa Działania jest organizacją otwartą członkowie znajdujący się w jej szeregach są reprezentantami różnych grup lokalnej społeczności. Stowarzyszenie zrzesza zarówno seniorów, które z racji swojego wieku (60+) służą wiedzą i zdobytym doświadczeniem, a także młodzież poniżej 25 roku życia, która dzięki innemu postrzeganiu rzeczywistości wnosi swój punkt widzenia. Ponad połowę członków stanowią kobiety. Stowarzyszenie działa za pomocą wyłanianych organów, do których należą: Zarząd LGD, Rada oraz Komisja Rewizyjna.

1.4. Ogólna informacja o składzie organu decyzyjnego

Rada jest organem decyzyjnym. Do wyłącznej kompetencji Rady należy wybór operacji, które mają być realizowane w ramach opracowanej przez Stowarzyszenie Lokalnej Strategii Rozwoju oraz ustalanie kwoty wsparcia. Szczegółowe zasady funkcjonowania Rady określa Regulamin Rady.

Członkowie Rady są wybierani i odwoływani przez Walne Zebranie Członków spośród członków tego zebrania.

Liczba członków Rady ustalona została przez Walne Zebranie w liczbie od 10 do 15 osób. Co najmniej 50% członków rady powinno posiadać doświadczenie w zakresie realizacji projektów z zakresu rozwoju obszarów wiejskich współfinansowanych ze środków UE, co najmniej 50% powinno zamieszkiwać obszar objęty LSR, powinni posiadać wykształcenie wyższe lub średnie, powinni ukończyć szkolenia związane z rozwojem obszarów wiejskich. Członkowie Rady powoływani i odwoływani są przez Walne Zebranie Członków. Członkowie Rady nie mogą być

członkami Komisji Rewizyjnej ani Zarządu. Nie mogą pozostawać z członkami Zarządu oraz członkami Komisji Rewizyjnej w związku małżeńskim ani też w stosunku powinowactwa i pokrewieństwa, nie mogą być skazani prawomocnym wyrokiem.

W obecnym składzie Rady jest 12 osób reprezentujących poszczególne sektory:

L.p.	sektor	ilość	Udział %	reprezentacja
1.	publiczny	6	50%	przedstawiciel władzy publicznej; przedstawiciel jednostki gminnej, sołtys
2.	gospodarczy	4	33,33%	przedstawiciel przedsiębiorców
3.	społeczny	2	16,67%	przedstawiciel organizacji pozarządowej, senior, przedstawiciel młodzieży

Wymieniony skład organu decyzyjnego gwarantuje bezstronność w podejmowaniu decyzji oraz umożliwia szybką weryfikację prowadzonego rejestru interesów w celu zapobieżenia, aby żadna pojedyncza grupa interesu nie kontrolowała procesu podejmowania decyzji o wyborze wniosku do dofinansowania.

Członków Rady wybierani są przez Walne Zebranie Członków. Każdy z członków Rady członek przystępuje do pracy w Radzie posiadając wiedzę na temat procedur i narzędzi wyboru operacji, kryteriów ich wyboru i oceny, rozporządzeń, wytycznych wykonawczych oraz PS WPR. Znajomość tych dokumentów zapewnia odpowiednie przygotowanie merytoryczne, niezbędne w procesie decyzyjnym. Członkowie Rady, przed rozpoczęciem oceny wniosków w ramach każdego naboru zobowiązani są do wykazania w Rejestrze Interesów spraw/powiązania. Posiedzenie Rady zwołuje Przewodniczący Rady, konsultując miejsce, termin i porządek posiedzenia z Biurem LGD. Posiedzenie może odbywać się w systemie stacjonarnym lub zdalnym.

W swojej pracy członkowie Rady korzystają z systemu elektronicznego (aplikacja elektroniczna oceny wniosków). W przypadku awarii systemu czynności mogą być realizowane w formie papierowej.

Decyzje Rady dotyczące oceny i wyboru wniosków podejmowane są w drodze uchwały. Od decyzji Rady każdorazowo przysługuje odwołanie w ramach obowiązującej procedury odwoławczej o której informowani są Wnioskodawcy w drodze pisemnej po ocenie i wyborze wniosków przez Radę.

1.5. Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym

Lokalna Grupa Działania Lider A4 została stworzona w celu realizacji strategii rozwoju obszarów wiejskich. W procesie decyzyjnym Rady LGD Lider A4 działania stosowane są różne rozwiązania, takie jak:

1. Konsensus – czyli zgoda wszystkich członków Rady w sprawie podejmowanej decyzji.
 2. Głosowanie – każdy członek Rady ma prawo do oddania swojego głosu, a decyzja podejmowana jest w drodze większości głosów.
 3. Debata – członkowie Rady mają możliwość przedyskutowania różnych opcji i wyboru najlepszego rozwiązania.
- Mechanizmy zarządzania w ramach LGD Lider A4 obejmują:
1. Planowanie strategiczne – określanie celów i priorytetów dla rozwoju obszaru Lider A4, w oparciu o analizę jego potencjału i potrzeb.
 2. Zarządzanie projektami rozwojowymi – proces koordynacji działań i zasobów w celu osiągnięcia celów projektowych.
 3. Monitorowanie i ocena – systematyczna ocena postępów w realizacji celów i weryfikacja efektów działań.

Dzięki tym rozwiązaniom stosowanym w procesie decyzyjnym oraz mechanizmom w zakresie zarządzania przez Radę LGD Lider A4 ma zdolność do skutecznego realizowania strategii rozwoju swojego obszaru, zapewniając równocześnie partycypację społeczności lokalnej w procesie decyzyjnym.

1.6. Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD

Podstawowym dokumentem regulującym wewnętrzne zasady działania LGD Lider A4 jest Statut LGD. Wraz z pozostałymi dokumentami – regulaminem organu decyzyjnego (Rady), regulaminem Zarządu, regulaminem Komisji Rewizyjnej, regulaminem biura LGD, regulaminem Walnego Zebrania Członków. Tabela 2 prezentuje krótką charakterystykę poszczególnych dokumentów.

Tabela 2. Zestawienie dokumentów regulujących funkcjonowanie struktur LGD Lider A4.

Statut LGD	– Wskazuje organ nadzoru, którym jest Marszałek Województwa Dolnośląskiego – określa sposób powołania oraz funkcjonowania organu odpowiedzialnego za wybór operacji – Rada – określa sposób uchwalania oraz zmian LSR, a także samego Statutu LGD i innych dokumentów stanowiących o funkcjonowaniu LGD – określa zasady zachowania bezstronności przez członków Rady – określa zasady nabywania i utraty członkostwa w LGD i jej organach
Regulamin Rady	– określa zasady zwoływania oraz prowadzenia posiedzeń organu decyzyjnego, ponadto stanowi o sposobie przekazywania dokumentacji dotyczącej spraw podejmowanych na posiedzeniach – określa szczegółowe zasady podejmowania decyzji w sprawie wyboru operacji – określa zasady protokołowania posiedzeń Rady oraz wynagrodzenia członków organu decyzyjnego
Regulamin biura LGD	– określa zasady zatrudniania i wynagradzania pracowników biura – ustala zakres uprawnień dyrektora biura – określa zasady udostępniania informacji będących w dyspozycji LGD uwzględniające zasady bezpieczeństwa informacji i przetwarzania danych osobowych – opisuje metody oceny świadczonych przez pracowników biura usług doradczych
Regulamin Zarządu	– określa skład, zasady zwoływania i organizacji posiedzeń organu – ustala kompetencje oraz sposób reprezentowania Zarządu – ustala podział zadań pomiędzy członkami Zarządu
Regulamin Komisji Rewizyjnej	– określa skład, zasady zwoływania i organizacji posiedzeń organu – ustala zasady i sposób protokołowania działań kontrolnych oraz posiedzeń Komisji Rewizyjnej
Regulamin Walnego Zebrania Członków LGD	– określa sposób zwoływania, organizacji oraz protokołowania posiedzeń WZC – określa zasady podejmowania decyzji w sprawie organów LGD nieokreślone w Statucie

Źródło: opracowanie własne

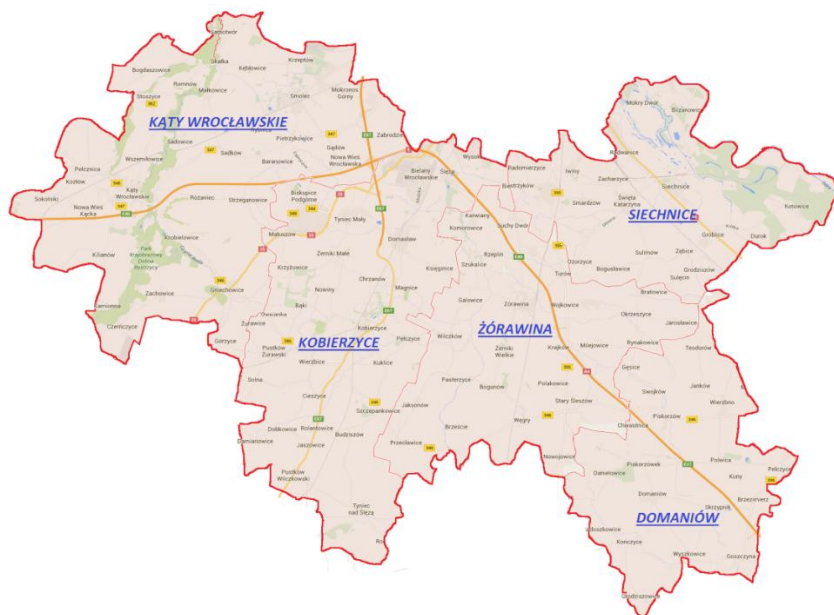
Rozdział II

Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR

2.1. Opis i mapa obszaru LGD Lider A4

Na obszarze LGD Lider A4 funkcjonuje pięć gmin: Domaniów, Kąty Wrocławskie, Kobierzyce, Siechnice oraz Żórawina, które administracyjnie przynależą do dwóch powiatów: oławskiego (Domaniów) i wrocławskiego (pozostałe jednostki gminne). Dwie gminy posiadają status wiejsko-miejski (Kąty Wrocławskie i Siechnice), pozostałe są podmiotami wiejskimi. Na obszar LGD Lider A4 składa się 151 miejscowości oraz 140 sołectw.

Wskazane jednostki terytorialne znajdują się w sąsiedztwie miasta Wrocławia – w przypadku Kątów Wrocławskich, Kobierzyc oraz Siechnic jest to sąsiedztwo bezpośrednie. Najdalej położone miejscowości obszaru dzieli od granic Wrocławia nie więcej jak 20 km.

Rysunek 1. Mapa obszaru LGD Lider A4

Źródło: opracowanie własne

Obszar LGD sąsiaduje od północy z miastem Wrocław, od wschodu – z gminą Czernica (powiat wrocławski), Oława (powiat oławski), od południa z gminą Wiązów i Borów (powiat strzeliński), Jordanów Śląski, Sobótka (powiat wrocławski), od zachodu z gminą Mietków (powiat wrocławski), Kostomłoty i Udanin (powiat średzki). Sąsiadujące inne Lokalne Grupy Działania z terenem LGD Lider A4 to: od wschodu – LGD Dobra Widawa i Stowarzyszenie „Brzesko-Oławska Wieś Historyczna”, od południa – LGD Gromnik i Stowarzyszenie „Ślężanie – Lokalna Grupa Działania”, a od zachodu – LGD Szlakiem Granitu i Stowarzyszenie LGD „Kraina Łęgów Odrzańskich”.

Przez obszar przebiegają szlaki komunikacyjne łączące Wrocław z Górnym Śląskiem – przede wszystkim jest to autostrada A-4. Na terenie obszaru znajduje się pięć węzłów umożliwiających zjazd z autostrady – w gminach Kąty Wrocławskie, Kobierzyce oraz Żórawina i Domaniów. Trasa ta stanowi fragment korytarza tranzytowego z Niemiec przez Wrocław i Kraków w Ukrainę. Przez środek obszaru przebiega magistrala kolejowa nr 132 (fragment transeuropejskiego szlaku kolejowego E-30 Berlin – Wrocław – Katowice – Lwów – Kijów). Ponadto przez obszar biegną ważne drogi krajowe nr 8, 35 i 94, biegnące na południe lub południowy zachód.

Gminy partnerstwa zajmują wspólnie powierzchnię 639 km². Największą jednostką terytorialną są Kąty Wrocławskie (177 km²) i Kobierzyce (149 km²). Nieco mniejszą gminą jest Żórawina ze 120 km², a najmniejsze obszarowo podmioty to Siechnice (99 km²) i Domaniów (94 km²).

Tabela 3. Opis oraz powierzchnia gmin obszaru LGD Lider A4

Gmina	Typ gminy	Powiat	Obszar km ²
Domaniów	wiejska	oławski	94
Kąty Wrocławskie	wiejsko-miejska	wrocławski	177
Kobierzyce	wiejska	wrocławski	149
Siechnice	wiejsko-miejska	wrocławski	99
Żórawina	wiejska	wrocławski	120
Lider A4			639

Źródło: Opracowanie własne

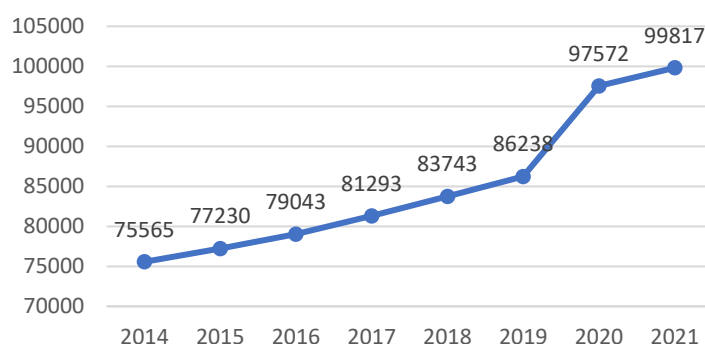
Partnerstwo obejmuje środkową część Równiny Wrocławskiej, wchodzącej w skład większej jednostki fizjograficznej Niziny Śląskiej. Obszar charakteryzuje się słabo zróżnicowaną rzeźbą terenu, ma charakter nizinno-pagórkowaty, płaski, monotony o niewielkim zalesieniu. Przeważają tu wysokości 150- 200 m n.p.m. Obszar przecinają rzeki Bystrzyca, Ślęza, Odra i Oława.

Na koniec 2020 r. na terenie obszaru zamieszkiwało 97 572 obywateli, a na koniec 2021 r. – 99 817, z 2014 roku mamy wzrost o 24,3% (Tabela 4). Populacja obszaru wykazuje systematyczny wzrost (Rysunek 2), który utrzymywał się będzie w kolejnych latach, co jest efektem atrakcyjności położenia względem Wrocławia.

Tabela 4. Stan ludności w gminach obszaru Lider A4 na koniec 2014, 2020 i 2021 lat

	31.12.2014	31.12.2020	31.12.2021	Zmiana 2021 do 2020, %	Zmiana 2021 do 2014, %
Domaniów	5 306	5 019	4 962	-1,15%	-6,93%
Kąty Wrocławskie	22 614	28 554	29 193	2,19%	22,54%
Kobierzyce	18 642	23 722	24 053	1,38%	22,50%
Siechnice	19 045	27 536	28 553	3,56%	33,30%
Żórawina	9 958	12 741	13 056	2,41%	23,73%
Lider A4	75 565	97 572	99 817	2,25%	24,30%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS – BDL

Rysunek 2. Populacja obszaru LGD Lider A4 w latach 2014-2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS – BDL

Obszar jest dobrze rozwinięty gospodarczo i charakteryzuje się zarówno wysokim poziomem zainwestowania przez średni i duży biznes, lokalnej przedsiębiorczości jak i wysoko rozwiniętym rolnictwem – ze względu na wysoką klasę gleb.

2.2. Istota i spójność obszaru LSR

Spójność przestrzenna: Obszar LGD Lider A4 charakteryzujący się rolniczym i słabo urozmaiconym krajobrazem na mapie Dolnego Śląska jest jednym z najbardziej nizinnych regionów. Bardzo niska powierzchnia zalesień oraz niewielka powierzchnia i różnorodność obiektów chronionych wraz ze skromną siecią hydrograficzną w gminach Domaniów, Kobierzyce i Żórawina oraz postępującym uprzemysłowieniem obszaru stawia poważne wyzwania rozwojowe dla mieszkańców i gmin Lider A4. Poważne wyzwanie to również postępująca presja Wrocławia związana z zabudową i ruchem komunikacyjnym związanym z aglomeracją. Wymienione problemy są spójnymi elementami dla tego obszaru, który chce i może rozwijać się zachowując swoje funkcje i wartości wiejskie w otoczeniu miasta. Wspólne mianowniki tego obszaru to nie tylko położenie w bezpośrednim sąsiedztwie Wrocławia, ale również lokalizacja w widłach dwóch kluczowych rzek Dolnego Śląska – od północnego wschodu Doliny Odry a od północnego zachodu Doliny Bystrzycy. Zostały one uznane jako istotne korytarze ekologiczne niezbędne dla

zachowania siedlisk i gatunków dolin rzecznych. Wykorzystanie tych walorów przyrodniczych w aktywizowaniu turystycznym obszaru to ważne zadanie dla Stowarzyszenia Lider A4, jednak pod warunkiem szczególnie troskliwej ochrony tych terenów i rozwijaniu zrównoważonego użytkowania wypoczynkowego i rekreacyjnego.

Spójnikiem historycznym dla obszaru są interesujące przykłady architektury sakralnej, parki, pałace i zabudowania dworskie, oraz krzyże pokutne. Obiekty te rozsiane są po całym obszarze tworząc klimat krajobrazu wiejskiego i łącząc współczesność z ciekawą historią tych ziem.

Spójność gospodarcza: obszar charakteryzuje się bardzo niskim poziomem bezrobocia oraz tak wysoką podażą miejsc pracy, która jest w stanie wchłonąć lokalne zasoby ludzkie – osoby w wieku produkcyjnym. Do tego dochodzi jeszcze relatywnie wysoki poziom przedsiębiorczości mieszkańców. Wskazane tendencje sprawiają, że na analizowanym obszarze istnieje silna konkurencja, co tę dobrą stroną, że powinno wyzwać kreatywność i dążenie do wdrażania innowacji. Istniejące mikro i małe przedsiębiorstwa potrzebują wsparcia, które pozwoliłoby im na szybszy rozwój. Jednocześnie osoby młode (stanowiące wysoki odsetek w populacji mieszkańców w wieku produkcyjnym), będące na początku swojej kariery zawodowej potrzebują impulsu finansowego, który pozwoliłby im właśnie na tym obszarze uruchamiać własną działalność gospodarczą (podobnie jak kobiety czy osoby niepełnosprawne). Na poziomie gospodarczym – dla wzmocnienia potencjału warto podjąć działania kooperacyjne. Obszar LGD posiada potencjał dla rozwoju turystyki weekendowej i rekreacji w otoczeniu miasta. Bliskość Wrocławia zamieszkałego przez ponad 600 tys. mieszkańców, dostępność komunikacyjna regionu i możliwość wykorzystania dolin rzeki Odry, Bystrzycy i Ślęzy jako osiowych produktów turystycznych wraz z uzupełnieniem tej oferty przez agroturystykę, ośrodki konne i smakowitą propozycję kulinariów wyznacza także kierunki rozwoju dla lokalnych przedsiębiorców.

Spójność społeczna: Obszar LGD jest również spójny społecznie. Występują tu podobne zjawiska społeczne: 1) mieszkańcy mają dostęp do pracy, 2) infrastruktura społeczna jest lepiej rozwinięta niż na innych obszarach wiejskich Dolnego Śląska; 3) różnorodna oferta ośrodków kultury wsparta siecią świetlic i bibliotek zapewnia warunki wstępne do rozwoju zainteresowań i aktywności mieszkańców.

Przede wszystkim jednak owa spójność społeczna wiąże się z występującymi tutaj problemami: 1) niskim poziomem integracji – podziałami na nowych i starych mieszkańców gmin, a co za tym idzie 2) niskim poziomem tożsamości lokalnej i identyfikacji z miejscem zamieszkania, 3) brakiem aktywności społecznej, 4) relatywnie niskim poziomem rozwoju sektora pozarządowego, 5) powolnym wykorzenianiem kultury i tradycji wiejskiej.

Wnioski z diagnozy oraz przeprowadzone warsztaty i badania wykazały, że konieczność wzmocnienia działań w kierunku społeczności lokalnej, a w szczególności ludzi młodych do 25 r.ż., seniorów i kobiet.

Rozdział III

Partycypacyjny charakter LSR

3.1. Metody konsultacji społecznych

LSR jest dokumentem opracowanym przy szerokim i aktywnym zaangażowaniu społeczności lokalnej mieszkańców. W ramach pracy, analizy i konsultacji włączyli się pracownicy biura LGD Lider A4, mieszkańcy i instytucje obszaru LGD Lider A4, wśród których byli przedstawiciele: organizacji pozarządowych, przedsiębiorcy, rolnicy, grupy społeczne nieformalne, indywidualni mieszkańcy w tym młodzież i osoby zagrożone wykluczeniem społecznym, samorządowcy, i inni.

Priorytetem dla LGD Lider A4 był taki dobór metod i narzędzi, aby włączenie społeczności lokalnej w proces tworzenia dokumentu LSR był najbardziej efektywny. Dokument Lokalnej Strategii Rozwoju wypracowany został z wykorzystaniem takich partycypacyjnych metod, jak:

– Biały wywiad - polegał na gromadzeniu informacji pochodzących z ogólnie dostępnych źródeł oraz przy współpracy z instytucjami administracji samorządowej i rządowej;

– Badania ankietowe – polegały na zbieraniu opinii (identyfikacji atutów i barier rozwoju obszaru, preferowanych kierunków i celów rozwoju, identyfikacji grup docelowych oraz pomysłów na projekty i działania) dzięki wykorzystaniu formularza elektronicznego, kwestionariuszy ankietowych, korespondencji elektronicznej/mailowej, za pośrednictwem strony internetowej Stowarzyszenia i instytucji współpracujących z LGD;

– Spotkania konsultacyjne - poświęcone analizie mocnych i słabych stron, szans i zagrożeń obszaru, a także analizie celów i kierunków rozwoju we wszystkich gminach, odbywały się w sposób hybrydowy również za pomocą środków komunikacji elektronicznej. Spotkania przeprowadzone w budynkach administracji publicznej z udogodnieniami dla osób niepełnosprawnych.

– Wywiady grupowe (5 fokusów) z przedstawicielami grup i podmiotów istotnych z punktu widzenia planowania strategii, w zakresie identyfikacji ich potrzeb i obecnych problemów oraz planowaniu kierunków rozwoju i współpracy na rzecz tych grupy i podmiotów;

– Warsztaty strategiczne w ramach III zespołów roboczych - zespoły robocze dokonały analizy materiału i wniosków płynących m.in.: ze spotkań gminnych, badań ankietowych, wywiadów grupowych, funkcjonowania punktów konsultacyjnych, aktywności organizacji pozarządowych, aktywizacji społecznej, etc.

– Punkty informacyjno-konsultacyjne w gminach – polegały na umożliwieniu interesantom załatwianiem sprawy w urzędach na zapoznanie się z działalnością LGD, wypełnienie i zebraniu ankiet oraz zgłoszenie własnych pomysłów na projekty planowane do realizacji w ramach LSR;

– Punkt informacyjno-konsultacyjny w biurze LGD Lider A4 – polegał m.in.: na udostępnianiu i zebraniu ankiet, materiałów umożliwiających zgłoszenie własnej inicjatywy do LSR czy informacji dot. prowadzonych konsultacji powstających części strategii;

– Punkty informacyjno-konsultacyjne w trakcie lokalnych wydarzeń na obszarze Gmin Partnerskich – polegały na udostępnieniu i zebraniu ankiet, materiałów umożliwiających zgłoszenie własnej inicjatywy do LSR czy informacji dot. prowadzonych konsultacji powstających części strategii materiałów dla wszystkich mieszkańców obszaru ze szczególnym uwzględnieniem istotnych grup dla nowej LSR: kobietom i seniorom działającym m.in.: w ramach KGW czy rolnikom i ich domownikom;

– Konsultacje ze społecznością lokalną on-line – cykliczne spotkania z mieszkańcami całego obszaru Partnerstwa on-line, przekazanie informacji dot. prowadzonych konsultacji LSR;

– Konsultacje społeczne za pośrednictwem strony internetowej i profilu społecznościowego - LGD prowadziło na swojej stronie internetowej.

– Kampania informacyjna plakaty - zachęcały do udziału w pracach i konsultacjach nowego LSR, wypełnienia ankiety itp. Plakaty były umieszczane w punktach informacji, w gablotach ogłoszeniowych na obszarze Gmin Partnerskich, przekazywane za pośrednictwem urzędów gmin do sołtysów oraz zamieszczane w innych instytucjach działających na obszarze LGD;

– Fiszki projektowe – skierowane były wszystkich potencjalnych wnioskodawców zarówno do gmin i ich jednostek, przedsiębiorców, organizacji pozarządowych, rolników oraz osoby fizycznych z obszaru LGD oraz osobna fiszka skierowana do młodzieży.

Podczas realizacji działań partycypacyjnych szczególną uwagę zwrócono na udział w budowaniu strategii grup istotnych z punktu widzenia realizacji LSR. W pracę zaangażowano takie grupy, jak:

- Lokalni producenci i usługodawcy;
- Usługodawcy z branży turystycznej;

- Przedstawiciele instytucji współpracujących na co dzień z osobami w niekorzystnej sytuacji (Powiatowe Urzędy Pracy, PCPR, Ośrodki Pomocy Społecznej z gmin wchodzących w skład LGD, KOWR, przedstawiciele Gmin członkowskich);
- Seniorzy;
- Przedstawiciele instytucji współpracujący na co dzień z rolnikami (Przedstawiciele Gmin, ARiMR, KOWR, ODR, DIR)
- Rolnicy i ich domownicy;
- Młodzież do 25 roku życia;
- Liderzy lokalni z poszczególnych gmin (sołtysi, radni, członkowie organizacji pozarządowych, itp.);
- Przedstawiciele Urzędów Gmin;
- Ogół społeczności lokalnej;
- Członkowie LGD, Rady, Zarządu oraz pracownicy biura LGD.

Plan włączenia społeczności był podzielony na 3 etapy:

1. Etap wstępny, którego celem było zaproszenie mieszkańców i instytucji z obszaru LGD do udziału w konsultacjach oraz merytoryczne i metodologiczne wprowadzenie społeczności do procesu tworzenia LSR. Przedstawiony był także harmonogram procesu oraz narzędzia. Na tym etapie było użyto następujących form, które umożliwią komunikację dwustronną: tutorial internetowy, informacje na stronie www, ankieta internetowa.
2. Etap wypracowywania i konsultacja założeń Lokalnej Strategii Rozwoju, który przebiegał wg niżej opisanego schematu merytorycznego. Obejmował co najmniej jedno spotkanie z wszystkimi zainteresowanymi, w przestrzeni rzeczywistej, na obszarze każdej z gmin planowanych do objęcia LSR. Spotkania były udostępnione w postaci transmisji na żywo w mediach społecznościowych. Aktywny udział w spotkaniu on-line był możliwy za pośrednictwem czatu.
3. Etap podsumowania i akceptacji Strategii było zaplanowano komunikację ze społecznością za pośrednictwem środków komunikacji elektronicznej, w tym także strony www oraz spotkania osobiste dla chętnych w ramach konsultacji w biurze LGD.

W okresie przygotowania LSR przeprowadzono szereg działań z zakresu konsultacji społecznych przy wykorzystaniu partycypacyjnych metod konsultacyjnych. Dzięki tym metodom pozyskano następujące dane, które zostały wykorzystane do opracowania LSR:

- Analiza mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń (analiza SWOT);
- Kluczowe problemy w rozwoju obszaru;
- Priorytetowe cele rozwoju;
- Kluczowe działania przyczyniające się do osiągnięcia celów (wraz ze wskaźnikami);
- Preferowane kryteria wyboru projektów.

W trakcie prowadzonych spotkań i konsultacji wybrzmiała konieczność wzmocnienia działań w kierunku społeczności lokalnej, a w szczególności ludzi młodych do 25 r.ż., seniorów i kobiet

Poniższa Tabela 5 zawiera zestawienie wszystkich spotkań, wywiadów, warsztatów oraz innych wydarzeń, które w całości lub części poświęcone były tworzeniu LSR i konsultacji jej założeń.

Tabela 5. Harmonogram spotkań konsultacyjnych

Lp.	Działanie konsultacyjne	Data	Liczba uczestników
1	Spotkanie ze społecznością lokalną – konsultacje społeczne z mieszkańcami Gminy Siechnice (Winnica Katarzyna, ul. Główna 112, Św. Katarzyna, w tym on-line)	01.09.2022	11
2	Spotkanie ze społecznością lokalną – konsultacje społeczne z mieszkańcami Gminy Domaniów (Centrum Kultury i Czytelnictwa w Domaniowie, Domaniów 16, w tym on-line)	02.09.2022	8
3	Spotkanie ze społecznością lokalną – konsultacje społeczne z mieszkańcami Gminy Kobierzyce (Urząd Gminy Kobierzyce, sala błękitna, ul. Pałacowa 1, Kobierzyce, w tym on-line)	05.09.2022	8
4	Spotkanie ze społecznością lokalną – konsultacje społeczne z mieszkańcami Gminy Żórawina (Muzeum Powozów Galowice, ul. Leśna 5, Galowice, w tym on-line)	06.09.2022	8
5	Spotkanie ze społecznością lokalną – konsultacje społeczne z mieszkańcami Gminy Żórawina (Browar Caminus, ul. 1 Maja 11, Kąty Wrocławskie, w tym on-line)	07.09.2022	6
6	Spotkanie z przedstawicielami Gmin Partnerskich w ramach opracowywania Lokalnej Strategii Rozwoju (Pizzeria Arrivo, ul. Spółdzielcza 9, Kobierzyce, w tym on-line)	09.02.2023	15

Źródło: Opracowanie własne

3.2. Analiza wniosków z przeprowadzonych konsultacji

Obszary merytoryczne planu włączania społeczności

Obszar I. Opracowanie diagnozy obszaru LGD Stowarzyszenie Lider A4.

Analiza danych zastanych, z punktu widzenia uwarunkowań wewnętrznego obszaru (dotychczasowa działalność LGD, dane statystyczne, dane źródłowe pochodzące z poszczególnych gmin oraz instytucji publicznych, wyniki badań przeprowadzonych przez LGD Lider A4):

- uwzględnienie zmian demograficznych, w szczególności starzenie się społeczeństwa oraz migracji na obszarze planowanym do objęcia LSR,
- analiza potrzeb rozwojowych i potencjału danego obszaru,
- zdefiniowanie problemów i potrzeb obszaru – diagnoza partycypacyjna,
- analiza uwarunkowań rozwojowych obszaru – SWOT.

Obszar II. Identyfikacja obszarów horyzontalnych LSR. W szczególności:

- innowacyjności,
- cyfryzacji,
- środowiska i klimatu (infrastruktura niebieska i zielona),
- partnerstwa w realizacji LSR polegającego na wspólnej realizacji przedsięwzięć i projektów.

Obszar III. Wytyczenie i operacjonalizacja celów LSR

- określenie celów LSR, w tym wymiernych celów końcowych polegających na osiągnięciu określonych rezultatów oraz planowanych działań,
- identyfikacja przedsięwzięć LSR,

- określenie głównych założeń realizacji LSR,
- określenie wskaźników realizacji celów.

Obszar IV. Opracowanie planu finansowego, w tym planowaną alokację z EFRROW i z każdego adekwatnego programu.

Obszar V. Sporządzenie i przyjęcie dokumentacji towarzyszącej LSR – regulaminów pracy organów oraz planów komunikacji i działania

Obszar VI. Określenie zasad oceny i aktualizacji LSR (monitoring, ewaluacja, aktualizacja)

Wnioski z przeprowadzonych konsultacji znalazły swoje odzwierciedlenie w poszczególnych częściach dokumentu LSR (Tabela 6).

Tabela 6. Sposób wykorzystania informacji zgromadzonych w toku konsultacji społecznych na etapie przygotowywania LSR

Element składowy LSR	Sposób wykorzystania informacji zgromadzonych w toku konsultacji
Diagnoza partycypacyjna	Informacje w postaci zidentyfikowanych problemów i/lub potrzeb i/lub opisu sytuacji obszaru zostały włączone do części diagnostycznej LSR (por. treść diagnozy). Zarówno w diagnozie, jak i konsekwentnie w części obejmującej cele i przedsięwzięcia pominięto kwestie leżące poza obszarem oddziaływania LGD oraz funkcjonujących na jej obszarze samorządów, organizacji czy przedsiębiorców. Kryterium jakie przyświecało eliminacji ewentualnych podejmowanych kwestii sprowadzało się do 1) zakresu kompetencji jaki spoczywa na samorządzie gminnym oraz 2) zakresu interwencji określonym w PROW oraz właściwym rozporządzeniu regulującym podstawy przyznawania pomocy w ramach LSR.
SWOT	Analiza SWOT opracowana przez mieszkańców poszczególnych gmin została uwspólniona i zamieszczona we właściwej części diagnostycznej LSR. Problemy dotyczące pojedynczych gmin zostały wyeliminowane – uwzględniono te słabe czy mocne strony, które wystąpiły w co najmniej 3 gminach. Dopracowania wymagała również część dotycząca szans i zagrożeń – do często występujących problemów metodologicznych należy bowiem identyfikacja tych dwóch obszarów. Jak potwierdziły prace na obszarze Lider A4 nie do końca właściwie identyfikowano szanse i zagrożenia – jako czynniki niezależne z perspektywy wpływu podmiotów społecznych i administracji lokalnej z oczekiwanym stanem docelowym, czyli swoistą wizją rozwoju określonych dziedzin funkcjonowania społeczności obszaru ¹ . Jest to najczęściej popełniany błąd pojawiający się w analizach SWOT przygotowywanych dla jednostek samorządu terytorialnego. Ostateczny kształt analizy SWOT został uzgodniony z Forum Lokalnym Lider A4.
Cele główne, szczegółowe i przedsięwzięcia	Sformułowana struktura celów LSR odzwierciedla wyniki diagnozy partycypacyjnej – problemów i potrzeb, które zgłaszane były podczas zorganizowanych konsultacji. Istotny wpływ miała tutaj przyjęta procedura formułowania przedsięwzięć oraz celów szczegółowych, uwzględniająca uprawnione metodologicznie podejście oparte na indukcji zgłaszanych w toku konsultacji pomysłów i projektów. Z drugiej strony ramy dla przewidywanej interwencji stwarzały przepisy regulujące rozwój lokalny z udziałem lokalnej społeczności.
Założenia związane z wdrażaniem strategii	Wyniki diagnozy, zidentyfikowane problemy i potrzeby znalazły swoje odzwierciedlenie w przykładowych operacjach, lokalnych kryteriach wyboru operacji, wskaźnikach oraz budżecie. Na ten ostatni istotny wpływ miało zainteresowanie mieszkańców, organizacji pozarządowych oraz instytucji publicznych, które znalazło swój wyraz w wypełnieniu fiszki projektu (ankiety) zawierającej propozycję projektu/inwestycji/przedsięwzięcia/współpracy partnerskiej, proponowanego do realizacji w ramach LSR.

Źródło: opracowanie własne

¹ H. Gawroński, *Zarządzanie strategiczne w samorządach lokalnych*, Warszawa 2010, s. 262., T. Domański, *Strategiczne planowanie rozwoju gospodarczego gminy*, Warszawa 2000, s. 98 i nast.

3.3. Partycypacja w procesie wdrażania LSR na lata 2023-2027

LSR obejmuje swym zakresem lata 2023-2027. Dotychczasowe działania o charakterze partycypacyjnym (opisane powyżej) pozwoliły uspołecnić proces tworzenia dokumentu strategii. Po zamknięciu tego etapu następuje zasadnicza część zarządzania rozwojem lokalnym na podstawie LSR – jej realizacja. Partycypacyjny charakter procesu wdrażania dokonywał się będzie na trzech zasadniczych płaszczyznach:

1. Informacyjnej – poprzez prowadzenie polityki informacyjnej oraz działania animacyjne Biura LGD (wdrażane na podstawie *Planu komunikacyjnego*).
2. Konsultacyjnej – poprzez wykorzystanie zaangażowania obywateli w procesach monitoringu oraz ewaluacji postępów w realizacji LSR, aktualizacji LSR, oraz zmian wprowadzanych w zakresie lokalnych kryteriów wyboru.
3. Implementacyjnej – polegającej na realizacji projektów/grantów przez poszczególne typy beneficjentów – w tym organizacje społeczne oraz grupy mieszkańców czy przedsiębiorców.

Metody animacji społeczności lokalnej planowane do wykorzystania

Działania konsultacyjne oraz zidentyfikowane w trakcie ich przeprowadzania problemy i potrzeby ujawniły potrzeby kontynuowania programów aktywności społecznej na obszarze LGD Lider A4 i wprowadzenia nowych. Sytuacja taka wymaga interwencji zarówno na poziomie aktywnej polityki informacyjnej jak i inspiracji w wyzwalaniu zaangażowania oddolnego. W ramach realizacji LSR przewidziano szereg działań o charakterze animacyjnym, których celem będzie: 1) edukacja o regionie; 2) komunikacja; 3) integracja; oraz 4) budowanie relacji społecznych. Animacja w ramach LSR polega na wspieraniu istniejącego w społeczności lokalnej kapitału społecznego zarówno w wymiarze podmiotowym, jak i przedmiotowym. W wymiarze podmiotowym wspierane (animowane) są organizacje pozarządowe, liderzy lokalni, animatorzy (szkolenia, doradztwo, informacja). W wymiarze przedmiotowym działania animacyjne już są realizowane poprzez: (1) projekty grantowe; (2) projekty wspierające kapitał społeczny; (3) doradztwo świadczone na rzecz sektora społecznego i społeczności lokalnych; (4) prowadzenie aktywnej polityki informacyjnej; (5) organizację wydarzeń integracyjnych; (6) projekty współpracy partnerskiej. Podmiotami wdrażającymi animację jest bezpośrednio Biuro LGD, a pośrednio podmioty społeczne oraz administracja samorządowa, realizujące operacje w ramach drugiego i trzeciego celu ogólnego. Na poziomie operacyjnym, w celu usprawnienia działań animacyjnych, wykorzystywane są takie narzędzia i/lub kanały komunikacyjne jak: ogłoszenia na tablicach ogłoszeń w urzędach publicznych, sołectwach i miejscach ogólnodostępnych, artykuły w prasie lokalnej/informatorach gminnych (drukowanych), strona www LGD i urzędów gmin, fanpage LGD, fanpage partnerskich gmin, informacja telefoniczna, mailowa, ulotki, plakaty, publikacje informacyjne, wydarzenia i imprezy promocyjne, informacje słowne od liderów lokalnych, członków LGD, spotkania z sołtysami, bezpośrednie spotkania z mieszkańcami, indywidualne zaproszenia, konsultacje internetowe.

Rozdział IV

Analiza potrzeb i potencjału LSR

4.1. Struktura funkcjonalno-przestrzenna gmin

Zagospodarowanie przestrzenne i układ osadniczy mają kluczowe znaczenie dla rozwoju i funkcjonowania miejscowości. Planowanie przestrzenne powinno uwzględniać zarówno rozwój gospodarczy, jak i potrzeby mieszkańców, a także cele ochrony środowiska i dziedzictwa kulturowego. Planowanie odnowy miejscowości jest jednym z narzędzi, które mogą pomóc w osiągnięciu tych celów.

Układ przestrzenny miejscowości powinien być dostosowany do potrzeb mieszkańców i działań gospodarczych, które mają miejsce w danej miejscowości. Powinien uwzględniać takie elementy, jak rozmieszczenie budynków mieszkalnych, przemysłowych i usługowych, sieć dróg i ścieżek rowerowych, place i parki oraz infrastrukturę

techniczną (np. sieci wodociągowe, kanalizacyjne, energetyczne). Wszystkie te elementy powinny być zoptymalizowane tak, aby zapewnić jak najlepsze warunki życia mieszkańców, a jednocześnie zminimalizować wpływ na środowisko naturalne.

Gospodarka przestrzenna na obszarze Lider A4, mierzona udziałem powierzchni objętej ważnymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, jest uporządkowana (68,3%) na poziomie nieodbiegającym od standardów wojewódzkich (56,2%). Najslabiej zaawansowane okazują się pod tym względem gminy Domaniów (30,2%) oraz Żórawina (18,8%).

Ze względu na niski poziom lesistości terenów znajdujących się w obrębie Lidera A4, cenne okazują się wszelkie obszary zieleni (zadrzewienia i zakrzaczenia), np. w postaci miejsc zieleni publicznej czy parków. Ich jakość ma zarówno wymiar rekreacyjny, jak i estetyczny. Obszary mające swoje przeznaczenie jako tereny rekreacji i wypoczynku obejmują ogółem 200 ha (dane za rok 2014). Jak zwracano uwagę podczas spotkań konsultacyjnych wiele miejsc, które pełnią lub mogłyby pełnić tego rodzaju funkcje, wymaga prac porządkowych i/lub uzupełnień w drobną infrastrukturę np. służącą wypoczynkowi, rekreacji, podniesieniu poziomu bezpieczeństwa a także propagowaniu informacji o regionie (np. oznakowaniu).

4.2. Stan infrastruktury w kontekście potrzeb rewitalizacji

Dostępność infrastruktury sieciowej na terenie obszaru Lider A4 jest na zróżnicowanym poziomie. Jeżeli weźmiemy dostępność sieci wodociągowej, pod względem ludności korzystającej (w %) jest na poziomie (95,9% w 2021 roku) nieodbiegającym od standardu wojewódzkiego (95,10%) i krajowego (92,4%). Niski udział korzystających występuje w przypadku sieci kanalizacyjnej oraz gazowej. Wskaźniki w tym zakresie są trochę niższe (odpowiednio: 53,3% i 53,8%, ale w porównaniu do 2014 roku (odpowiednio: 43,8% i 31,1%) widzimy znaczący wzrost) jak w skali Dolnego Śląska (odpowiednio: 77,5% i 63,1%) czy Polski (odpowiednio: 71,9% i 54,8%). Szczególnie słabo prezentuje się korzystanie z kanalizacji i gazu na terenach wiejskich, na co istotny wpływ ma niewystarczająco rozwinięta sieć. Zaistniała sytuacja nie wiąże się z uruchamianiem interwencji w tym zakresie w ramach LSR – przekłada się natomiast na właściwą gospodarkę ściekową i energetyczną w gospodarstwach domowych.

Na obszarze gmin partnerskich istnieje 538,7 km dróg gminnych oraz 630,8 km dróg pozostałych. Najbardziej rozwinięta jest sieć dróg w Gminie Siechnice (ponad 208 km), szczególnie, że obszar tej jednostki samorządowej nie należy do największych. Sieć dróg gminnych i wewnętrznych uzupełniają drogi powiatowe (307 km), wojewódzkich i krajowych – w tym autostrada (87,4 km). Jakość oraz ilość niektórych elementów infrastruktury drogowej oraz tzw. towarzyszącej, znajdującej się w otoczeniu dróg nie jest wystarczająca oraz ulega stopniowej degradacji.

Tereny LGD znajdują się w dorzeczu Odry i zlewni rzeki Ślęzy, Bystrzycy i Oławy. Rzeki te są uregulowane. Poza siecią naturalnych cieków obszar LGD przecinają liczne rowy melioracyjne. Główne dopływy rzek przebiegających przez LGD to: Ślęza – Sławka, Czarna Sławka, Żórawka i Żalina, Bystrzyca – Strzegomka, Czarna Woda. Niewielkie stawy i oczka wodne znajdują się w wielu miejscowościach. W odniesieniu do tych miejsc mieszkańcy obszaru zgłaszali potrzebę ich porządkowania oraz zagospodarowania w celu rozwinięcia oferty rekreacyjnej i podniesienia estetyki poszczególnych miejscowości. Mieszkańcy, podczas spotkań konsultacyjnych zwracali także uwagę na brak zbiorników wodnych, które czyniłyby ofertę spędzania wolnego czasu atrakcyjniejszą.

Na obszarze Lider A4 istnieje relatywnie niewielki zasób wysokiej klasy walorów przyrodniczych. Przewidziane prawem formy ochrony przyrody występujące na terenie gmin obszaru to Park Krajobrazowy "Dolina Bystrzycy" (8570 ha), powstały w 1998 roku. Celem ochrony jest część rzeki Bystrzycy oraz zbiornik Mietków jako obszary o bardzo wysokim wskaźniku różnorodności gatunkowej i liczebności organizmów żywych. Park ten tylko częściowo położony jest na terenie LGD. Ponadto istnieją także tereny objęte ochroną Natura 2000: Specjalny Obszar Ochrony „Przeplatki nad Bystrzycą” (PLH020055) – gmina Kąty Wrocławskie Specjalny Obszar Ochrony „Grądy Odrzańskie” (PLH020017) – gmina Siechnice. Obszar Specjalnej Ochrony „Grądy w dolinie Odry” (PLH020017) – gmina Siechnice.

Na terenie LGD ochroną objęto 11 drzew pomnikowych i głązów narzutowych. Na terenie Gminy Kąty Wrocławskie – 5 drzew (dęby szypułkowe), Kobierzyce – 3 drzewa (lipa drobnolistna, wiąz szypułkowy i dąb szypułkowy), Siechnice – 2 głązy narzutowe i Żórawina – 1 drzewo – dąb „Wilczek”.

4.3. Charakterystyka gospodarki i przedsiębiorczości obszaru

Na obszarze LGD Lider A4, według stanu na dzień 31.12.2022 funkcjonuje 16 892 podmioty gospodarczych (Tabela 7), z tego 96,08% stanowiły organizacje sektora prywatnego (16 229 podmiotów). W latach 2015-2022 widoczny jest **systematyczny wzrost liczby funkcjonujących podmiotów gospodarczych** – o ok. 7 proc. rocznie, co przekłada się na przyrost o kilkaset organizacji. Saldo pomiędzy rokiem 2014 a 2022 wynosi + 6 996 lub 41,42%, co jest znacznie większy poziom wzrostu, niż w województwie czy kraju. Progres, bez wyjątku, dotyczy wszystkich gmin obszaru. Najniższy jest w Domaniowie, w pozostałych jednostkach jest porównywalny.

Tabela 7. Zestawienie podmiotów zarejestrowanych w REGON, w latach 2015-2022, w gminach obszaru.

Jednostka terytorialna	Podmioty gospodarki narodowej ogółem									
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2014 a 2022
Polska	4119671	4 184 409	4 237 691	4 309 800	4 365 375	4 509 916	4 663 378	4 836 214	4 995 042	17,52%
Dolnośląskie	351121	357 102	361 307	368 811	375 294	382 892	396 046	410 985	427 198	17,81%
Obszar lider A4	9896	10 401	10 906	11 634	12 584	13 699	14 690	15 785	16 892	41,42%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS – BDL

Gospodarkę obszaru charakteryzują wskaźniki zdecydowanie wyższe niż regionalne i krajowe. Liczba **podmiotów zarejestrowanych na 10 tys. ludności** (Tabela 8) jest **ponad pięciokrotnie wyższa** na analizowanym obszarze (7 391), niż w skali województwa dolnośląskiego (1 418). Najwyższy poziom wzrostu opisywanego wskaźnika (o ponad 35%), na przestrzeni minionych dziesięciu lat najbardziej widoczny jest w przypadku gminy Kobierzyce. Warto również zaznaczyć, że dany wskaźnik w gminie Domaniów jest niższy od krajowego oraz regionalnego.

Tabela 8. Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności w latach 2014-2021

Jednostka terytorialna	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2014 a 2022
Polska	1 071	1 089	1 103	1 121	1 136	1 175	1 224	1 276	16,07%
Dolnośląskie	1 207	1 230	1 244	1 271	1 294	1 320	1 362	1 418	14,88%
Obszar Lider A4	6 070	6 240	6 396	6 618	6 949	7 331	7 027	7 391	17,87%
Domaniów	705	725	751	775	822	858	919	961	26,64%
Kąty Wrocławskie	1 259	1 289	1 328	1 358	1 418	1 498	1 421	1 502	16,18%
Kobierzyce	1 540	1 597	1 607	1 674	1 775	1 866	1 836	1 919	19,75%
Siechnice	1 374	1 396	1 430	1 504	1 562	1 657	1 476	1 534	10,43%
Żórawina	1 192	1 233	1 280	1 307	1 372	1 452	1 375	1 475	19,19%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS – BDL

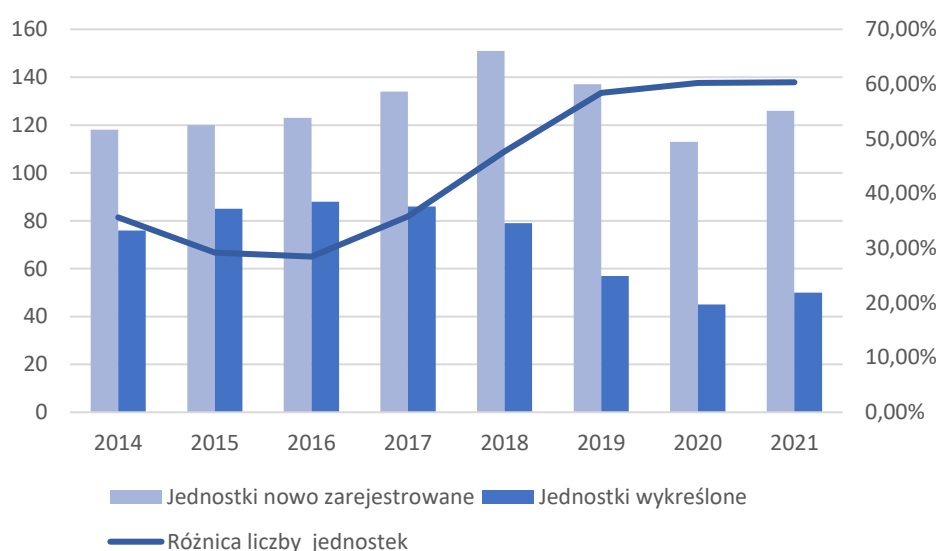
W 2021 roku na obszarze Lider A4 zostało zarejestrowane 1496 nowych podmiotów gospodarczych, w roku 2013 ten wskaźnik był na poziomie – 993 przedsiębiorstw. Tym samym daje się zaobserwować przyrost liczby podmiotów nowo zarejestrowanych w rejestrze REGON. W latach 2015-2021 daje się zaobserwować niestabilny **wzrost wskaźnika nowo zarejestrowanych podmiotów** (Tabela 9) na 10 tys. ludności. W 2014 roku ten wskaźnik był na poziomie 118, w 2021 – 126. Ale w 2018 roku było zarejestrowano 151 podmioty na 10 tys. ludności. W gminach

Lidera A4 występuje jednocześnie **spad liczby podmiotów wykreślanych rokrocznie z rejestru REGON** z 2018 roku. Na Rysunku 3 są prezentowane wskaźniki podmiotów nowo zarejestrowanych i wykreślonych z rejestru REGON na 10 tys. ludności w latach 2014-2021 oraz tendencja do wzrostu różnicy liczby podmiotów nowo zarejestrowanych do wykreślonych z rejestru REGON. Z 2019 roku nowych przedsiębiorstw corocznie zostaje na ok. 60% więcej niż zamkniętych. Taka tendencja jest obserwowana we wszystkich gminach obszaru. Poziom wyrejestrowań działalności gospodarczych na obszarze Lider A4 przejawia tendencję taką jak dolnośląska i krajowa, gdzie pozwala również się zaobserwować spadek wskaźnika.

Tabela 9. Podmioty nowo zarejestrowane i wykreślone z rejestru REGON na 10 tys. ludności w latach 2014-2021

Jednostka terytorialna		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
jednostki nowo zarejestrowane	Polska	93	94	91	94	102	99	86	97
	Dolnośląskie	101	105	99	106	112	108	93	105
	Obszar Lider A4	118	120	123	134	151	137	113	126
jednostki wykreślone	Polska	79	76	77	75	86	59	45	50
	Dolnośląskie	88	84	85	80	90	81	48	53
	Obszar Lider A4	76	85	88	86	79	57	45	50

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS – BDL

Rysunek 3 Podmioty nowo zarejestrowane i wykreślone z rejestru REGON na 10 tys. ludności w latach 2015 – 2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS – BDL

Struktura wielkościowa funkcjonujących na obszarze LGD Lider A4 przedsiębiorstw nie odbiega znacząco od istniejących w tym zakresie trendów – podobnie jak w skali województwa (97,09%) dominują tutaj mikroprzedsiębiorstwa, które stanowią 97,19% proc. ogółu. Obecnie działa 15 342 tego typu podmiotów. W skali analizowanych lat wystąpił ich przyrost o 5 813 (w porównywanym 2021 rok do 2015 roku). Podmioty małe (zatrudnienie pomiędzy 10-49 osób) stanowią nieco 2,26% przedsiębiorstw obszaru, co jest wskaźnikiem zbliżonym do wojewódzkiego (2,33%), ale niższym niż w skali kraju (3,77 proc.). Na koniec 2021 r. na obszarze Lider A4 działało 72 podmioty klasyfikowane jako przedsiębiorstwo średnie (50-249 zatrudnionych), co stanowiło niespełna 3,6% w skali województwa. Podmioty te skoncentrowane są w Kątach Wrocławskich (24), w Kobierzycach (32) oraz w Siechnicach (15). Na analizowanym terenie działa 12 podmiotów zatrudniających między 250 a 999 osób (4,1% w

skali województwa), zlokalizowanych w Kobierzycach (9), w Kątach Wrocławskich (2) i w Siechnicach (1). Trzy przedsiębiorstwa zatrudniają po ponad 1000 pracowników – występują one w Kobierzycach (2) oraz w Kątach Wrocławskich (1). Rozwojowi średniej i dużej przedsiębiorczości – związanej z pozyskiwaniem inwestorów zewnętrznych – sprzyjają funkcjonujące na terenie obszaru strefy aktywności ekonomicznej, wśród których można wymienić: Specjalna Strefa Ekonomiczna w Biskupicach Podgórnych – Tarnobrzaska Specjalna Strefa Ekonomiczna Podstrefa Wrocław-Kobierzyce, która stanowi część Specjalnej Strefy Ekonomicznej EURO-PARK WISŁOSAN, utworzonej w 1997 r. Tereny inwestycyjne podstrefy wynoszą 410,68 ha, z czego 281,96 ha stanowi kompleks w Biskupicach Podgórnych, a pozostała część podstrefy znajduje się w Bielanach Wrocławskich - obszar ten jest zarządzany przez Oddział Agencji Rozwoju Przemysłu S.A. we Wrocławiu (ARP). Strategicznymi inwestorami na terenie Specjalnej Strefy Ekonomicznej są zakłady: LG Chem Wrocław Energy, LG Electronics Wrocław, Compal Electronics Europe oraz ich poddostawcy. Regionalna Strefa Rozwoju Przedsiębiorczości (Domasław – Magnice, Węzeł Bielański oraz Węzeł Wierzbice), Wałbrzyska SSE „Invest Park” w Kątach Wrocławskich.

Poziom mikroprzedsiębiorczości na obszarze Lider A4, mierzony udziałem osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w przedsiębiorstwach sektora prywatnego ogółem wynosi 78,4% i jest wyższy niż dolnośląski (70,11%) i zbliżony do wskaźnika ogólnopolskiego (74,53%). **Wskaźnik osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 1000 ludności** (Tabela 9), wykazuje na analizowanym obszarze **stopniowy wzrost**. Dodatkowo na przestrzeni analizowanych lat widoczny jest znacznie intensywniejszy progres jak w przypadku Dolnego Śląska czy kraju. Gminy Lidera A4 nie różnią się zasadniczo między sobą, jeśli uwzględnimy opisywany wskaźnik. Jedynym odstępstwem jest gmina Domaniów, gdzie ten wskaźnik w roku 2021 wyniósł 71 (średnia dla pozostałych jednostek to: 108). Podobne tendencje można zaobserwować uwzględniając inny wskaźnik – osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym (Tabela 10).

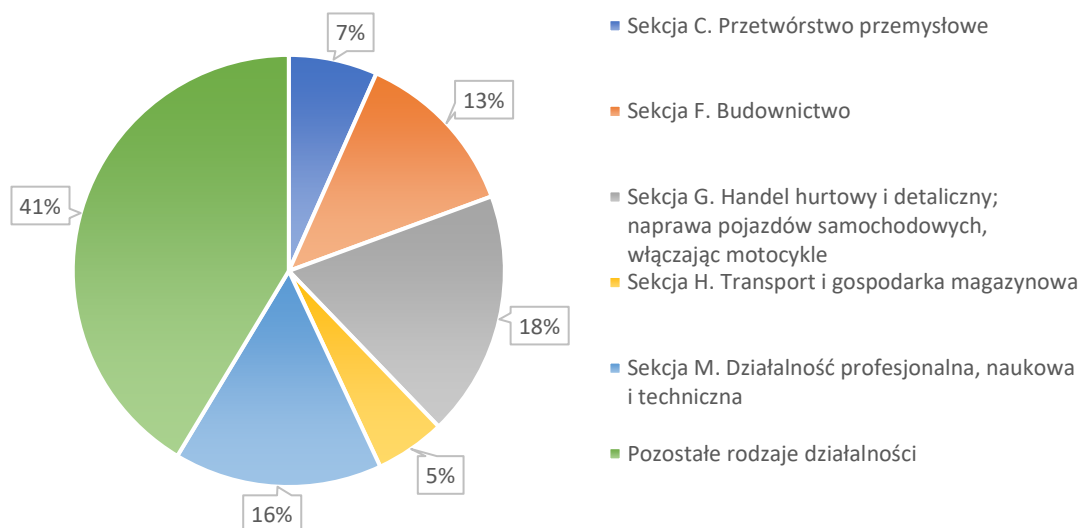
Tabela 10. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 1000 ludności oraz osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym, w latach 2010 – 2014 w gminach obszaru

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 1000 ludności	Polska	77	77	77	78	81	84	87	91
	Dolnośląskie	81	81	81	82	85	87	90	94
	Obszar Lider A4	93	95	97	100	106	112	106	112
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym	Polska	12,22	12,4	12,5	12,8	13,4	14,0	14,7	15,4
	Dolnośląskie	12,70	12,9	13,0	13,4	14,1	14,5	15,0	15,8
	Obszar Lider A4	14,31	14,7	15,1	15,7	16,9	18,0	17,4	18,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS – BDL

Okolo połowy wszystkich przedsiębiorstw zarejestrowanych na terenie obszaru prowadzą swoją działalność w zakresie 3 rodzajów przedsiębiorczości (Tabela 11, Rysunek 4). Podmioty działające w zakresie budownictwa to 2012 przedsiębiorstw oraz 12,7% od wszystkich podmiotów zarejestrowanych na terenie Lider A4. Kolejnym silnie rozwiniętym rodzajem działalności gospodarczej jest aktywność w ramach Sekcji M – Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna (2461 podmiotów lub 15,6%). Popularnym rodzajem działalności jest udział firm centralnych (head offices) i związanych z doradztwem w zakresie zarządzania (694), jednak niewiele niższą jest liczba podmiotów, działalność których związana z usługami prawniczymi i rachunkowo – księgowymi (607), czy z działalnością w zakresie architektury i inżynierii (470). Na analizowanym obszarze występują także przedsiębiorstwa, które lokują się jako prowadzące badania naukowe i prace rozwojowe (39) co jest nie bez znaczenia dla rozwoju innowacji. Elementem wspierającym potencjał obszaru, z punktu widzenia wprowadzania

innowacji społecznych (np. kształtowania postaw konsumenckich), mogą natomiast być liczne firmy działające w zakresie reklamy, badań rynku i opinii publicznej (242). Ale wśród różnych rodzajów działalności na terenie obszaru dominuje handel hurtowy i detaliczny (2906, 18,4% – Sekcja G). W handel detaliczny zarejestrowano 1452 podmioty, jakkolwiek dział ten wzmacnia dodatkowo działalność w zakresie handlu hurtowego – dodatkowe 954 podmioty. Intensywność występowania wskazanych typów działalności gospodarczej nie odbiega od sytuacji w województwie.

Rysunek 4. Największe sekcje działalności gospodarczej za liczbą podmiotów, 2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS – BDL

Tabela 11. Liczba podmiotów wg sekcji PKD w 2014 i 2021

Nazwa sekcji PKD	Liczba podmiotów prowadzących działalność gospodarczą			Waga sekcji w ogólnej liczbie podmiotów w 2021, %
	2014	2021	Zmiana 2021 do 2014, %	
Sekcja A. Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	162	154	-5,19%	0,98%
Sekcja B. Górnictwo i wydobywanie	24	28	14,29%	0,18%
Sekcja C. Przetwórstwo przemysłowe	763	1049	27,26%	6,65%
Sekcja D. Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	25	33	24,24%	0,21%
Sekcja E. Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	35	52	32,69%	0,33%
Sekcja F. Budownictwo	1231	2012	38,82%	12,75%
Sekcja G. Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	2384	2906	17,96%	18,41%
Sekcja H. Transport i gospodarka magazynowa	621	827	24,91%	5,24%
Sekcja I. Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	226	440	48,64%	2,79%
Sekcja J. Informacja i komunikacja	434	1123	61,35%	7,11%
Sekcja K. Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	297	390	23,85%	2,47%

Sekcja L. Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	478	833	42,62%	5,28%
Sekcja M. Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	1246	2461	49,37%	15,59%
Sekcja N. Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	357	661	45,99%	4,19%
Sekcja O. Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	29	30	3,33%	0,19%
Sekcja P. Edukacja	336	580	42,07%	3,67%
Sekcja Q. Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	530	1032	48,64%	6,54%
Sekcja R. Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	162	262	38,17%	1,66%
Sekcja S. Pozostała działalność usługowa	556	820	32,20%	5,19%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS – BDL

Na obszarze Lider A4 słabo rozwinięta jest przedsiębiorczość socjalna. Według Bazy przedsiębiorstw społecznych jedyne przedsiębiorstwo społeczne (WROCBUD Spółdzielnia Socjalna) dzieje na terenie gminy Kąty Wrocławskie. W ramach realizacji poprzedniej strategii były zapoczątkowane kierunki na rozwój przedsiębiorczości, wdrażanie jakich zaplanowano do kontynuacji i dalszego rozwoju, m.in.:

1) konkurs finansowania rozwoju przedsiębiorczości lokalnej na obszarze Lider A4 i wspierania uruchamiania działalności gospodarczej

LGD Lider A4, prowadzi konkurs wniosków w ramach działania 19. Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER, poddziałanie 19.2 „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność”. Celem tego działania jest rozwój przedsiębiorczości lokalnej na obszarze Lider A4, wzmocnienie potencjału mikro i małych przedsiębiorstw oraz poprawa konkurencyjności lokalnych przedsiębiorstw. W 2022 roku w wyniku przeprowadzonych konkursów podjęto uchwały o finansowanie 14 projektów na ogólną kwotę około 2 mln zł (6 projektów o rozwoju działalności i 8 o założeniu działalności).

2) wspieranie społecznego zaangażowania mikro i małych firm

LGD Lider A4 dostrzegło szansę rozwoju nurtu społecznego zaangażowania lokalnych mikro i małych firm, przy jej wsparciu w ramach posiadanych możliwości i kompetencji LGD. W ramach lokalnych kryteriów wyboru są zaproponowane przedsięwzięcia biznesowe, które przewidują społeczne zaangażowanie. Został stworzony portal lider-a4.org, gdzie w prosty sposób zamieszczane przez darczyńców oferty społecznego wsparcia, są widoczne i łatwo wyszukiwane dla potrzebujących, poprzez tzw. słowa klucze. W ramach następnej strategii LRS LGD Lider A4 planuje kampanię promocyjną, która ma na celu upowszechnienie rozwiązania zarówno wśród oferujących jak i korzystających. Narzędzie nie jest dedykowane wyłącznie firmom, ale każdemu kto chciałby zaoferować lokalnie coś co może być poszukiwane przez osobę potrzebującą.

W ramach doradztwa LGD Lider A4 również wspiera merytorycznie firmy, które postanowiły stać się społecznie zaangażowane w trafnym rozpoznaniu lokalnych potrzeb społecznych i formułowaniu oferty pomocy.

Oferty wsparcia udzielanego przez firmy w ramach ich programów społecznego zaangażowania to pomoc przy organizacji wydarzeń na rzecz dzieci i/lub seniorów w tym również poprzez użyczenie sprzętu; pomoc w zagospodarowaniu przestrzeni publicznej poprzez użyczenie sprzętu wraz z operatorem; wsparcie seniorów w życiu codziennym m.in. poprzez naprawy krawieckie, naprawy protez, porady kosmetyczne.

3) inicjatywa dla przedsiębiorców Lider A4 K.L.U.B. „Kupuj Lokalnie, Uprawiaj Biznes”

Celem projektu jest połączenie lokalnych producentów między sobą i również z konsumentami oraz promocja współpracy przedsiębiorców na obszarze Lider A4.

Dzięki integracji i synchronizacji działań zostają osiągnięte dodatkowe wartości wpisujące się w następujące cele lokalnej strategii: Rozwój przedsiębiorczości na obszarze Lider A4, Poprawa konkurencyjności lokalnych przedsiębiorstw na obszarze Lider A4 oraz Zachowanie dziedzictwa lokalnego obszaru Lider A4

W ramach tego projektu w 2022 roku przez Lider A4 były organizowane pierwsze spotkania dla lokalnych przedsiębiorców i mieszkańców jako konsumentów. Na tych spotkaniach odbyło się określenie warunków współpracy partnerów w zakresie wzajemnego promowania i polecenia produktów/usług oferowanych przez Partnerów, na rzecz osób trzecich. Produkty lub usługi mają cechy produktów lokalnych tj. wyrobów lub usług produkowanych lokalnie w sposób niemasowy i przyjazny dla środowiska, z zasobów lokalnie dostępnych. Produkt lokalny staje się wizytówką regionu poprzez wykorzystanie jego specyficznego i niepowtarzalnego charakteru oraz zaangażowanie mieszkańców w rozwój przedsiębiorczości lokalnej.

Stowarzyszenie Lider A4 oferuje dla uczestników projektu promocję produktów lokalnych w sposób nie powodujący dodatkowych kosztów, a więc za pośrednictwem dostępnych mediów: lider-a4.pl, lider-a4.info, wrotaregionu.pl.

4.4. Rynek pracy

Podaż miejsc pracy, generowana przez podmioty gospodarcze działające na obszarze Lidera A4, nie tylko jest w stanie zaspokoić potrzeby zatrudnienia, ale również przyciąga zasoby ludzkie z zewnątrz. Ogółem, na koniec 2021 r., publiczna statystyka odnotowała 49 544 osoby pracujące na terenie analizowanych gmin (w 2013 roku ta liczba była 30 720 osób). Nieznacznie większość **tej populacji stanowili mężczyźni – 57,2%**. Według wskaźnika liczby osób pracujących na 1000 ludności (Tabela 12), **poziom zatrudnienia na obszarze jest o ok. 52% wyższy w skali województwa i o ok. 65% w skali kraju** i na przestrzeni analizowanych lat stale rośnie.

Tabela 12. Pracujący na 1000 ludności

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021 a 2014
Polska	230	232	240	247	251	255	254	259	11,20%
Dolnośląskie	251	255	262	268	271	276	275	279	10,04%
Obszar Lider A4	375	371	382	388	388	395	418	418	10,47%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS – BDL

Bezrobotni zarejestrowani we właściwych miejscowo Powiatowych Urzędach Pracy (we Wrocławiu i w Oławie), to na koniec 2021 r. 917 osób (w 2014 roku było 1517 osób, co na 40% większe), wśród których **dominowały kobiety – 57,25%** (Tabela 13). Na przestrzeni lat 2014-2021 widoczny jest stały spadek liczby bezrobotnych. Na rynku pracy obszaru Lider A4 nastąpiła wyraźna poprawa w postaci spadku liczby bezrobotnych.

Tabela 13. Bezrobotni zarejestrowani według płci oraz udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na obszarze Lider A4 (2014, 2021)

	ogółem		mężczyźni		kobiety		Udział bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym, %	
	2014	2021	2014	2021	2014	2021	2014	2021
Polska	1 825 180	895 203	885 532	484 826	939 648	481 935	7,5	4,0

Dolnośląskie	121 562	58 738	59 044	32 130	62 518	31 107	6,6	3,4
Obszar Lider A4	1 517	917	668	462	849	525	3,8	2,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS – BDL

Udział bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wynosi na analizowanym obszarze 2,0 i jest niższy niż w województwie dolnośląskim i dwukrotnie niższy niż w skali kraju. W 2014 roku ten wskaźnik także był niższy niż w województwie i kraju, ale prawie w 2 razy wyższy teraz – 3,8%.

Ważnym wskaźnikiem, który należy przeanalizować charakteryzując rozwój gospodarczy obszaru LGD jest wskaźnik dochodów podatkowych na jednego mieszkańca w gminie tzw. wskaźnik G, który świadczy o zamożności gminy.

Tabela 14 Wskaźnik G dla gmin obszaru LGD Lider A4 w roku 2020 i 2021

Jednostka terytorialna	2020	2021
Polska	1 956,15	2 098,22
Dolnośląskie	1 874,61	2 021,39
Obszar Lider A4	3 527,47	3 852,72
Domaniów	1 481,31	1 680,48
Kąty Wrocławskie	3 225,76	3 348,43
Kobierzyce	7 153,59	7 731,96
Siechnice	3 478,57	3 713,77
Żórawina	2 298,10	2 788,96

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów

4.5. Sektor społeczny i problemy społeczne

Dynamika funkcjonowania fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych to ważny wskaźnik przy opisie zaangażowania mieszkańców w życie gminy oraz chęci poprawy warunków życia najbardziej potrzebujących (Tabela 14). Średnio w każdej z gmin działa 3,47 takich organizacji na 1000 mieszkańców. Liczba ta, choć niewiele niższa niż średnia dla całego województwa i kraju, od roku 2014 systematycznie wzrasta. W większości gmin od roku 2014 fundacji, stowarzyszeń i organizacji przybyło. Najwięcej fundacji i stowarzyszeń na 1000 mieszkańców działa w gminie Kobierzyce – 4,24.

Tabela 15. Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 1000 mieszkańców

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Polska	3,31	3,51	3,68	3,85	3,68	3,83	3,95	4,09
Dolnośląskie	3,61	3,85	4,04	4,23	4,04	4,21	4,29	4,42
Obszar Lider A4	2,99	3,17	3,42	3,54	3,31	3,50	3,38	3,47

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS – BDL

Jak wynika z danych Krajowego Rejestru Sądowego (Tabela 15) w gminach obszaru Lider A4 funkcjonuje: 96 fundacji; 43 kluby sportowe; 26 ochotniczych straży pożarnych (OSP).

Pozostałe podmioty zajmują się innymi dziedzinami życia (od kultury, poprzez zdrowie, sprawy oświatowe, aż po rozwój lokalny czy zrównoważony rozwój – z uwzględnieniem ochrony środowiska).

Tabela 16. Organizacje społeczne i zawodowe, fundacje i ZOZ w gminach obszaru, zarejestrowane w KRS

	Domaniów	Kąty Wrocławskie	Kobierzyce	Siechnice	Żórawina	Lider A4
Stowarzyszenia zarejestrowane w KRS	18	85	96	54	43	296
Fundacji	1	28	30	24	11	94
Kluby sportowe	4	10	14	6	9	43
OSP	7	4	3	8	4	26
Zakłady Opieki Zdrowotnej	0	2	1	1	1	5
Związki Zawodowe	0	3	4	0	0	7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Krajowego Rejestru Sądowego

Nieco więcej podmiotów trzeciego sektora (niż w rejestrach starostw powiatowych) odnotowano w Krajowym Rejestrze Sądowym (Tabela 14), aczkolwiek jest to baza gromadząca również funkcjonujące na terenie określonych gmin zakłady opieki zdrowotnej oraz związki zawodowe. Istotna informacja pochodząca z tego źródła jest taka, że wśród organizacji pozarządowych obszaru, 23 podmiotów (7,8%) posiada status organizacji pożytku publicznego. Istotnym aspektem funkcjonowania społeczności obszaru jest zjawisko **starzenia się społeczeństwa**. Wskaźniki w tym zakresie (Tabeli 16, 17) są relatywnie korzystne (19,62% populacji stanowią osoby w wieku 65+) dla gmin partnerstwa – jeśli odniesiemy sytuację do skali województwa (32,48%) czy kraju (31,27%). Jakkolwiek trzeba pamiętać, iż przy wzrastającej długości życia oraz relatywnie dobrym dostępie ludności obszaru do służby zdrowia (ze względu na bliskość oferty specjalistycznej we Wrocławiu), populacja seniorów będzie się zwiększała. Dodatkowo zostanie zasilona osobami z młodszych obecnie roczników. Jak zwracano uwagę podczas przeprowadzonych konsultacji problemy seniorów mają zarówno wymiar społeczny, zdrowotny jak i organizacyjny. Z jednej strony funkcjonuje duża grupa osób (65+), które chcą aktywnie funkcjonować w społeczeństwie. Wyrażają one gotowość angażowania się w życie lokalne, kulturalne, społeczne, itp. Chcą być zdrowe, sprawne i aktywne fizycznie. Z drugiej strony, istnieje wśród seniorów taka grupa, która wymaga pomocy lub opieki w czynnościach codziennych. W przypadku tej pierwszej grupy istnieje **gotowość i duży potencjał do działań społecznych i samopomocowych**. Ta druga kategoria wymaga natomiast **zwiększenia podaży usług opiekuńczych, rehabilitacyjnych, itp.** W obszarze interwencji niniejszej strategii seniorzy kwalifikowani będą jako osoby w wieku 60+, z tego względu, że we wskazanej kategorii wiekowej znajduje się liczne grono osób emerytowanych (z racji przysługujących im uprawnień), rencistów bądź też takich, które wkrótce opuszczą rynek pracy.

Tabela 17. Struktura ludności według poszczególnych funkcjonalnych grup wieku, w 2021 r.

	0-14	15-19	20-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65 i więcej
Polska	5 904 282	1 778 895	4 157 493	2 732 843	3 188 086	3 082 559	2 785 620	2 303 011	2 244 838	2 554 935	11 855 308
Dolno-Śląskie	425 800	123 274	314 135	214 704	255 567	245 945	214 544	165 841	162 764	201 063	941 163
Obszar Lider A4	21 231	4 863	9 257	8 053	10 653	9 997	8 163	5 502	4 670	5 270	19 584

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS – BDL

Tabela 18. Udział poszczególnych funkcjonalnych grup wieku w ludności ogółem (w %), w 2021 r.

	0-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65 i więcej
Polska	15,58%	4,69%	4,97%	6,00%	7,21%	8,41%	8,13%	7,35%	6,08%	5,92%	6,74%	31,27%
Dolnośląskie	14,69%	4,25%	4,72%	6,12%	7,41%	8,82%	8,49%	7,40%	5,72%	5,62%	6,94%	32,48%

Obszar Lider A4	21,27%	4,87%	4,06%	5,21%	8,07%	10,67%	10,02%	8,18%	5,51%	4,68%	5,28%	19,62%
-----------------	--------	-------	-------	-------	-------	--------	--------	-------	-------	-------	-------	--------

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS – BDL

Kategoria mieszkańców między 16 a 24 rokiem życia obejmuje nieco koło 10% obywateli obszaru i w kolejnych latach utrzyma się na zbliżonym poziomie ze względu na jej zasilenie przez obecnych uczniów szkół podstawowych. Występujący problem ma swoje dwa źródła. Z jednej strony widoczny jest tutaj wpływ systemu edukacji, który jest tak zorganizowany, że młodzież obszaru w znakomitej większości (jeśli nie całości) uczęszcza do szkół średnich we Wrocławiu. Podobnie rzecz się ma w przypadku osób studiujących – funkcjonują one przez znaczną część dnia poza swoim miejscem zamieszkania. Na występującą sytuację nakłada się oferta spędzania wolnego czasu, którą prawdopodobnie również w większości wykorzystuje opisywana populacja w mieście wojewódzkim. Zaistniały problem wymaga rozwiązania poprzez kształtowanie postaw tożsamościowych (również na wcześniejszych etapach wieku), uatrakcyjnienie oferty spędzania wolnego czasu, dostosowanie publicznie dostępnej infrastruktury społecznej i rekreacyjnej do zakresu potrzeb wskazanych grup wiekowych.

Na przestrzeni ostatnich lat widać spadek liczby mieszkańców korzystających z pomocy społecznej. Może się to wiązać ze spadkiem bezrobocia, wzrostem liczby osób pracujących oraz wzrostem liczby osób prowadzących działalność gospodarczą.

Widać, że liczba beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. mieszkańców w 2021 roku jest znacznie mniejsza od tego wskaźnika w 2014 (Tabela 18). Warto podkreślić, że w okresie 2015-2020 na terenie wszystkich gmin spadła liczba osób korzystających z pomocy społecznej.

Tabela 19. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. mieszkańców

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Domaniów	558	535	516	499	517	467	427	261
Kąty Wrocławskie	282	220	203	171	136	118	89	70
Kobierzyce	436	397	424	300	302	234	183	151
Siechnice	283	203	231	177	142	125	116	86
Żórawina	448	314	291	205	136	138	110	106
Obszar Lider A4	2 007	1 669	1 665	1 352	1 233	1 082	925	674

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS – BDL

Lokalne Grupy Działania Lider A4 są odpowiedzialne za wdrażanie działań związanych z rozwojem lokalnym na swoim terenie. W ramach tych działań LGD Lider A4 powinny uwzględniać kwestie równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami, ludzi młodych oraz zasady równości kobiet i mężczyzn.

Podejście LGD do kwestii przestrzegania zasady równości szans i niedyskryminacji powinno być oparte na podejściu inkludującym, czyli uwzględniającym potrzeby i perspektywy różnych grup społecznych. LGD powinny uwzględniać potrzeby osób z niepełnosprawnościami i zapewnić dostępność do swoich działań i projektów, co oznacza, że projekty powinny być zaprojektowane i wdrażane z myślą o tym, aby osoby z niepełnosprawnościami mogły z nich skorzystać.

W przypadku zasady równości kobiet i mężczyzn, LGD powinny uwzględniać tę zasadę we wszystkich swoich działaniach i projektach. LGD powinny zapewnić równy dostęp i równą reprezentację kobiet i mężczyzn we wszystkich aspektach swojego działania, w tym w zarządzaniu, rekrutacji, ocenie projektów i zatrudnieniu. Warto również zwrócić uwagę na różnice wynikające z płci w kontekście potrzeb i oczekiwań wobec projektów oraz ich wyników.

Jednym ze sposobów, w jaki LGD mogą w praktyce uwzględnić kwestie równości szans i niedyskryminacji, jest zapewnienie uczestnictwa różnych grup społecznych w procesie planowania i wdrażania projektów. LGD powinny

tworzyć przestrzeń dialogu i konsultacji z różnymi grupami społecznymi, aby poznać ich potrzeby i uwzględnić je w projektach. Ponadto, LGD mogą zwiększyć świadomość na temat równości szans i niedyskryminacji poprzez organizowanie szkoleń, kampanii informacyjnych i innych działań społecznych.

4.6. Walory przyrodnicze, turystyka, rozrywka, zabytki

Obecnie, w każdej z gmin analizowanego obszaru działa ośrodek kultury jako instytucja skupiająca usługi z opisywanego zakresu. Zarządzanie opisywanym obszarem funkcjonowania społeczności lokalnych obejmuje organizację różnego rodzaju wydarzeń oraz zajęć (kół, klubów, sekcji, pracowni, zespołów) o charakterze cyklicznym, okolicznościowym i/lub przygotowywanych w odpowiedzi na jednorazowe zapotrzebowanie.

Krzewicielami kultury, w tym ludowej, na wsi są domy i centra kultury oraz ośrodki upowszechniania kultury. Współczesne ośrodki kultury, to nie tylko czytelnie, ale bogata oferta szkoleniowo – warsztatowo – rekreacyjna.

W gminie Kąty Wrocławskie działa **Gminny Ośrodek Kultury i Sportu**. W ramach GOKiS-u działają m.in. sekcje teatralne, muzyczne, plastyczne. Odbiorcami oferty ośrodka kultury są przede wszystkim dzieci i młodzież, którym ośrodek oferuje ciekawe formy spędzenia wolnego czasu, nabycia nowych umiejętności, odkrycia i wspierania talentu. Organizuje również wiele imprez kulturalnych, we współpracy z władzami samorządowymi, w ramach których mieszkańcy mają szansę zapoznać się z repertuarem zespołów ludowych, tradycyjnymi pieśniami, strojami noszonymi dawniej, czy potrawami spożywanymi na dawnych Kresach.

W gminie Kobierzyce funkcję tę pełnią **Kobierzycki Ośrodek Kultury** oraz **Kobierzycki Ośrodek Sportu i Rekreacji**. Prowadzą zajęcia w dziedzinie kultury w sekcjach tanecznych, tańca nowoczesnego, współczesnego, standardowego, sekcjach wokalnych – dziecięcych i młodzieżowych, muzycznych i instrumentalnych, teatralnych, językowej i plastycznej. Chętni mogą brać udział w zajęciach nauki gry na instrumentach, w tym na pianinie, skrzypcach, gitarze, perkusji i wielu innych oraz rekreacji ruchowej w sekcjach: rytmiki, karate, pływakiej, piłki nożnej, szachowej oraz modelarstwa samochodowego. Organizują imprezy kulturalne i sportowe, będące inicjatywą własną lub na zlecenie Gminy Kobierzyce: wieczory literackie, koncerty, przeglądy, festiwale, rajdy, wycieczki po regionie, wystawy, konkursy w różnych dziedzinach sztuki współczesnej i dawnej.

W gminie Siechnice działa **Centrum Kultury**, które posiada swoje placówki – m.in. 6 bibliotek, które choć podlegają pod CK w Siechnicach, posiadają pełną autonomię co do oferty kulturalnej skierowanej do mieszkańców. Dodatkowo każda z bibliotek posiada swoją specyfikę i realizuje program w oparciu o temat wiodący, np. historyczny czy związany z tradycją miejscową. Poza bibliotekami w gminie Siechnice prężnie działają Klub „Relaks” w Siechnicach oraz kluby w Radwanicach, Żernikach Wrocławskich, Świętej Katarzynie oraz świetlica w Groblicach. Każde z nich podejmuje działania aktywizujące mieszkańców swoich małych społeczności, dając możliwość atrakcyjnego spędzenia wolnego czasu niedaleko od domu.

W gminie Żórawina kulturą zajmuje się **Gminne Centrum Kultury**. Organizuje cykliczne imprezy kulturalne, tj. przeglądy i festiwale, imprezy związane z ważnymi rocznicami, wystawy wielkanocne i bożonarodzeniowe, na których eksponowane są tradycyjne ozdoby świąteczne, wykonane przez uczniów, spotkania (np. opłatkowe, czy przy akompaniamencie płyt winylowych), imprezy sportowe i plenerowe.

W gminie Domaniów znajduje się **Centrum Kultury i Czytelnictwa**. CKiK prowadzi szeroką działalność propagującą kulturę i sztukę na bazie istniejących zespołów artystycznych oraz sekcji zainteresowań. Na szczególną uwagę zasługuje również współpraca z miejscowymi artystami amatorami oraz sesje popularno - naukowe i oświatowe. Na obszarze LGD mieszkają liczni artyści oraz zespoły dbające o rozwój kulturalny lokalnej społeczności. Najbardziej wyrazistym przejawem **kultury folklorystycznej** (czyli świadomym nawiązaniu do dawnych tradycji) jest działalność zespołów ludowych, pieśni i tańca, grup śpiewaczych. Przy czym zespoły wokalne i taneczne nie zawsze odpowiadają pojęciu kultury folklorystycznej, ponieważ posiadają różnorodny repertuar: od pieśni ludowych i biesiadnych, przez religijne po patriotyczne czy popularne. Na obszarze objętym działają 15 zespoły artystyczne (w tym 4

folklorystyczne), w których funkcjonuje 190 członków (Tabela 19) (59 os. w zespołach folklorystycznych). Być może w najbliższych latach, podążając za ogólnokrajowymi tendencjami renesansu kultury wiejskiej, kolejne zespoły ludowe będą się reaktywować lub powstawać od nowa. Swoje siedziby mają tutaj także warsztaty rzemieślnicze oraz chóry i zespoły tańca.

Tabela 20. Zespoły artystyczne oraz członkowie zespołów artystycznych w gminach obszaru Lider A4

	ogółem		wokalne i chóry		folklorystyczne (ludowe, pieśni i tańca, kapele)	
	szt.	osoba	szt.	osoba	szt.	osoba
Lider A4	15	190	11	131	4	59
Domaniów	1	22	1	22	0	0
Kąty Wrocławskie	3	39	1	15	2	24
Kobierzyce	4	34	3	14	1	20
Siechnice	1	15	1	15	0	0
Żórawina	6	80	5	65	1	15

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS – BDL

Na terenie gmin należących do LGD Lider A4 w 2021 działało w sumie 19 bibliotek i ich filii. To o trzy biblioteki więcej niż w roku 2014. W gminach Kobierzyce i Siechnice działa po 6 bibliotek, w gminie Żórawina – 3, a po dwie placówki biblioteczne działają w gminach Domaniów i Kąty Wrocławskie. Obecnie w każdej z gmin mieszka średnio 99 czytelników bibliotek publicznych na 1000 ludności. Najwięcej czytelników zamieszkuje gminę Siechnice (170 na 1000 mieszkańców), natomiast najmniej gminę Domaniów (34 na 1000 mieszkańców).

Historia i tradycja regionu, zwyczaje i obrzędy dawne są kultywowane w niewielu rodzinach diagnozowanego obszaru, ale dzięki inicjatywom samorządów, instytucji kultury, sektora pozarządowego, poprzez organizację imprez plenerowych i spotkań, kół zainteresowań, sekcji (w instytucjach kultury) skierowanych do mieszkańców oraz uczestników z zewnątrz, zainteresowanych ciekawą ofertą, istnieje szansa podniesienia potencjału oraz tożsamość obszaru. Oferta instytucji kultury/organizacji pozarządowych, powiązana z istniejącym dziedzictwem mogłaby w szczególności angażować osoby/środowiska, które zakwalifikowane zostały jako zagrożone wykluczeniem na poziomie społecznym.

Imprezy lokalne, jako jeden z mechanizmów aktywizowania społeczności, powinny podkreślać to, co dla danego regionu ważne i wyjątkowe – wydarzenie z przeszłości, specyficzna uprawa, wyjątkowa roślina, postać, kultura czy historia lokalna. Na diagnozowanym obszarze niewiele jest imprez o silnym lokalnym charakterze. Dominują obchody świąt patriotycznych, rocznicowych, kościelnych i rolniczych. Tym bardziej konieczna jest organizacja oferty, która będzie zarazem promowała zasoby i potencjał lokalny, będzie atrakcyjna oraz będzie wychodziła naprzeciw zapotrzebowaniu takich grup docelowych jak młodzież, seniorzy czy inne. Jak również będzie realizowała funkcje integrowania środowiska tzw. „starych” mieszkańców z napływowymi. Na takie zapotrzebowanie zwracali uwagę uczestnicy zarówno spotkań sektorowych jak ogólnogminnych konsultacji – eksponując **problemy słabej integracji wskazanych środowisk oraz niski poziom tożsamości lokalnej**. W ostatnich latach instytucje kultury organizowały (Tabela 20) po kilkaset imprez, które ogółem angażowały populację przewyższającą liczbę mieszkańców.

Tabela 21. Imprezy oraz uczestnicy imprez organizowanych przez instytucje kultury obszaru Lider A4 w poszczególnych latach

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Imprezy, szt.	297	307	381	517	514	155	273
Uczestnicy imprez, os.	47 961	67 673	55 003	60 344	46 382	6 812	18 153

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS – BDL

Tereny LGD Lider A4 zasiedlane były już w czasach prehistorycznych. Najstarsze odkryte ślady osadnictwa pochodzą sprzed 6 tys. lat i znajdują się na terenie gminy Domaniów. **Bliskość Wrocławia spowodowała, że teren gmin był bezpośrednio związany z historią miasta pełniąc rolę zaplecza rolniczego i usługowego.** Ogromną rolę w rozwoju tego obszaru odegrało położenie w strefie starych traktów komunikacyjnych wiodących ze wschodu na zachód: trakt z Kijowa i pobrażę Morza Czarnego przez Kraków i Wrocław do Norymbergii i Pragi oraz szlak bursztynowy biegnący znad Bałtyku do Imperium Rzymskiego.

Wzmianki o wielu miejscowościach obszaru pojawiają się już w XII wieku (m.in. w buli wrocławskiej papieża Hadriana IV z 1155 roku). W XIII wieku ziemie stanowiły trzon księstwa wrocławskiego i rozpoczął się okres intensywnej kolonizacji na prawie niemieckim. Od XIV wieku posiadłości wiejskie należały do biskupów, klasztorów wrocławskich, rycerzy i patrycjuszów miejskich. Okres wojen religijnych 1618-1648 i wojen napoleońskich dokonał znacznych zniszczeń i zahamował rozwój obszaru. Dopiero przełom XIX i XX wieku to rozwój majątków ziemskich i szybki rozwój przemysłowy wielu miejscowości. Zaczęły powstawać linie kolejowe, które połączyły diagnozowany obszar z Wrocławiem.

Po II wojnie światowej tereny te zostały zasiedlone przesiedleńcami z Kresów Wschodnich oraz Polski Centralnej, przez co powstała niezwykła **mieszanka kultur oraz zwyczajów**, na zwracano uwagę podczas konsultacji społecznych.

Obszar LGD charakteryzuje się **dużą ilością zabytków sakralnych**. Jednym z nich jest jedna z najstarszych świątyń na Dolnym Śląsku, czyli kościół komandorii Joannitów w Tyńcu nad Ślężą zbudowany ok. 1189 r. oraz kościół Katarzyny Aleksandryjskiej z ok. 1257r. otoczony wraz z cmentarzem murem obronnym położony w Św. Katarzynie, a także kościół Św. Trójcy z Żórawinie z XIII wieku (pełniący funkcje obronne i otoczony fosą, nazywany perłą manieryzmu europejskiego). W rejestrze zabytków Narodowego Instytutu Dziedzictwa funkcjonują 23 kościoły wybudowane w średniowieczu oraz 10 powstałych w późniejszych latach.

Na diagnozowanym terenie występuje duże nasycenie zabytkami kultury pałacowej i dworskiej, najokazalsze to zespół pałacowy w Krobielowicach, pałac w Samotworze, Kobierzycach, Biskupicach Podgórnych, dwór Lewaldów w Świętej Katarzynie, pałac w Komorowicach i Danielowicach. Większość zespołów otoczona jest założeniami parkowymi nieraz kilkunastohektarowymi. Zabytkowych założeń parkowych na terenie LGD jest aż 67 co stanowi jedno z większych skupisk na Dolnym Śląsku.

LGD może poszczycić się licznymi przykładami **zabytków związanych z jurysdykcją karną**. Występuje tu kilkanaście malowniczych krzyży pokutnych stojących na rozstajach dróg, w lasach, przy murach kościelnych oraz pręgierz w Żórawinie, a także z późniejszego okresu miejska szubienica której szczątki znajdują się na wzgórzu pod Kątami Wrocławskimi.

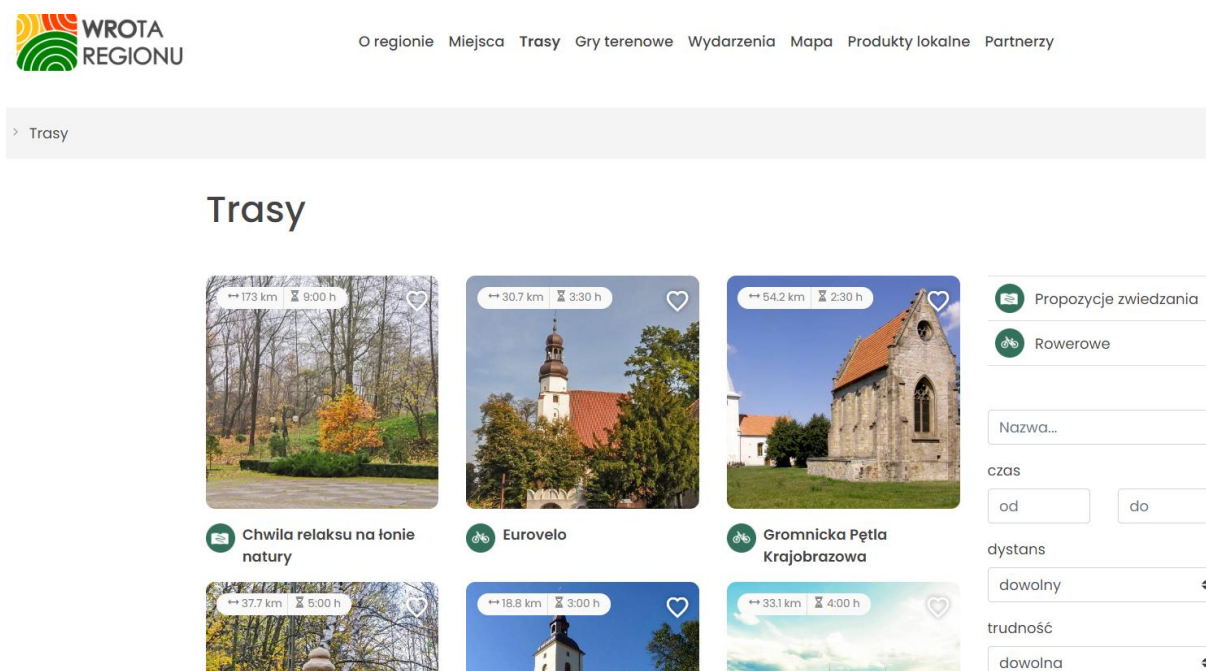
Na terenie LGD można znaleźć ciekawe **zabytki rozwijającej się kultury przemysłowej** z których najciekawsze formy architektoniczne to budynki elektrociepłowni Czechnica z początku XX wieku.

Wszystkie zabytki wymagają szczególnej opieki i promocji. Wymienione **walory kultury materialnej wymagają lepszego wyeksponowania i wkomponowania w szerszą ofertę kulturowo – turystyczną** regionu, na co w szczególności zwracali uwagę reprezentanci III sektora – podczas konsultacji społecznych.

Obszar gmin LGD Lider A4 leży pomiędzy Równiną Wrocławską a Przedgórzem Sudeckim i Masywem Ślęży, posiada charakter nizinny lub łagodny pagórkowaty. Na terenie partnerstwa istnieją **sprzyjające warunki do uprawiania turystyki aktywnej** – pieszej, rowerowej i konnej – niewymagającej specjalnego przygotowania fizycznego, turystyki

wiejskiej oraz rodzinnej, która sprowadzałaby się do kilkugodzinnego pobytu na obszarze. Szanse dla rozwoju w tym kierunku stanowi bliskie położenie miasta Wrocławia oraz głównych tras komunikacyjnych regionu. W tym kontekście za główną grupę docelową oferty turystycznej powinien być uznawany, poza mieszkańcem obszaru (klientem wewnętrznym), mieszkaniec Wrocławia, który chciałby w aktywny (aczkolwiek niewymagający) i przyjemny sposób spędzić poza miastem kilka/kilkanaście godzin. Na potrzeby tego typu turystyki konieczne jest spełnienie kilku istotnych wymogów: dobra informacja turystyczna, oferta rekreacyjna (w powiązaniu z prezentacją potencjału kulturowego), oferta gastronomiczna. Wskazane wymogi mieszczą się w obszarze interwencji niniejszej LSR.

Walory sprzyjające aktywności kulturalnej przedstawiono w podrozdziałach sfery społecznej. W ramach wskazanej powyżej oferty mieści się propozycja stanowiąca dorobek Lidera A4 przygotowana w ramach projektu „Wrota Regionu”, który został zrealizowany wraz z sąsiednimi LGD (Gromnik i Ślężanie). Projekt współpracy oparty jest o stronę internetową oraz aplikację dostępną na telefon. Tam znaleźć można informacje o historii, zabytkach, imprezach oraz produktach lokalnych. Na terenie obszaru umieszczono infokioski, w których można wyszukać informacje niezbędne do planowania podróży. Projekt obejmuje także liczne trasy turystyczne dla rowerzystów i zmotoryzowanych. „Wrota Regionu” stanowią swoistą bazę do dalszej rozbudowy sieci infrastruktury oraz odpowiedniej promocji obszaru.

Rysunek 5. Rzut ekranu ze strony internetowej „Wrota Regionu” (<https://wrotaregionu.pl>)

W ostatnich latach poprawiła się baza hotelarsko-gastronomiczna. Powstały gospodarstwa agroturystyczne, rozwinęły się ośrodki jeździeckie, powstało pole golfowe, istnieje możliwość rozwoju kajakarstwa na rzekach Bystrzyca oraz Odra. Możliwości rekreacyjne stwarza także bliskość Masywu Ślęży, Zalewu Mietkowskiego, Parku Krajobrazowego „Doliny Bystrzycy”, Doliny Rzeki Odry, „Grądów Odrzańskich”. Obszar posiada gęstą sieć szlaków turystycznych związanych bezpośrednio z Masywem Ślęży, który traktowany jest jako strefa łącznikowa pomiędzy aglomeracją Wrocławską a Przedgórzem Sudeckim (Tabela 21).

Tabela 22. Szlaki turystyczne przebiegające przez teren obszaru Lider A4

SZLAKI PIESZE	
niebieski	Wrocław Muchobór Wielki – Smolec – Sadków – Krobielowice – Zachowice – Siedlakowice – Kryształowice – Stary Zamek – Rogów Sobócki – Sobótka Dworzec PKP. Gmina: Kąty Wrocławskie.

zielony	Wrocław Leśnica – Samotwór – Bogdaszowice – Romnów – Małkowice – Sadowice – Kąty Wrocławskie – Dworzec PKP. Gmina: Kąty Wrocławskie
żółty okalający Wrocław	Leśnica – Smolec – Tyniec Mały – Bielany Wrocławskie – Żerniki Wrocławskie – Święta Katarzyna – Czernica Wrocławska. Gminy: Kąty Wrocławskie, Kobierzyce, Żórawina, Siechnice.
żółty	Żórawina – Galowice – Wilczków – Jaksonów – Szczepankowice – Cieszyce – Solna – Olbrachtowice – Stary Zamek – Kunów – Świątniki – Strzegomiany – Sobótka. Gminy: Żórawina, Kobierzyce
VIA REGIA - Droga św. Jakuba	Grodziszów – Zębice – Prawocin – Siechnice – Blizanowice – Trestno. Gmina: Siechnice
SZLAKI ROWEROWE	
Trasa A	Wrocław Gaj- Wrocław Ołtaszyn- Radomierz- Żerniki Wrocławskie- Smardzów- Święta Katarzyna- Siechnice- Blizanowice- Trestno- Wrocław Opatowice- Wrocław Nowy Dom- Wrocław- Bierzany- Wrocław Rakowiec- Wrocław Tarnogaj- Wrocław Gaj- istnieją dwa warianty powrotów. Gmina: Siechnice
Trasa B	Wrocław Gaj/Tarnogaj/Księża Małe/Księża Wielkie/Brochów/Zachryce- Św. Katarzyna- Sulimów- Zębice- Groblice- Kotowice- Zakrzów- Kotowice- Siechnice- Blizanowice- Trestno- Wrocław Opatowice/Nowy Dom/Bierzany/Rakowiec/Tarnogaj- Wrocław. Gmina: Siechnice
Szlakiem Doliny Rzeki Ślęży	Wrocław- Ołtaszyn Wzgórze Andersa- Wysoka- Krwiany- Szukalice- Galowice- Wilczków- Kuklice- Szczepankowice- Budziszów- Tyniec nad Ślężą- Pustków Wilczkowski- Damianowie- Ręków- Nasławice- Sobótka. Gmina: Żórawina, Kobierzyce
Szlakiem Pamiątek Architektury Sakralnej	Wrocław- Ołtaszyn Wzgórze Andersa- Ślęża- Krwiany- Komorowie- Szukalice- Galowice- Pasterzyce- Jaksonów- Przecławice- Tyniec nad Ślężą- Biskupice- Wilczkowice- Nasławice- Sobótka. Gmina: Żórawina, Kobierzyce, Kąty Wrocławskie
Szlakiem Pałaców	Sobótka- Kunów- Stary Zamek- Ręków- Solna- Wierzbice- Królikowie- Krzyżowice- Żerniki Małe- Tyniec Mały- Biskupice Podgórne- Nowa Wieś Wrocławska- Zabrodzie- Wrocław Klecina. Gminy: Kobierzyce, Kąty Wrocławskie
Szlakiem Nefrytów i Serpentytów	Wrocław Klecina- Zabrodzie- Cesarzowice- Zybisów- Jaskotle- Gądów- Nowa Wieś Wrocławska- Małuszów- Krzyżowice- Gniechowice- Żurawice- Solna- Ręków- Nasławice- Świątniki- Księginice Małe- Przemiłów- Sulistrowice. Gminy: Kobierzyce, Kąty Wrocławskie
Szlakiem Parków Podworskich	Wrocław Klecina- Zabrodzie- Tyniec Mały- Żerniki Małe- Krzyżowice- Nowiny- Królikowie- Kobierzyce- Kuklice- Szczepankowice- Rolantowice- Dobkowie- Domianowice- Ręków- Nasławice- Księginice Małe- Przemiłów- Sulistrowice. Gminy: Kobierzyce, Kąty Wr.
EuroVelo 9- Szlak Bursztynowy	Gdańsk - Poznań - Wrocław - Ołomuniec - Brno –Wiedeń- Graz- Maribor- Pula, Długość 2000 km. Gminy: Kąty Wrocławskie, Kobierzyce
Ścieżki dydaktyczne i konne	
Historyczna Ścieżka Edukacyjna. Gmina: Siechnice. Powstała w wyniku realizacji projektu „Dwie Ścieżki Czasu”. Przedstawia najważniejsze punkty historyczne Miejscowości Święta Katarzyna, opiekuje się nią Gminne Centrum Kultury i Biblioteka w Świętej Katarzynie	
Krzyżowice- ścieżka konna. Ścieżka przechodzi przez drogi leśne i polne.	

Źródło: opracowanie własne na podstawie portalu „Wrota Regionu”

Słabą stroną obszaru, pod diagnozowanym względem, jest **niska jakość informacji turystycznej**. O ile bowiem wskazane powyżej Wrota Regionu uwzględniają zasób kulturowy i rekreacyjny obszaru, o tyle wykorzystanie zgromadzonej tam wiedzy wykracza poza możliwości technologiczne części potencjalnych odbiorców (ze względu na dostęp przez Internet), a stworzona infrastruktura (infokioski) nie wypełnia tutaj luki informacyjnej. Jak zwracali uwagę mieszkańcy obszaru podczas konsultacji społecznych, w zakresie istniejącego potencjału rekreacyjnego (oraz kulturowego/historycznego) wciąż potrzebna jest informacja przekazywana za pomocą tradycyjnych środków czy kanałów komunikacji – dobrego oznakowania w terenie, tradycyjnych łatwo dostępnych map, broszur, folderów informacyjnych, tablic itp. W niektórych wypadkach, ze względu na bezpieczeństwo i komfort użytkowników należałoby skorygować przebieg tras oraz uzupełnić je o dodatkowe interesujące punkty, a przede wszystkim właściwie oznakować.

Elementem obsługi ruchu turystycznego są również usługi noclegowe. Pod tym względem obszar Lider A4, z uwagi na rentę położenia, mógłby świadczyć ofertę lokowaną jako tzw. **turystyka biznesowa**. Obszary podmiejskie cieszą

się sporą popularnością jako miejsce organizacji różnego rodzaju imprez (spotkań, konferencji). Ten potencjał Lidera A4 wydaje się być **wykorzystywany w niewystarczającym stopniu**. Co prawda dane dotyczące podmiotów zarejestrowanych w systemie REGON wskazują, iż usługi w zakresie zakwaterowania (PKD Sekcja I – dział 55) świadczy 119 przedsiębiorców, jednak nie przekłada się to na faktyczną ofertę. W bazie danych GUS funkcjonuje 14 obiektów noclegowych (w tym 7 hoteli), które oferują 1012 miejsc noclegowych. Brakuje podmiotów oferujących usługi noclegowe w Domaniowie, a ich koncentracja występuje w gminie Kobierzyce. Ofertę noclegową, w powiązaniu z gastronomiczną, uzupełniają istniejące na obszarze Lider A4 gospodarstwa agroturystyczne – istnieje 15 tego typu obiektów.

Działalność związaną z organizacją wyżywienia prowadzi na obszarze Lider A4 321 przedsiębiorców (PKD Sekcja I – dział 56). Sami mieszkańcy, podczas spotkań konsultacyjnych, zwracali uwagę na potrzebę uatrakcyjniania oferty gastronomicznej – również w powiązaniu z wykorzystaniem lokalnego potencjału rolniczego. Z tej perspektywy za niewykorzystany uznano czynnik popularności ekologicznej żywności – w powiązaniu z częściowo rolniczym profilem obszaru, charakteryzującym się dobrą jakością gleb. Wyraźnym deficytem jest w tym zakresie brak gospodarstw ekologicznych.

4.7. Rolnictwo i obszary wiejskie

Na obszarze LGD Lider A4 dwie gminy posiadają status wiejsko – miejski (Kąty Wrocławskie i Siechnice), pozostałe są podmiotami wiejskimi (Domaniów, Kobierzyce oraz Żórawina).

Bez względu na wzrost liczby osób mieszkających na obszarze gmin partnerskich Lider A4 z 2014 roku, struktura ludności według miejsca zamieszkania pozostała prawie bez zmian (Tabela 22). W 2021 roku na obszarze Lider A4 82,44% mieszkańców mieszkało na wsi. Obszary wiejskie zamieszkuje 82 287 osób.

Tabela 23. Stan ludności wg miejsca zamieszkania na wsi w 2014 i 2021 latach

	2014		2021	
	osoba	%	osoba	%
Domaniów	5 306	100,00%	4 962	100,00%
Kąty Wrocławskie	16 065	71,04%	21 973	75,27%
Kobierzyce	18 642	100,00%	24 053	100,00%
Siechnice	12 664	66,50%	18 243	63,89%
Żórawina	9 958	100,00%	13 056	100,00%
Lider A4	62 635	82,89%	82 287	82,44%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS – BDL

Obraz wsi dolnośląskiej na początku drugiej dekady XX w. jest niezwykle interesujący, do czego przyczynia się głównie duża różnorodność przyrodnicza i ekonomiczna czynników rozwoju. Na południe i zachód od Wrocławia występuje obszar o bardzo dobrych uwarunkowaniach przyrodniczych, a w konsekwencji o intensywnym rolnictwie. Na specyfikę obszarów wiejskich Dolnego Śląska rzutuje duża liczba miast w regionie. Funkcjonalne związanie miast z obszarami wiejskimi stanowi o całokształcie procesów zachodzących na wsi. Oczywiście powiązania (relacje) miasto-wieś należy współcześnie rozpatrywać w szerokim kontekście przemian społecznych (np. styl życia), szczególnie zaznaczających się w strefach podmiejskich największych miast: Wrocławia, Wałbrzycha, Jeleniej Góry i Legnicy.

Jako jedno z największych miast kraju, stolica regionu – Wrocław, posiada intensywnie zagospodarowaną strefę podmiejską.

Według koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 większość obszarów wiejskich Dolnego Śląska znajdujących się na południu regionu oraz w części zachodniej, zaliczono do wiejskich obszarów funkcjonalnych wymagających wsparcia procesów rozwojowych. Natomiast bliższe (w obrębie obszaru funkcjonalnego Wrocławia) oraz dalsze otoczenie stolicy regionu wraz z większością obszarów północnych, to wiejskie obszary funkcjonalne uczestniczące w procesach rozwojowych.²

Gminy wchodzące w skład LGD Lider A4 to jednostki osadnicze posiadające status wiejski (Domaniów, Kobierzyce oraz Żórawina) lub miejsko – wiejski (Kąty Wrocławskie i Siechnice), co przesądzać powinno o ich wiejskim charakterze, a zatem także o rozwiniętym profilu rolnym³ – także w rozumieniu gospodarczym. Analiza wykorzystania gruntów obszaru gospodarstwami rolnymi wskazuje na wysoki udział użytków rolnych (75,72%) w ogólnym areale. Są to wskaźniki znacznie przewyższające wartości wojewódzkie (45,8%) jak i krajowe (47,8%), choć trzeba w tym miejscu pamiętać, że niebagatelny wpływ na takie proporcje ma bardzo niski poziom lesistości obszaru w porównaniu z regionem czy krajem. W Tabeli 23 została przedstawiona struktura użytku powierzchni przez gospodarstwa rolne w 2020 roku.

Tabela 24. Powierzchnia gospodarstw rolnych wg grup obszarowych użytków w 2020

	Powierzchnia ogółem, ha	Powierzchnia gospodarstw rolnych			
		ogółem, ha	użytki rolne ogółem, ha	powierzchnia sadów, ha	las i grunty leśne, ha
Domaniów	9 446	10 129,48	9 934,68	0	20,06
Kąty Wrocławskie	17 666	12 983,10	12 561,95	209,31	79,57
Kobierzyce	14 926	11 161,54	10 926,53	137,96	38,20
Siechnice	9 871	4 978,46	4 741,24	20,35	39,60
Żórawina	12 027	9 162,30	8 944,57	2,3	37,33
Lider A4	63 936	48 414,88	47 108,97	369,92	214,76

Według statystycznych danych (Tabela 24) w 2020 roku w gospodarstwach rolnych było zatrudniono 4 396 osób (9% od ogólniej liczby zatrudnionych na terenach gmin partnerskich obszaru Lider A4), z nich większość stanowili mężczyźni – 2 792 osób oraz 63,51%.

Tabela 25. Liczba osób zatrudnionych w gospodarstwach rolnych wg płci w 2020 r.

	Ogółem, os.	Mężczyźni, os.	Kobiety, os.
Domaniów	604	394	210
Kąty Wrocławskie	1 115	699	416
Kobierzyce	895	570	325
Siechnice	966	517	449
Żórawina	816	612	204
Obszar Lider A4	4 396	2 792	1 604

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS – BDL

Na rozwój funkcji rolniczej duży wpływ miały sprzyjające warunki klimatyczne oraz jakość gleb. Obszar LGD charakteryzuje się dużym arealem gleb urodzajnych. Gleby klasy I-III obejmują ok. 86 proc. powierzchni gruntów

² Krzysztof Janc. Dolnośląska wieś – rok 2050. Polska wieś w perspektywie długookresowej – ujęcie regionalne, 2011, Warszawa.

³ J. Pasieczny, *Profile gmin w Polsce – zarządzanie rozwojem i zmianami*, Warszawa 2008.

ornych terenu. Dominują gleby kwaśne i lekko kwaśne. Występują tutaj gleby brunatne i bielcowe oraz czarne ziemie. Na obszarze LGD, według danych Powszechnego Spisu Rolnego 2020 funkcjonuje 2 187 gospodarstw (Tabela 25). Szacowana na chwilę obecną (przez poszczególne gminy) liczba gospodarstw jest mniejsza w niemal 2 razy od tej w porównywaniu do 2010 roku. Najmniejsze do 1 ha łącznie stanowią 1,5% ogółu. Gospodarstwa z areałem 1-5 ha stanowią 45% (988). Występuje 505 gospodarstw z areałem pomiędzy 5 a 10 ha i 165 większych (10-15 ha). Gospodarstwa większe – powyżej 15 ha stanowią 20,9%. Jak wynika z danych pozyskanych z poszczególnych urzędów gmin, struktura gospodarstw rolnych jest wyraźnie rozdrobniona.

Tabela 26. Gospodarstwa rolne według wielkości, 2020

	ogółem	do 1 ha łącznie	1 - 5 ha	5 - 10 ha	10 - 15 ha	15 ha i więcej
Domaniów	331	0	106	86	0	98
Kąty Wrocławskie	633	18	287	147	62	119
Kobierzyce	412	4	155	98	53	102
Siechnice	384	5	228	74	20	57
Żórawina	427	5	212	100	30	80
Obszar Lider A4	2 187	32	988	505	165	456

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS – BDL

Przeważające uprawy to zboża, kukurydza, buraki, rzepak, ziemniaki. Także w gminie Kąty Wrocławskie koncentrują się uprawy warzyw gruntowych (351 ha). Przy tak dobrej jakości gleb oraz bliskości dużego rynku zbytu jakim jest Wrocław, a nawet rynek wewnętrzny (obszaru LGD) potencjał do rozwoju warzywnictwa oraz sadownictwa wydaje się niewykorzystany.

Cechą charakterystyczną gmin LGD są istniejące zakłady przetwórstwa rolno-spożywczego (piekarnie, masarnie, gorzelnie, przetwórstwo soków) oraz jednostki prowadzące usługi dla rolnictwa. Rolnicza działalność gospodarcza – Sekcja A Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo – obejmuje 154 podmioty. Na przestrzeni minionych lat w sekcji tej nastąpił regres – ilość zarejestrowanych podmiotów spadła.

4.8. Produkty lokalne

Produkt lokalny, to wyrób rolny, spożywczy lub rzemieślniczy, wytwarzany na danym obszarze, przez lokalnych producentów (najczęściej mieszkańców, rolników) z surowców lokalnie dostępnych. Produkty lokalne winny wpisywać się w lokalny koloryt, poprzez odniesienie do tradycji, kultury oraz okoliczności przyrodniczych danego obszaru. Tradycje kultury wiejskiej stanowić mogą podłoże dla kreowania produktów lokalnych. Istotne jest, aby dany wyrób został, poprzez „wykreowanie”, jednoznacznie utożsamiony z danym terenem.

Z inicjatywy LGD powstał **Festiwal 4 Żywiółów** – doroczne święto pięciu gmin, dzień w roku, kiedy wszystkiego co drzemie w nas można zasmakować, posłuchać, zobaczyć i doświadczyć. Festiwal odbywa się na terenie jednej z gmin członkowskich, każdorazowo innej. Idea tematu przewodniego zawsze wychodzi oddolnie, od mieszkańców. Na festiwalu prezentują się wyłącznie mieszkańcy, lokalni twórcy, artyści i organizacje z terenu LGD.

Przestrzeń wydarzenia podzielona jest na trzy sektory: scenę, jarmark i aktywność typu konkursy, zawody, pokazy. Lokalna społeczność ma okazję do spotkania i integracji, wspólnej zabawy i aktywności. W organizację zaangażowane są zarówno wszystkie gminy członkowskie (władze gmin, centra kultury i sportu, OSP), jak i mieszkańcy obszaru LGD. Miejsce mają warsztaty kulinarne, rękodzielnicze oraz aktywne atrakcje dla dzieci i młodzieży. Atmosferę zawsze umilają muzycznie lokalne zespoły, podzielone wg pory dnia i kolejności występów na grupy dziecięce, następnie folkowe dla seniorów. Przez cały dzień wystawiane są różnego rodzaju produkty lokalne,

a ich twórcy są zawsze gotowi do pogawędki i udzielenia szerszych informacji o tym, co i z czego tworzą. Koła Gospodyń Wiejskich dbają o kulinarny wymiar imprezy.

Podczas edycji festiwalu w 2019 roku wyłoniła się potrzeba merytorycznego wsparcia i pokierowania dla lokalnych twórców. Wynikiem tego powstał „Poradnik dla producentów lokalnych” obejmujący różne aspekty działalności gospodarczej, rolniczej oraz produkcji i sprzedaży produktów, jako pomoc dla naszych producentów w rozumieniu zawiłości prawnych i administracyjnych wprowadzania produktu lokalnego na rynek.

W danym okresie programowania odbyły się w sumie już 10 edycji festiwalu. Ze względu na pandemię, w 2020 i 2021 latach festiwali nie odbyły się.

W 2022 roku na kolejnej edycji Festiwalu było przedstawiono trochę mniej 40 wystawców, którzy zaproponowali uczestnikami wydarzenia rezultaty swojej działalności: rzeczy rękodzielnicze i żywność, m.in. ekologiczną. Część rozrywkową zabezpieczyli zespoły artystyczne ze wszystkich gmin obszaru, m.in. zespoły emerytów, orkiestr Ochotniczej Straży Pożarnej, zespoły muzyki dawnej i współczesnej.

Od 2013 roku odbywa się również konkurs na produkt lokalny. Wysoka frekwencja uczestników festiwalu, przekładająca się zarówno na integrację poszczególnych grup społecznych, biorących udział w wydarzeniu, jak również zainteresowanie samym regionem i jego ofertą. Coraz więcej zainteresowanych producentów i twórców lokalnych, a także przyjezdnych i turystów z regionów ościennych. Logo produktu lokalnego pojawia się na etykietach wyróżnionych produktów.

Rysunek 6. Festiwal 4 Żywiołów w 2022 roku w Kobierzycach

Źródło: Folwark Solna (<http://folwarksolna.pl/?p=2715>)

Rozwój produktów lokalnych ma ważny wymiar kulturowy – może stanowić jeden z aspektów kształtowania tożsamości lokalnej oraz integracji na bazie kultywowanych tradycji. Z drugiej strony produkty lokalne to element oferty, która może mieć wymiar marketingowy. Poprzez produkty lokalne można bowiem komunikować otoczeniu o istnieniu określonej propozycji – produktów czy usług, która będzie nawiązywała do istniejących zasobów lokalnych.

Według Listy przyznanych certyfikatów Produktu Lokalnego Lider A4 do produktów lokalnych wliczają m.in. różne tradycyjne potrawy lokalnych kucharzy (sernik, ogórki kiszone, cukierki, soki i syropy z kwiatów i owoców, różne rodzaje szynki, szarlotka, zupy itp.), hotele oraz podmioty agroturystyczne, zespoły artystyczne i warsztatowe (ceramika, kowalstwo, szydełkowe rękodzieło).

Na tle innych znakomitych lokalnych producentów obszaru Lider A4 warto wyróżnić lokalne winnice na terenach gmin Kąty Wrocławskie (Zachowice), Siechnice (Świętej Katarzyny) i Żórawina (Turów):

- Winnica Adoria, Zachowice, gm. Kąty Wrocławskie, <http://www.winnicaadoria.pl>;
- Winnica Ragoza, Zachowice, gm. Kąty Wrocławskie;
- Winnica Słoneczne Wzgórza HANTER, Zachowice, gm. Kąty Wrocławskie;
- Winnica Katarzyna, Święta Katarzyna, gm. Siechnice, <https://winnica-katarzyna.pl>;
- Winnica Turów, Era wina, Turów, gm. Żórawina, <http://www.produkcjawina.com>.

Oprócz dobrego wina winnicy proponują zwiedzanie oraz degustacji swojego produktu. Wspieranie lokalnych producentów, rozwój turystyki jednego dnia oraz weekendowego to dobry kierunek przyszłej promocji gmin partnerskich i obszaru Lider A4.

4.9. Obszar edukacji formalnej

Gminy partnerskie obszaru Lider A4 odpowiadają za prowadzenie szkół i placówek oświatowych na poziomie przedszkolnym i podstawowym.

Na terenie obszaru Lider A4 istnieją 45 punktów przedszkolnych (w 2014 roku było 23) z 226 oddziałami. Ogólny odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym stanowi 89,4% (84,6% w 2014 roku) (Tabela 26).

Tabela 27. Dzieci w wieku przedszkolnym, dzieci objęte wychowaniem przedszkolnym i odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym

	dzieci w wieku przedszkolnym		dzieci objęte wychowaniem przedszkolnym		odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym	
	dzieci w wieku 3 - 6 lat		dzieci w wieku 3 - 6 lat		dzieci w wieku 3 - 6 lat	
	2014	2021	2014	2021	2014	2021
Polska	1 459 850	1 587 503	1 201 834	1 435 716	82,3	90,4
Dolnośląskie	105 292	114 812	86 651	104 841	82,3	91,3
Obszar Lider A4	3 765	6 088	3 303	5 574	84,6	89,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS – BDL

W roku 2021 do 33 szkoły podstawowe uczęszczało 10 182 ucznia. Współczynnik skolaryzacji netto wynosił 89,46%. Niski współczynnik skolaryzacji związany jest z uczęszczaniem dzieci do szkół podstawowych poza granicami obszaru Lider A4 (w szczególności we Wrocławiu). Wszystkie szkoły podstawowe są wyposażone w komputery przeznaczone do użytku uczniów z dostępem do Internetu.

4.10. Zasady zrównoważenia środowiskowego w działalności LGD

Celem Stowarzyszenia Lider A4 jest przede wszystkim działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich.

Należy rozwijać politykę przestrzenną gmin partnerskich w oparciu o racjonalne przekształcenia i zagospodarowanie z uwzględnieniem uwarunkowań przyrodniczych, społecznych, gospodarczych i kulturowych oraz zasad organizowania ładu przestrzennego. Kluczowe jest niedopuszczenie do rozlewania się obszaru, do chaosu przestrzennego. Planowanie rozwoju przestrzeni publicznej powinno mieć na uwadze przede wszystkim tworzenie warunków dla rozwoju gospodarczego, wzrostu poziomu i jakości życia oraz atrakcyjności gminy, zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.

Ze strategicznego punktu widzenia jednym z priorytetów jest zachowanie zasobów naturalnych i oparcie rozwoju gospodarczego obszaru Lider A4 na idei zrównoważonego rozwoju. Praktycznym wyrazem tego rodzaju dążeń jest m.in. wzrost innowacyjności i wdrażanie nowych technologii służących poprawie jakości powietrza, wody i innych zasobów naturalnych.

Wskazanie właściwych działań wymaga zidentyfikowania przyczyn ponadnormatywnych stężeń oraz rozważenia możliwych sposobów ich likwidacji. Konieczne jest prowadzenie działań na rzecz przeciwdziałania skażeniu gleb i wód m.in. przestrzegania całkowitego zakazu wywozu ścieków bytowych i gospodarczych na pola uprawne czy też łąki.

Niezbędne jest kontynuowanie zadań miękkich, nie inwestycyjnych, polegających na uświadomieniu skali zagrożenia, promowaniu kultury rolnej uwzględniającej potrzeby ochrony środowiska, działaniach administracyjnych Lider A4 – wyznaczeniu obszarów ochronnych i egzekwowaniu ustanowionych nakazów i zakazów. Potrzebne są także inwestycje w zakresie zastosowania rozwiązań technicznych, które mają na celu przeciwdziałanie rozprzestrzeniania się zanieczyszczeń obszarowych, adaptacji urządzeń technicznych i wykonywania specjalnych urządzeń melioracyjnych.

Dla ograniczenia zanieczyszczeń związanych z transportem, należy przewidzieć poszerzenie pasów zieleni izolacyjnej wzdłuż dróg, wykonywaniu nasadzeni roślinności (trawy, krzewy). Na odcinkach ujściowych rowów przydrożnych można projektować stawy suche lub mokre o retencji pozwalającej na zatrzymanie zanieczyszczeń.

Niezależnie od powyższego należy dążyć do wyposażenia jednostek ratownictwa w zapory przechwytyjące zanieczyszczenia, w zapory sorpcyjne, sorbenty wiążące zanieczyszczenia ropopochodne. Ważnym elementem ochrony wód przed zanieczyszczeniami może mieć, uzyskanie wpływu na migrację ścieków z terenu gminy.

W tym celu LGD Lider A4 powinna:

- popierać inicjatywy gmin partnerskich w górnych biegach rzek i potoków zmierzającą do poprawienia stanu wód płynących na terenie obszaru;
- wykorzystywać każdą inicjatywę przedsiębiorców i grup mieszkańców do budowy lub rozbudowy urządzeń służących do ochrony wód;
- dążyć do zminimalizowania ilości nielegalnego zrzutu ścieków;
- zwiększyć retencję wód w zlewniach oraz przeciwdziałać skutkom wezbrań powodziowych.

Szansą na poprawę jakości wód jest wspieranie inicjatyw podmiotów gospodarczych oraz organizacji i instytucji zmierzających do uzyskania dofinansowania inwestycji eliminujących zagrożenia dla środowiska i wspierających rozwój zrównoważony ze środków krajowych i zagranicznych, wzrost uspołecznienia procesów podejmowania decyzji mających wpływ na stan środowiska, a także prawny nakaz opracowywania programów ochrony środowiska przez jednostki administracji samorządowej oraz planów ochrony obszarów chronionych.

Rekomendowane jest wdrożenie programów z zakresu gospodarki niskoemisyjnej oraz zwiększania udziału odnawialnych źródeł energii na terenie obszaru Lider A4. Należy także promować i inicjować zadania w zakresie przeciwdziałania palenia śmieciami i innymi substancjami, które zwiększają zanieczyszczenie powietrza na terenie obszaru. Działania te mają na celu zwrócenie uwagi mieszkańców na estetykę gmin oraz jakość zasobów – powietrza, wody, gleb, otoczenia. Rekomendowana jest rozbudowa infrastruktury technicznej w celu odbioru ścieków przy użyciu kanalizacji sanitarnej.

4.11. Określenie grup docelowych szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR

Grupy istotne z punktu widzenia realizacji LSR, to z jednej strony projektodawcy/wnioskodawcy/grantodawcy, którzy będą posiadali potencjał intelektualny i/lub finansowy do tego, aby realizować operacje wzmacniające oraz integrujące obszar, a z drugiej – beneficjenci, którzy będą ostatecznymi odbiorcami uruchomionego wsparcia. Pierwsi określani będą **głównymi grupami beneficjentów** drudzy zaś **głównymi grupami docelowymi**.

Główne grupy beneficjentów, to w zależności od obszaru interwencji: lokalni przedsiębiorcy, osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne, jednostki samorządu terytorialnego (JST), jednostki organizacyjne JST, instytucje kultury, instytucje działające w obszarze pomocy

społecznej, instytucje działające o obszarze oświaty, kościoły, związki wyznaniowe, wspólnoty samorządowe, nieformalne grupy mieszkańców.

Główne grupy docelowe, to z jednej strony adresaci działań nakierowanych na aktywizację zawodową i/lub przedsiębiorczość, z drugiej zaś osoby/środowiska przejawiające potrzeby w zakresie aktywnego funkcjonowania w społeczeństwie. Za kategorie szczególnie istotne, marginalizowane lub też we własnym zakresie wykluczające siebie z rynku pracy, uznać należy osoby w niekorzystnej sytuacji - seniorów, kobiety, młodych (do 25 r.ż.), osoby niepełnosprawnościami. Sytuacja trzech pierwszych kategorii jest specyficzna, gdyż: z ograniczenia fizyczne bądź sytuacja rodzinna wpływają na ich „samowykluczenie” się z rynku pracy (w grę wchodzi tutaj kwestia opieki nad osobami zależnymi, brak kwalifikacji, izolacja społeczna). Młodzi natomiast, posiadający pomysły nie zawsze mają możliwość rozwoju zgodnego z własną wizją. Uwarunkowania systemowe (np. umowy śmieciowe) czy też rozmiar populacji funkcjonującej w gminach obszaru sprawia, że poszukują pracy poza obszarem, podczas gdy uruchomienie własnej działalności wzmacniałoby ich związek z obszarem oraz gospodarkę lokalną. Interwencja skierowana na wskazane grupy wiązała się będzie z ich włączeniem w lokalny rynek pracy poprzez uruchamianie własnej działalności, wsparcie doradcze/szkoleniowe, bądź też tworzenie (dla nich) miejsc pracy przez innych przedsiębiorców.

Kategorią szczególnie istotną są także **lokalni przedsiębiorcy** (osoby spełniające zarówno kryterium prowadzenia działalności gospodarczej na terenie obszaru, jak i zamieszkiwania tutaj). Potrzebują oni wsparcia, aby wzmocnić konkurencyjność oraz innowacyjność wytwarzanych produktów/usług oraz tworzyć miejsca pracy.

Na poziomie społecznym grupami szczególnie istotnymi są **seniorzy, młodzież** (uczniowie i studenci), **niepełnosprawni oraz rdzenni/napływowi mieszkańcy obszaru**. Wskazane kategorie wymagają wsparcia na poziomie integracji społecznej – tak też ukierunkowana będzie interwencja w ramach LSR. W głównej mierze kategorie te będą uczestnikami operacji/projektów, które będą im dedykowane. W tej szczególnie istotnej grupie należy także wskazać **organizacje pozarządowe**, które uzyskają wsparcie zarówno jako beneficjent końcowy (doradztwo, dostęp do informacji) jak i jako wnioskodawca, działający na rzecz społeczności obszaru.

Poza organizacjami pozarządowymi, organizatorami wsparcia (jako projektodawcy) będą także instytucje publiczne działające na obszarze (np. instytucje kultury, instytucje pomocy społecznej) jak i samorządy gminne. Ci ostatni będą szczególnie istotni, jeśli chodzi o interwencję nastawioną na podniesienie jakości i dostępności infrastruktury publicznej na obszarze Lider A4.

W wyniku przeprowadzonej analizy potrzeb i potencjału obszaru wyszczególniono następującą grupę docelową, osób w niekorzystnej sytuacji:

- kobiety;

- seniorzy

- młodzież do 25 r. ż.

- osoby z niepełnosprawnościami

4.12. Podsumowanie i analiza SWOT

Na podstawie przeprowadzonej diagnozy obszaru Lider A4 oraz podczas warsztatów strategicznych, które odbyły się **31 marca 2023 roku**, zdefiniowane zostały następujące potrzeby i potencjały obszaru LGD Lider A4, a także przeprowadzono analizę SWOT.

Problemy:

1. Słabe zagospodarowanie i promocja turystyczna obszaru.
2. Niewykorzystane walory historyczne.
3. Brak rozpoznawalnego produktu lokalnego i turystycznego.
4. Brak spójnej sieci ścieżek turystycznych, rowerowych i pieszych.

Potrzeby:

1. Tereny zielone oraz infrastruktura.
2. Rozwój transportu publicznego.
3. Kampania edukacyjna na temat poszanowania terenu.
4. Stworzenie produktu lokalnego – np. kraina łągów, łągów lokalnych.
5. Aktywizacja społeczna.
6. Muzea lokalne.
7. Rozwój/dostosowanie dla osób niepełnosprawnych, w tym dzieci.
8. Półkolonie.
9. Tworzenie placów targowych dla osób lokalnych.
10. Miejscowe plany zagospodarowania – uwzględnienie zrównoważonego rozwoju.
11. Integracja mieszkańców starych i nowych.
12. Szkolenie pracowników urzędów w zakresie digital marketing.

Potencjał:

1. Ludzie, w tym osoby napływowe.
2. Tereny zielone.
3. Wrocław blisko.
4. Autostrada blisko.
5. Zasoby historyczne.

Tabela 28. Analiza SWOT obszaru Lider A4

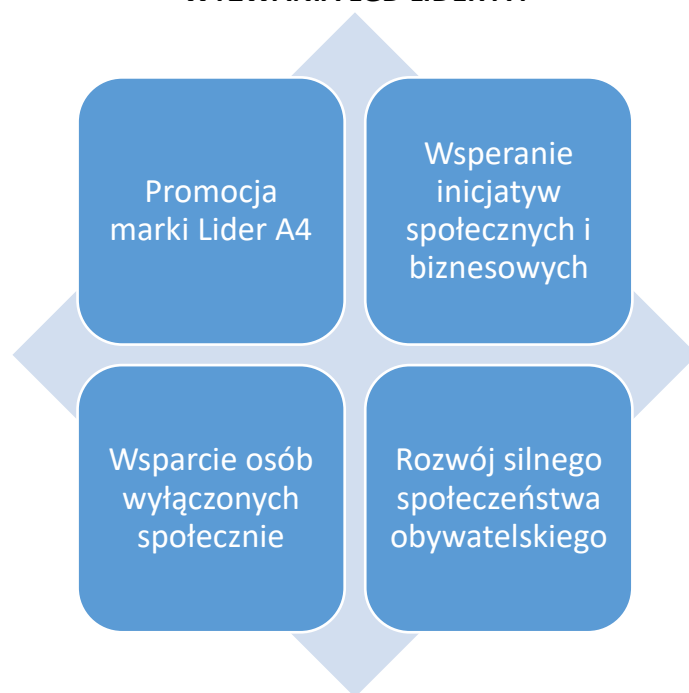
Słabe strony	Mocne strony
• duża ilość firm z obcym kapitałem, • brak motywacji do tworzenia działalności gospodarczej, • brak zaufania do uczciwości przedsiębiorców, biurokracja, • niestabilna sytuacja w sektorze bankowym, słaba edukacja pod kątem prowadzenia działalności gospodarczej, • brak lub słaba współpraca, • niedostateczne wsparcie dla NGO, • brak sieciowania, słaba absorpcja środków zewnętrznych, brak aktualnej bazy danych, • brak integracji z obcokrajowcami, • słaby dostęp do infrastruktury sportowo-turystyczno-rekreacyjnej dla niepełnosprawnych, • zaniedbana istniejąca baza zielona, • brak spójnego projektowania estetyki przestrzennej, • niewykorzystanie potencjału istniejących terenów, • małe nakłady finansowe, zieleni ostatnie miejsce w hierarchii potrzeb, • słaba infrastruktura turystyczna, • słaba informacja o miejscach turystycznych	• lokalizacja, • duży rynek zbytu, • zamożność społeczeństwa, • otwartość na innowacyjność, • poziom wykształcenia społeczeństwa, • struktura demograficzna, • duża ilość NGO, • dobra komunikacja drogowa, • silne kluby sportowe, • młode społeczeństwo, • bliskość terenów zielonych, • moda na spędzanie czasu w terenie

Szanse	Zagrożenie
- wybory, - dotacje unijne, - zapotrzebowanie na usługi podwykonawcze, - wzrost zainteresowania lokalnymi produktami, - wzrost poziomu zaufania społecznego, - napływ nowych mieszkańców, - może wpłyną środki finansowe, - sponsorzy, promocja obszaru, - wzrost edukacji ekologicznej	- system podatkowy w Polsce, - brak rzemieślników, - brak gotówki w obiegu, - przejmowanie małych biznesów przez duże firmy, - brak środków na utrzymanie, niestabilne prawo, - procedury Wód Polskich, - ingerencja konserwatora zabytków – jako bariera

Potencjały obszaru LGD LIDER A4

WYZWANIA LGD LIDER A4

Analiza, w jaki sposób LGD może wesprzeć zarówno lokalne, jak i -ponadlokalne inicjatywy.

Lokalna Grupa Działania Lider A4 może wesprzeć zarówno lokalne, jak i ponadlokalne inicjatywy na wiele sposobów:

1. Dostarczanie informacji i edukacja: LGD Lider A4 może zapewnić informacje na temat dostępnych źródeł finansowania i wsparcia dla lokalnych i ponadlokalnych inicjatyw oraz udostępnić narzędzia i materiały edukacyjne, aby pomóc w rozwoju projektów.
2. Wsparcie finansowe: LGD Lider A4 może przyczynić się do finansowania lokalnych i ponadlokalnych projektów poprzez przyznanie dotacji lub udostępnienie innych źródeł finansowania.
3. Wsparcie organizacyjne: LGD Lider A4 może pomóc w organizacji i koordynacji działań lokalnych i ponadlokalnych projektów, zapewniając wsparcie w zakresie planowania, zarządzania i monitorowania.
4. Współpraca i partnerstwo: LGD Lider A4 może działać jako mediator między różnymi grupami i organizacjami, aby stworzyć partnerstwa i współpracę na rzecz realizacji wspólnych celów.
5. Promocja i marketing: LGD Lider A4 może pomóc w promocji lokalnych i ponadlokalnych projektów poprzez działania marketingowe, takie jak kampanie informacyjne i promocyjne, co przyczyni się do zwiększenia świadomości i poparcia dla projektów.
6. Rozwój umiejętności i szkolenia: LGD Lider A4 może zorganizować szkolenia i warsztaty dla członków społeczności, aby pomóc im w rozwijaniu umiejętności i wiedzy niezbędnej do realizacji lokalnych i ponadlokalnych projektów.

W ten sposób LGD Lider A4 może przyczynić się do wsparcia i rozwoju inicjatyw na poziomie lokalnym i ponadlokalnym, co może przyczynić się do zwiększenia rozwoju i dobrobytu społeczności.

Rozdział V

Spójność, komplementarność i synergia

5.1. Opis zgodności i komplementarności LSR z innymi dokumentami planistycznymi w szczególności strategiami rozwoju województw.

Niniejsza strategia wykazuje wysoki stopień spójności i komplementarności względem **Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego (SRWD) 2030** występuje tutaj silna korelacja wraz z zawartymi w strategii celami strategicznymi: cel 1. efektywne wykorzystanie gospodarczego potencjału regionu; koresponduje z przedsięwzięciem 1.1.3 niniejszej strategii, którego zadaniem jest przede wszystkim promocja współpracy dla małych przedsiębiorców wykorzystujących potencjał regionu Lider A4. Cele operacyjne SRWD: 2.2 i 2.3 dotyczące poprawy jakości i dostępności usług publicznych są spójne z celem 3.2 niniejszej strategii dotyczącej poprawy bezpieczeństwa i estetyki przestrzeni publicznej na obszarze Lider A4. Cel operacyjny (SRWD) 3.2 odnoszący się do wzrostu społecznej integracji jest spójny z celem 2 niniejszej strategii odnoszącym się do tworzenia warunków wzmocnienia spójności społecznej na obszarze Lider A4. Cel 4 (SRWD) dotyczący: odpowiedzialne wykorzystanie (...) dziedzictwa kulturowego, jest spójny z przedsięwzięciem 3.1.2 dotyczący rozwoju infrastruktury aktywności kulturalnej na obszarze Lider A4 w ramach działań związanych z rewitalizacją/przebudową istniejących obiektów na omawianym obszarze.

Dolnośląska Strategia Integracji Społecznej na lata 2021-2030 jest dokumentem, który wyznacza główne kierunki działań samorządu województwa dolnośląskiego w zakresie polityki społecznej. Za cel główny Strategii uznano „dążenie do zapewnienia Dolnoślązacom wysokiej jakości życia opartej na integracji społecznej, lepszym dopasowaniu usług społecznych do potrzeb mieszkańców województwa oraz tworzeniu warunków do harmonijnego rozwoju w życiu indywidualnym i społecznym”. Nacisk strategii na wsparcie rodzin/obywateli zagrożonych wykluczeniem społecznym (cele strategiczne od 1 do 8) jest spójny z przedsięwzięciem 2.1.3 odnoszący się do aktywizacji osób marginalizowanych społecznie i środowisk lokalnych obszaru Lider A4

Obszar Lider A4 jest w większości objęty **Zintegrowanymi Inwestycjami Terytorialnymi Wrocławskiego Obszaru Funkcjonalnego (wersja 88) przyjęta 28 lutego 2023r.** (wyłączona z tego instrumentu jest Gmina Domaniów). Niniejsza strategia wpisuje się zaplanowanymi przedsięwzięciami w następujące priorytety zaplanowane do realizacji w ramach ZIT WrOF: 2.1. Wzrost innowacyjności i konkurencyjności gospodarki WrOF jest spójny z celem 1 niniejszej strategii. 3.1. Poprawa jakości życia mieszkańców i spójność społeczna na terenie WrOF nawiązuje do każdego z celów; 3.2 poprawa dostępności i jakości usług społecznych i zdrowotnych na terenie WrOF oraz przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu we WrOF także jest spójne z każdym z celów niniejszej strategii; 3.4 Zwiększenie partycypacji społecznej mieszkańców na terenie WrOF (cały LSR z działaniami dotyczącymi aktywizacji i animacji włącznie).

Obszar Lider A4 funkcjonuje terytorialnie w powiecie wrocławskim (4 gminy) oraz w powiecie oławskim (1 gmina). Stąd też dokumentami strategicznymi wyższego rzędu są strategie powiatowe: **Strategia Rozwoju Powiatu Wrocławskiego 2030** oraz **Strategia Rozwoju Powiatu Oławskiego na lata 2018-2023**. Niniejsza strategia jest komplementarna ze strategią powiatu wrocławskiego – przede wszystkim wpisuje się w wytyczoną tam wizję rozwoju: „Powiat Wrocławski bezpiecznym i przyjaznym miejscem do zamieszkania, pracy, rozwoju i wypoczynku”. Powiązanie LSR ze wskazanym dokumentem występuje w następujących wskazanych tam celach strategicznych: kształtowanie zrównoważonego rozwoju społecznego i integracji lokalnej, rozwój nowoczesnej i przyjaznej obywatelowi administracji oraz sprawnego zarządzania w Powiecie Wrocławskim, innowacyjna i konkurencyjna gospodarka Powiatu Wrocławskiego, rozwój układu komunikacji drogowej i transportu. Wskazane cele strategiczne

będą realizowane zarówno poprzez planowaną w ramach niniejszej LSR interwencję w obszarze gospodarczym, społecznym jak i infrastrukturalnym (dotyczy to wszystkich trzech celów).

W ramach strategii rozwoju powiatu oławskiego, wytyczono następujące priorytety działań (programy), istotne z punktu widzenia niniejszej LSR: Przedsiębiorczość i praca dla ludzi, ochrona naturalnych zasobów przyrodniczych w harmonii ze zrównoważonym rozwojem powiatu, integracja społeczna, przeciwdziałanie zjawiskom bezrobocia i wykluczenia społecznego. Wskazane programy są komplementarne w głównej mierze z pierwszym oraz drugim celem LSR na lata 2023 – 2027.

Strategię Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Wrocławskim w latach 2016 - 2025, odnośnie celu nadrzędnego: Wspieranie procesu integracji społecznej osób niepełnosprawnych i ich rodzin oraz osób starszych zamieszkujących w Powiecie Wrocławskim. Naprzeciw temu celowi wychodzi w głównej mierze cel nr 2 (gdzie jako grupę docelową wskazano kobiety, seniorzy i młodzież do 25 r.ż.) oraz pośrednio cel 1 ze względu na preferencje skierowane do przedsiębiorstw (ich rozwój bądź uruchamianie) działających w obszarze usług dedykowanych osobom zależnym. Intensyfikacja działań na rzecz tworzenia nowych miejsc pracy w powiecie wrocławskim, w tym wspieranie podmiotów gospodarczych na lokalnym rynku pracy, także wpisuje się w cel 1 niniejszej strategii.

Strategia rozwiązywania problemów społecznych powiatu oławskiego na lata 2018-2023: przewiduje następujące cele szczegółowe: Tworzenie warunków do zmniejszenia skutków rozwarstwienia społecznego ludności powiatu oławskiego (2.3); Podejmować działania w kierunku likwidacji barier infrastrukturalnych i instytucjonalnych dla zwiększania dostępności do obiektów publicznych i miejsc zamieszkania oraz zwiększenia samodzielności osób starszych i niepełnosprawnych (2.4); Tworzyć warunki dla szerszej współpracy sektora publicznego i pozarządowego (3.1); Efektywnie wykorzystywać funkcjonowanie świetlic na terenie powiatu (4.3). Powyższe cele są spójne z celami niniejszej strategii.

LSR na lata 2023-2027 jest komplementarny z zapisami programu regionalnego **Fundusze Europejskie dla Dolnego Śląska 2021-2027**. Przede wszystkim wpisuje się w następujące Priorytety inwestycyjne:

1.2 Innowacyjne przedsiębiorstwa – poprzez premiowanie wdrażania rozwiązań innowacyjnych przez przedsiębiorców (przedsięwzięcia 1.1; 1.2; 1.3) oraz podmioty sektora publicznego (przedsięwzięcia: 3.1).

1.3 Rozwój przedsiębiorczości oraz 1.5 Rozwój produktów i usług MŚP – poprzez cele i przedsięwzięcia dedykowane wzmocnieniu konkurencyjności lokalnych przedsiębiorstw (przedsięwzięcia: 1.1. i 1.2)

4.3 Dziedzictwo kulturowe (Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego) – poprzez realizację przedsięwzięć w ramach celu nr 2.

6.1 Inwestycje w infrastrukturę społeczną – poprzez realizację przedsięwzięć w ramach celu nr 3 w wyniku czego nastąpi włączenie społeczne poprzez lepszy dostęp do usług społecznych, kulturalnych i rekreacyjnych, jak również poprzez premiowanie określonych typów prowadzenia działalności gospodarczej – skierowanych na rozwój usług świadczonych na rzecz osób zależnych.

8.1 (PI 8.i) Zapewnianie dostępu do zatrudnienia oraz 8.2 (PI 8.iii) Samozatrudnienie, przedsiębiorczość oraz tworzenie nowych miejsc pracy – wskazane priorytety inwestycyjne znajdują swoje odzwierciedlenie przede wszystkim w realizacji przedsięwzięć 1.1 i 1.2. – poprzez zwiększenie dostępu do zatrudnienia dla osób poszukujących pracy i osób biernych zawodowo, promowanie pracy na własny rachunek, przedsiębiorczości i tworzenia przedsiębiorstw, w tym innowacyjnych mikro-, małych przedsiębiorstw.

8.4 (PI 8.v) Adaptacja pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian oraz 8.4.1. Poprawa konkurencyjności przedsiębiorstw i przedsiębiorców sektora MMŚP, wdrażane będą przedsięwzięciami 1.1; 1.2 oraz 1.3.

9.1 (PI 9.i) Aktywna integracja - to priorytet, który realizowany będzie poprzez wdrażania celu nr 2.

Tabela 29 Schemat komplementarności LSR na lata 2023-2027 z lokalnymi gminnymi strategiami rozwoju (w tym ze strategiami rozwoju problemów społecznych)

Rodzaj strategii/gmina	STRATEGIA ROZWOJU GMINY					STRATEGIA ROZW. PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH				
	Kąty Wrocławskie	Kobierzyce	Siechnice	Żórawina	Domaniów	Kąty Wrocławskie	Kobierzyce	Siechnice	Żórawina	Domaniów
Przedsięwzięcie w LSR na lata 2023-2027										
1.1: Poprawa konkurencyjności lokalnych przedsiębiorstw obszaru Lider A4	X	X	X	X	X	X		X		
1.2: Wsparcie mieszkańców obszaru Lider A4 w uruchamianiu działalności gospodarczej	X		X		X			X		X
2.1: Rozwój potencjału organizacji pozarządowych obszaru Lider A4	X	X		X	X	X		X	X	X
2.2: Zachowanie dziedzictwa lokalnego obszaru Lider A4				X	X	X				
2.3: Aktywizacja mieszkańców obszaru Lider A4 ze szczególnym uwzględnieniem osób marginalizowanych społecznie i środowisk lokalnych			X	X		X	X	X	X	X
2.4: Regionalna i międzynarodowa promocja oraz wymiana doświadczeń										
2.5: Promocja aktywności w zakresie przedsiębiorczości, włączenia społecznego, kultury, sportu i rekreacji	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
3.1: Rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej na obszarze Lider A4	X	X	X	X	X		X		X	X
3.2: Rozwój infrastruktury aktywności kulturalnej na obszarze Lider A4	X	X	X	X	X	X	X		X	
3.3: Estetyzacja i poprawa bezpieczeństwa oraz dostępności publicznych przestrzeni wiejskich obszaru Lider A4	X	X		X	X					

Źródło: opracowanie własne na podstawie właściwych tematycznie opracowań strategicznych.

Komplementarność LSR na lata 2023-2027 znajduje swoje odzwierciedlenie również na poziomie gminnym. Ze względu na specyfikę i zakres interwencji, które zostały uwzględnione w LSR do przygotowania komplementarności uwzględniono strategię rozwoju poszczególnych gmin (tzw. strategię „matki”) oraz strategię rozwiązywania problemów społecznych (tam gdzie zostały opracowane). W Tabeli 27 wskazano komplementarność poszczególnych przedsięwzięć ze strategiami gminnymi. Uwzględnione opracowania to:

1. Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Kąty Wrocławskie do roku 2030
2. Strategia Rozwoju Gminy Kobierzyce do roku 2030
3. Projekt aktualizacji Strategii Rozwoju Gminy Siechnice 2030+
4. Strategia Rozwoju Gminy Żórawina na lata 2023 – 2030
5. Strategia Rozwoju Lokalnego Gminy Domaniów na lata 2018 – 2025
6. Gminna Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na Gminy Kobierzyce na lata 2021 – 2030
7. Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Wrocławskim w latach 2016-2025
8. Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Żórawina na lata 2023 – 2030
9. Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Siechnice na lata 2023 – 2027
10. Strategia wsparcia osób starszych i osób z niepełnosprawnościami w gminie Siechnice na lata 2021-2027

11. Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Kąty Wrocławskie na lata 2023-2030

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Domaniów na lata 2018 – 2025 5.2. Opis sposobu integrowania różnych sektorów, partnerów, zasobów czy branż działalności gospodarczej.

LSR na lata 2023-2027 ma charakter zintegrowany, we wszystkich wymaganych obszarach:

- **Integracja sektorowa** występuje ze względu na współpracę jaka będzie zachodziła pomiędzy sektorami – wymagania w tym zakresie są wysoko premiowane na poziomie lokalnych kryteriów wyboru, we wszystkich wytyczonych celach i przypisanych do nich przedsięwzięciach
- **Integracja wewnątrz sektorów** będzie realizowana dzięki premiowaniu działań kooperacyjnych – promowaniu wspólnej oferty obszaru. W szczególności wymóg ten będzie realizowany w ramach przedsięwzięcia zakładającego współpracę podmiotów gospodarczych (tutaj także wystąpi **integracja branż**) oraz projektów realizowanych w ramach społecznego celu.
- **Integracja (lokalnych) zasobów** wystąpi ze względu na charakter zaplanowanej interwencji, która skierowana będzie do wnioskodawców funkcjonujących na tym terenie oraz zamieszkujących tutaj, zaś jej odbiorcami będą grupy docelowe oraz ogół społeczeństwa obszaru Lider A4. W ramach przewidzianej interwencji mobilizowane będą zarówno zasoby społeczne jak i gospodarcze.
- **Integracja obszaru** nastąpi zarówno ze względu na szczególne premiowanie projektów o wydźwięku ponadgminnym – takich, których oddziaływanie wpływało będzie pozytywnie na kształtowanie wizerunku całego obszaru Lider A4. Istotnym wymiarem integracji obszaru będzie realizacja działań nastawionych na kształtowanie spójności wspólnot lokalnych. **Integracja funkcji** również znajdzie swój wyraz poprzez wdrażanie projektów wzmacniających spójność społeczną – zarówno w wymiarze „miękkim” (przewidzianych w celu nr 1) jak i „twardych” zaplanowanych do realizacji w ramach celu nr 3. W tym aspekcie niniejszą LSR można uznać za strategię zrównoważonego rozwoju – uwzględniającą interwencję w sferze społecznej, przestrzennej jak i gospodarczej.

Przedsięwzięcia i typy operacji przewidywane do realizacji w ramach celu nr 1, a tym samym przewidują zarówno zakładanie nowych działalności gospodarczych jak i rozwój istniejących lokalnych przedsiębiorstw. Zakładanie nowych działalności będzie premiowane na rzecz grup zdefiniowanych jako grupy docelowe (do których zaliczane są osoby starsze, tzw. seniorzy, młodzież do 25 r. ż., i kobiety) na lokalnym rynku pracy. Dodatkowo premiowane będą pomysły związane z uruchomieniem określonego typu działalności gospodarczej. Na rzecz osób chcących otworzyć działalność gospodarczą uruchomiony zostanie pakiet działań wspierających w postaci doradztwa oraz szkoleń, który realizowany być może przez podmioty z sektora społecznego, specjalizujące się w tego rodzaju wsparciu. Kryterium dotyczące integracji operacji na poziomie terytorialnym będzie ponadto premiowało zaangażowanie w procesie szkoleniowym mieszkańców pochodzących z każdej z gmin partnerstwa. Tym samym uruchomiona interwencja będzie integrowała podmioty różnych sektorów, mobilizowała różne branże oraz wzmacniała integrację terytorialną.

W ramach przedsięwzięcia dotyczącego rozwoju lokalnych przedsiębiorstw oraz współpracy przedsiębiorstw, nastąpi **integracja wewnątrz sektora**. Temu samemu sprzyjała będzie współpraca polegająca na generowaniu przedsięwzięć/oferty kilku branż, opartej na lokalnych zasobach. W ramach współpracy wysoko premiowane będą projekty dotyczące tworzenia/promowania oferty **całego obszaru** LGD (ze wszystkich pięciu gmin) oraz polegające na kooperacji z pozostałymi sektorami. Z działań możliwych do realizacji w ramach wskazanych przedsięwzięć nie wyklucza się żadnego z sektorów – także sektora społecznego – poprzez możliwość korzystania z pomocy przez podmioty ekonomii społecznej.

Tak zarysowany system interwencji w ramach celu nr 1 zapewni zarówno **integrację** na poziomie **sektorów** (oraz wewnątrz nich), **zasobów i obszaru**. Nastąpi także **integracja funkcji** – ze względu na premiowanie działań sprzyjających realizacji celów przekrojowych PS WPR, premiowanie środowisk społecznych zagrożonych wykluczeniem, kooperacji ponadgminnej.

W ramach celu nr 2 realizowane będzie wzmocnianie spójności społecznej obszaru. Zaplanowane tam przedsięwzięcia zakładają spójną i kompleksową interwencję skierowaną na wzmocnianie wspólnoty lokalnej ze szczególnym uwzględnieniem osób/środowisk (grup docelowych) na poziomie społecznym. Cel wychodzi naprzeciw potrzebom związanym z integracją opartą na włączeniu społecznym, aktywizacji oraz kształtowaniu lokalnej tożsamości w oparciu o lokalne dziedzictwo (także kulturowe). Przewidziane w tym celu przedsięwzięcia – czy to wdrażane w trybie konkursów czy projektów grantowych, umożliwiły będą realizację projektów przez wszystkie trzy sektory, przy czym szczególnie premiowana będzie realizacja projektów przez organizacje pozarządowe oraz zakładające współpracę sektorów – w ten sposób możliwe będzie uzyskanie większej synergii planowanej interwencji. Efekt ten zostanie szczególnie wzmocniony, kiedy realizowane będą przedsięwzięcia, w które zaangażowany będzie sektor gospodarczy – przyczyni się to do wzmocnienia społecznej odpowiedzialności biznesu oraz jego integracji ze środowiskiem, w którym fizycznie wytwarza swoją ofertę. Wskazane działania zapewnią **integrację sektorów**. Wewnętrzna **integracja sektora społecznego** możliwa będzie we wskazanym celu, ze względu na premiowanie aktywności organizacji pozarządowych, skierowaną dla nich ofertę doradczą oraz związaną z dostępem do wiedzy i informacji. Wartością dodaną planowanych przedsięwzięć będzie wzmocnienie/popularyzacja wolontariatu, także w środowiskach (grup docelowych). W ramach tego celu realizowana będzie **integracja zasobów i obszarów** ze względu na premiowanie projektów wdrażanych w skali większej niż jedna miejscowość czy nawet gmina oraz istniejącego tam dziedzictwa lokalnego. Spójność społeczna będzie realizowana wieloaspektowo – zarówno w aspekcie zachowania dziedzictwa kulturowego, jego kultywowania, wytwarzania/doskonalenia produktów lokalnych, popularyzacji tradycji i zwyczajów, jak i organizację różnego rodzaju wydarzeń integrujących wspólnoty lokalne oraz osoby (grup docelowych)

. Dodatkowym aspektem zachowania spójności będzie promowanie zachowań pro-środowiskowych oraz właściwych postaw konsumenckich. Wszystkie te działania sprzyjały będą **integracji funkcji** – ze względu na uwzględnianie takich wymiarów rozwoju jak środowisko, społeczeństwo, kultura czy przestrzeń.

Cel nr 3 zakłada rozwój zielonych i niebieskich przestrzeni oraz promocję. Także w jego ramach możliwa będzie integracja obszaru, a także wzmocniona zostanie infrastruktura sportowa/rekreacyjna oraz infrastruktura aktywności kulturalnej i/lub społecznej zarówno pod względem ilościowym jak i jakościowym, co stworzy warunki do lepszej aktywizacji i integracji mieszkańców. W tym aspekcie nastąpi **integracja funkcji** w aspekcie społecznym, kulturowym oraz przestrzennym – ze względu na wzmocnienie potencjału wskazanego rodzaju infrastruktury oraz fakt, iż będzie ona ogólnie dostępna. W tym wymiarze zaistnieje także **integracja obszaru** – ponieważ również mieszkańcy innych gmin będą mogli z niej korzystać a jednocześnie poprawiona zostanie oferta rekreacyjna dla osób przybywających z zewnątrz, turystów. Przedsięwzięcie 3.4 dążący do estetyzacji i poprawy bezpieczeństwa jak i dostępności publicznych przestrzeni wiejskich, będzie wpływał na integrację obszaru wśród społeczności lokalnej, ale przede wszystkim podnosił jakość i bezpieczeństwo dla mieszkańców i turystów. Ponadto będą miały pozytywny wpływ na integrację obszaru Lider A4.

Na poziomie kryteriów przewidziano możliwość zaangażowania w realizację wskazanego celu zarówno sektora publicznego, gospodarczego jak i społecznego – ze szczególnymi preferencjami dla tego ostatniego oraz dla operacji, które realizowane będą we współpracy – tym samym stworzono warunki do **integracji sektorów** oraz lokalnych **zasobów**. **Integracja sektorów i zasobów** znajdzie swój wyraz we współpracy dotyczącej realizacji projektów np. z zakresu kształtowania przestrzeni wiejskich – gdzie preferuje się projekty realizowane we współpracy sektorów, ze szczególnym uwzględnieniem **sektora społecznego** (w tym nieformalnych grup mieszkańców). **Integracja funkcji**

nastąpi poprzez poprawę warunków życia i przede wszystkim bezpieczeństwa w wymiarze przestrzennym, środowiskowym i społecznym.

Zaplanowana interwencja będzie miała **wymiar sekwencyjny**, co przejawiało się będzie na poziomie przedsięwzięcia 1.1, gdzie przewiduje się w pierwszej kolejności uruchomienie akcji promocyjnej związanej z popularyzacją rozwoju mikro i małych przedsiębiorstw – ze szczególnym uwzględnieniem propagowania uruchamiania własnej działalności gospodarczej. W dalszej kolejności zaplanowana jest organizacja szkoleń oraz doradztwa, a następnie przewiduje się uruchomienie wsparcia poprzez uruchomienie działalności gospodarczej. Przewidziane doradztwo dla Beneficjentów LSR będzie dodatkowo kontynuowane (przez Biuro LGD) w celu zapewnienia prawidłowej realizacji operacji.

Wartość dodana

Istotną wartością dodaną jest fakt, że organizacje pozarządowe wykazują wysokie zainteresowanie działaniami w zakresie budowania lokalnej tożsamości, kultywowania lokalnych tradycji, obrzędów i ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi, a także kształtowania świadomości obywatelskiej i rozwoju wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji, czy ekologii. Ważną kwestią jest także aktywizacja społeczności lokalnej, zwłaszcza włączenie społeczne seniorów i młodzieży, a także osób w niekorzystnej sytuacji, w celu krzewienia idei działań wielopokoleniowych, przekazywania wiedzy kolejnym pokoleniom. Z uwagi na niskie zaangażowanie osób do 25 roku życia w życie społeczności lokalnej, należy podjąć działania w zakresie pobudzenia ich aktywności i kształtowania liderów życia publicznego i społecznego.

Tabela 30 Wartość dodana podejścia LEADER w realizacji LSR

Wartość dodana	opis
Dobór zakresu wsparcia	Wsparcie organizacji pozarządowych, grup w niekorzystnej sytuacji, wyłączonych społecznie, ale też aktywnych i przedsiębiorczych mieszkańców Lokalnej Grupy Działania Lider A4.
Wyboru dostępnych źródeł finansowania	Odejście od funkcjonowania na jednorodnych źródłach finansowania w perspektywie kilku lat, skoncentrowanie się na programach międzynarodowych Komisji Europejskiej
Przyjętego sposobu wdrażania LSR	Zastosowanie systemów wspierających wdrażanie strategii (procedury, systemy informacyjne i kontrolne), Dostosowanie kultury organizacyjnej do wybranej strategii, dwustronny przepływ informacji, transparentność na każdym etapie wdrażania, dopasowana do strategii struktura organizacyjna i zakresy pracowników.

Źródło: opracowanie własne

Wartość dodana	opis
Dobór zakresu wsparcia	Wsparcie organizacji pozarządowych, grup w niekorzystnej sytuacji, wyłączonych społecznie, ale też aktywnych i przedsiębiorczych mieszkańców Lokalnej Grupy Działania Lider A4.
Wyboru dostępnych źródeł finansowania	Odejście od funkcjonowania na jednorodnych źródłach finansowania w perspektywie kilku lat,

	skoncentrowanie się na programach międzynarodowych Komisji Europejskiej
Przyjętego sposobu wdrażania LSR	Zastosowanie systemów wspierających wdrażanie strategii (procedury, systemy informacyjne i kontrolne), Dostosowanie kultury organizacyjnej do wybranej strategii, dwustronny przepływ informacji, transparentność na każdym etapie wdrażania, dopasowana do strategii struktura organizacyjna i zakresy pracowników.

Źródło: opracowanie własne

Rozdział VI

Cele i wskaźniki

6.1. Specyfikacja i opis celów, przypisanych im przedsięwzięć oraz uzasadnienie ich sformułowania w oparciu o konsultacje społeczne i powiązanie ich z analizą potrzeb

Na podstawie wniosków płynących z badań ankietowych, wywiadów fokusowych, spotkań zespołu roboczego, spotkań konsultacyjnych w gminach i konsultacji prowadzonych w biurze, przygotowana została analiza SWOT obszaru i zestawienie wskazanych przez mieszkańców problemów obszaru. Ponadto mocno została podkreślona potrzeba wzmocnienia działań w kierunku społeczności lokalnej, a w szczególności ludzi młodych do 25 r.ż., seniorów i kobiet. W odpowiedzi na zdiagnozowane problemy oraz przy uwzględnieniu mocnych stron obszaru sformułowano 3 cele i odpowiednio przypisanych 10 przedsięwzięć. Cele i przedsięwzięcia swoim zakresem obejmują najistotniejsze wyzwania stojące w latach 2023 - 2027 przed Lokalną Grupą Działania Lider A4.

Cel nr 1 – Przedsiębiorcy, przedsiębiorczość liderem rozwoju lokalnego Lider A4 do roku 2027

Cel ten jest odpowiedzią na potrzeby lokalnych przedsiębiorstw, które w charakterystycznych dla obszaru warunkach wysokiego zaawansowania rozwoju gospodarczego, potrzebują wsparcia w zakresie wzmocnienia swojej konkurencyjności i poszukiwania rozwiązań innowacyjnych. Działania w ramach tego celu będą skierowane do mikro przedsiębiorstw⁴, osób, które chciałyby uruchomić własną działalność gospodarczą. Nadrzędnym wyzwaniem będzie tworzenie, a następnie utrzymanie miejsc pracy, jednak możliwe będzie również pozyskanie mniejszych środków na inwestycje niewymagające uruchomienia etatu. Ponadto, aby wesprzeć potencjał lokalnego biznesu, możliwe będzie wsparcie działań kooperacyjnych pomiędzy podmiotami gospodarczymi (tego typu przedsięwzięcia cieszyły się w poprzednim okresie programowania największym zainteresowaniem społeczności lokalnej). Wdrożenie niniejszych przedsięwzięć będzie miało na celu podniesienie poziomu innowacyjności proponowanych działalności gospodarczych na obszarze LIDER A4.

Cel nr 2 – Aktywna i angażująca się społeczność z obszaru Lider A4 do roku 2027

Opiera się na potencjale mieszkańców odznaczających się dość wysoką aktywnością społeczną (wynika to z przeprowadzonych badań ankietowych jak i spotkań informacyjno-konsultacyjnych). Cel ten wiąże się z kontynuacją z poprzedniego okresu podniesienia poziomu zaufania społecznego przy jednoczesnym wzmocnianiu więzi lokalnych. Obejmuje także zidentyfikowane problemy dotyczące grup zagrożonych wykluczeniem społecznym

⁴ W rozumieniu Rozporządzenia Komisji (WE) nr 800.2008 z dnia 6 sierpnia 2008 r. uznającego niektóre rodzaje pomocy za zgodne ze wspólnym rynkiem w zastosowaniu art. 87 i 88 Traktatu (Dz. Urz. UE L 214 z 9.08.2008, str.3), które stosuje się w przypadku udzielania MŚP pomocy publicznej oraz we właściwych przepisach krajowych za **małe przedsiębiorstwo** uznaje się przedsiębiorstwo, które: 1) zatrudnia mniej niż 50 pracowników oraz 2) jego roczny obrót nie przekracza 10 milionów euro lub roczna suma bilansowa nie przekracza 10 milionów euro; **mikroprzedsiębiorstwo**: 1) zatrudnia mniej niż 10 pracowników oraz 2) jego roczny obrót nie przekracza 2 milionów euro lub roczna suma bilansowa nie przekracza 2 milionów euro.

– seniorów, młodzieży uczącej się/studiującej, niepełnosprawnych, ale także innych grup społeczeństwa zagrożonych ubóstwem czy problemami społecznymi. Istotne znaczenie będzie także miała działalność nastawiona na integrację – lepsze poznanie się rdzennych oraz napływowych mieszkańców obszaru. Spójność społeczna zapewniona zostanie poprzez wsparcie inicjatyw opierających się na zachowaniu (także w odniesieniu do małych obiektów) i/lub wykorzystaniu dziedzictwa lokalnego oraz jego propagowaniu zarówno na terenie obszaru, jak i poza nim. Istotnym aspektem przedsięwzięcia jest wykorzystanie owego dziedzictwa na potrzeby integracji terytorialnej, jak i kształtowania właściwych postaw, np. obywatelskich, konsumenckich, ochrony środowiska, itp.

Cel nr 3 – Rozwój zielonych i niebieskich przestrzeni na obszarze Lider A4 do roku 2027

Dotyczy uatrakcyjnienia obszaru zarówno dla potencjalnych turystów, ale także dla społeczności lokalnej gmin partnerskich. Postęp we wskazanym zakresie nastąpi poprzez zwiększenie dostępności do rekreacji i aktywności turystyczno-kulturalnej – na poziomie infrastruktury, która pozwala taką działalność/aktywność prowadzić. Jak wskazywano podczas konsultacji, pomimo znacznego postępu (w ostatnich latach) dostępności infrastruktury publicznej, na obszarze Lidera A4 wciąż występują deficyty. Dotyczą one zarówno możliwości rozwijania aktywności fizycznej (infrastruktura sportowa) wypoczynku – także aktywnego (rekreacja) jak i aktywności kulturalnej. Realizacja tego celu wiąże się z podnoszeniem standardu budynków istniejących (np. poprzez remonty czy modernizacje), oraz ich wyposażeniem (w sprzęt, wyposażenie, itp.). Dzięki proponowanemu zakresowi interwencji poprawi się nie tylko jakość życia mieszkańców obszaru, ale wzmocni się także oferta aktywnego spędzania czasu dla użytkowników z zewnątrz (np. mieszkańców Wrocławia). W ramach LSR na lata 2023-2027 planuje się rozwinięcie współpracy, promocję przedsięwzięcia wraz z uwzględnieniem podejmowanych działań o współpracę międzynarodową. Powstawanie partnerstw na obszarze LIDER A4 może istotnie wzmocnić każde z poszczególnych działań we wskazanych celach. Partnerstw zarówno krajowych jak i zagranicznych.

[Zestawienie celów szczegółowych oraz przedsięwzięć wraz z ich uzasadnieniem ich sformułowania w oparciu o konsultacje społeczne i powiązanie ich z analizą potrzeb](#)

Cel nr 1 – Przedsiębiorcy, przedsiębiorczość liderem rozwoju lokalnego Lider A4 do roku 2027

Przedsięwzięcia:

- 1.1. Poprawa konkurencyjności lokalnych przedsiębiorstw na obszarze Lider A4
- 1.2. Wsparcie mieszkańców obszaru Lider A4 w uruchamianiu działalności gospodarczej

Uzasadnienie:

Ten cel i przedsięwzięcie odpowiadają na zidentyfikowane w diagnozie problemy i potrzeby związane z rozwojem przedsiębiorczości, szczególnie w zakresie usług wskazanych jako priorytetowe oraz przeciwdziałaniem wykluczeniu osób z grup w niekorzystnej sytuacji.

Obszar interwencji to przeciwdziałanie wykluczeniu z lokalnego rynku pracy, rozwój mikro -przedsiębiorczości, w tym tworzenie nowych usług i miejsc pracy na obszarze.

W ramach tego celu realizowane będą operacje konkursowe w zakresie umacniania i rozwijania istniejących działalności gospodarczych pozarolniczych w zakresie zgodnym z celami wskazanymi w LIDER A4.

Cel nr 2 – Aktywna i angażująca się społeczność z obszaru Lider A4 do roku 2027

Przedsięwzięcia:

- 2.1. Rozwój potencjału organizacji pozarządowych obszaru Lider A4
- 2.2. Zachowanie dziedzictwa lokalnego obszaru Lider A4
- 2.3. Aktywizacja mieszkańców obszaru Lider A4, ze szczególnym uwzględnieniem osób marginalizowanych społecznie i środowisk lokalnych
- 2.4 Regionalna i międzynarodowa promocja oraz wymiana doświadczeń
- 2.5 Promocja aktywności w zakresie przedsiębiorczości, wyłączenia społecznego, kultury, sportu i rekreacji

Uzasadnienie:

Cen 2 wraz z przedsięwzięciami odnosi się do potrzeby wzmacniania i kształtowania świadomości obywatelskiej mieszkańców, promowania posiadanych dóbr lokalnych jak i obiektów kultury. Potrzeby te zostały zidentyfikowane w diagnozie problemy i potrzeby związane z niskim poziomem aktywności ogółu społeczeństwa. Niewielki stopień zaangażowania społeczności lokalnej w działania w zależności od gmin, niską aktywnością i zaangażowaniem młodzieży w sprawy lokalne i życie społeczne, zbyt małą ilością działań międzypokoleniowych, dotyczących wymiany wiedzy i doświadczeń pomiędzy różnymi grupami wiekowymi, zwłaszcza młodzieżą i seniorami, a także właściwie brak zaangażowania wśród nowych mieszkańców.

Obszar interwencji to aktywizacja społeczności lokalnej. Konieczność aktywizacji społeczności lokalnej zarówno długoletnich mieszkańców jak i osób, które od niedawna stały się właścicielami domów/mieszkań na obszarze Lider A4. Wspólne działania społeczne mają na celu tworzenie i lub wzmacnianie więzi społeczności lokalnej. Wpieranie osób już aktywnych na omawianym obszarze jak i kreowanie bodźców aktywizujących społeczność do tej pory nie zaangażowana w życie społeczności lokalnej.

W ramach tego celu i jego przedsięwzięć realizowane będą projekty grantowe oraz operacje własne ukierunkowane na kształtowanie świadomości obywatelskiej jak i ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi.

Cel nr 3 – Rozwój zielonych i niebieskich przestrzeni na obszarze Lider A4 do roku 2027

Przedsięwzięcia:

- 3.1. Rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej na obszarze Lider A4
- 3.2. Rozwój infrastruktury aktywności kulturalnej na obszarze Lider A4
- 3.3: Estetyzacja i poprawa bezpieczeństwa oraz dostępności publicznych przestrzeni wiejskich obszaru Lider A4

Uzasadnienie:

Cel i przedsięwzięcia odpowiadają na zidentyfikowane w diagnozie problemy i potrzeby związane ze zróżnicowanym rozwojem infrastruktury rekreacyjnej oraz niskim poziomem aktywności ogółu społeczeństwa. Dodatkowo odpowiadają na wielokrotnie występującą w diagnozie potrzebę związane z rozwojem oferty rekreacyjnej i turystycznej obszaru – szlaki, infrastruktura, etc. Obszar interwencji to rozwój oferty rekreacyjno - turystycznej obszaru – rozwój lokalnej infrastruktury i aktywizacja społeczności lokalnej.

W ramach powyższych przedsięwzięć realizowane będą działania związane z budową bądź przebudową ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej oraz wsparcie zabytków tak aby zwiększyć ich atrakcyjność zarówno dla turystów, jak i mieszkańców. Przedsięwzięcia te będą sprzyjać rozwojowi aktywności społecznej i turystycznej. Rozmaitość dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego stanowiącego główny potencjał obszaru Lider A4 wymaga szczególnego wsparcia i zapewnienia ochrony. Przedsięwzięcia te będą miały wpływ na poprawę stanu zachowania dziedzictwa kulturowych obszaru Lider A4.

W ramach tego celu realizowane będą projekty grantowe wraz z operacjami własnymi w zakresie poprawy dostępu do małej infrastruktury publicznej i podnoszenia świadomości mieszkańców z zakresu bezpieczeństwa i dostępności obszarów wiejskich.

6.2. Przedstawienie celów z podziałem na źródła finansowania.

Tabela 31 Cele i przedsięwzięcia

Budżet (w EURO)	Przedsięwzięcie w ramach C.1 (Przedsiębiorcy, przedsiębiorczość liderem rozwoju lokalnego Lider A4 do roku 2027)	grupy docelowe	sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
800 000,00	P. 1.1 Poprawa konkurencyjności lokalnych przedsiębiorstw na obszarze Lider A4	Lokalni przedsiębiorcy, osoby prowadzące działalność gospodarczą na obszarze A4 oraz przedsiębiorstwa społeczne ze szczególnym uwzględnieniem osób w niekorzystnej sytuacji	konkurs RGD
250 000,00	P. 1.2 Wsparcie mieszkańców obszaru Lider A4 w uruchamianiu działalności gospodarczej	Ogół społeczeństwa obszaru, w tym w szczególności bezrobotni i grupy docelowe na lokalnym rynku pracy (kobiety, seniorzy, młodzież >25 r.ż.) oraz znajdujące się w szczególnej sytuacji na rynku pracy	Konkurs PDG
Budżet (w EURO)	Przedsięwzięcie w ramach C.2 (Aktywna i angażująca się społeczność z obszaru Lider A4 do roku 2027)	grupy docelowe	sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
50 000,00	P.2.1 Rozwój potencjału organizacji pozarządowych obszaru Lider A4	fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne,	operacja własna, animacja
150 000,00	P.2.2 Zachowanie dziedzictwa lokalnego obszaru Lider A4	mieszkańcy obszaru wraz z mieszkańcami z grup docelowych, turyści, osoby indywidualne, fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne,	grant, operacja własna
150 000,00	P.2.3 Aktywizacja mieszkańców obszaru Lider A4, ze szczególnym uwzględnieniem osób marginalizowanych społecznie i środowisk lokalnych	mieszkańcy obszaru wraz z mieszkańcami z grup docelowych, turyści, osoby indywidualne, fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne,	grant, operacja własna
50 000,00	P.2.4 Regionalna i międzynarodowa promocja oraz wymiana doświadczeń	mieszkańcy obszaru, turyści, LGD	projekt partnerski, LGD
100 000,00	P.2.5 Promocja aktywności w zakresie przedsiębiorczości, wyłączenia społecznego, kultury, sportu i rekreacji	mieszkańcy obszaru wraz z mieszkańcami z grup docelowych, turyści, osoby indywidualne, fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne,	grant, operacja własna
Budżet (w EURO) Budżet (w EURO)	Przedsięwzięcie w ramach C.3 (Rozwój zielonych i niebieskich przestrzeni na obszarze Lider A4 do roku 2027)	grupy docelowe	sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)

800 000,00	P.3.1 Rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej na obszarze Lider A4	JST	konkurs, JST
300 000,00	P.3.2 Rozwój infrastruktury aktywności kulturalnej na obszarze Lider A4	JST	konkurs, JST
100 000,00	P.3.3 Estetyzacja i poprawa bezpieczeństwa oraz dostępności publicznych przestrzeni wiejskich obszaru Lider A4	mieszkańcy obszaru wraz z mieszkańcami z grup docelowych, turyści, osoby indywidualne, fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne,	grant, operacja własna

Źródło: opracowanie własne

6.3. Przypisanie wskaźników do celów i przedsięwzięć w kontekście ich adekwatności do celów i przedsięwzięć oraz zgodności ze wskaźnikami dla programów

Tabela 32 Matryca logicznych powiązań diagnozy obszaru i ludności, analizy SWOT, celów i wskaźników

Identyfikowane problemy	Wskaźniki produktu	Wskaźniki rezultatu	Oddziaływanie	Czynniki zewnętrzne mające wpływ na realizację działań i
CEL 1. Przedsiębiorcy, przedsiębiorczość liderem rozwoju lokalnego Lider A4 do roku 2027				
Przedsięwzięcia 1.1. Poprawa konkurencyjności lokalnych przedsiębiorstw na obszarze Lider A4 1.2. Wsparcie mieszkańców obszaru Lider A4 w uruchamianiu działalności gospodarczej				
Diagnoza: - Niższy od krajowego i wojewódzkiego poziom stopy bezrobocia. - Wyższy od krajowego i wojewódzkiego wskaźnik liczby osób prowadzących działalność. - Rosnąca liczba mieszkańców obszaru. Analiza SWOT: - Niewystarczający dostęp do usług w zakresie opieki nad dziećmi, w tym miejsc opieki dziennej nad dziećmi, animacji czasu wolnego dla dzieci - Niewystarczające działania wspierające rozwój przedsiębiorczości na obszarze (nie ma działających instytucji otoczenia biznesu) - Niewystarczający dostęp do usług opiekuńczych dla osób starszych i niepełnosprawnych, wymagających opieki, w tym miejsc opieki dziennej/całodobowej - Słaby dostęp do szeroko pojętej opieki zdrowotnej, usług medycznych, paramedycznych, pomocy psychologicznej, pedagogicznej, psychoterapeutycznej (takie jak praktyka lekarska ogólna i specjalistyczna, praktyka pielęgniarek i położnych, praktyka lekarska dentystryczna, działalność fizjoterapeutyczna) - Zbyt mała oferta usług w zakresie zaspokajania potrzeb rekreacyjnych, różnych form odpoczynku, dbania o kondycję fizyczną,	1.1.1 Liczba operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa 1.1.2 Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa, 1.1.3 Liczba utworzonych nowych miejsc pracy, w tym dla zdefiniowanych grup osób w niekorzystnej sytuacji	R. 37 - Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR.	- Zmniejszenie liczby osób bezrobotnych ogółem na terenie LIDER A4. - Wsparcie lokalnych przedsiębiorców w rozwoju przedsiębiorstwa.	- Rosnąca liczba mieszkańców, szczególnie młodych i wykształconych. - Rosnące zagrożenie patologiami społecznymi. - Rosnąca bierność społeczna. - Ciągłe zmiany w przepisach prawa. - Biurokracja i skomplikowane przepisy utrudniające beneficjentom realizację pomysłów. - Konieczność konkurowania z obszarami o większej rozpoznawalności turystycznej.

w tym usługi sektora beauty, zwłaszcza dla dzieci, młodzieży i seniorów				
CEL 2. Aktywna i angażująca się społeczność z obszaru Lider A4 do roku 2027				
Przedsięwzięcia 2.1 Rozwój potencjału organizacji pozarządowych obszaru Lider A4 2.2 Zachowanie dziedzictwa lokalnego obszaru Lider A4 2.3 Aktywizacja mieszkańców obszaru Lider A4, ze szczególnym uwzględnieniem osób marginalizowanych społecznie i środowisk lokalnych 2.4 Regionalna i międzynarodowa promocja oraz wymiana doświadczeń 2.5 Promocja aktywności w zakresie przedsiębiorczości, wyłączenia społecznego, kultury, sportu i rekreacji				
Diagnoza: - Słaby dostęp do obiektów atrakcyjnych turystycznie, m. in. w wyniku ich złego stanu technicznego, braku lub nieodpowiedniego zagospodarowania, - Niska rozpoznawalność oferty turystycznej obszaru wśród mieszkańców obszaru i najbliższych miast; Analiza SWOT: - słabo rozwinięty system ścieżek rowerowych. - niewiele szlaków turystycznych. - zły stan części obiektów zabytkowych.	2.1-1 Liczba działań a rzecz rozwoju potencjału organizacji pozarządowych 2.1-2 Liczba publikacji wspierających działanie organizacji pozarządowych 2.2-1 Liczba działań na rzecz zachowania dziedzictwa lokalnego 2.2-2 Liczba operacji na rzecz zachowania dziedzictwa lokalnego 2.2-3 Liczba zrealizowanych operacji obejmujących podnoszenie świadomości ekologicznej 2.3-1 Liczba działań aktywizacyjnych dla mieszkańców obszaru 2.3-2 Liczba operacji aktywizacyjnych na rzecz społeczności lokalnej 2.3-3 Liczba operacji integracyjnych i animacyjnych (młodzież, seniorzy) 2.4-1 Liczba projektów partnerskich krajowych 2.4-2 Liczba projektów partnerskich z partnerem zagranicznym 2.5-1 Liczba działań w ramach promocji aktywności	R. 41 - Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR. R.27 Realizacja celów środowiskowych lub klimatycznych poprzez inwestycje na obszarach wiejskich: liczba operacji przyczyniających się do realizacji na obszarach wiejskich celów w zakresie zrównoważenia środowiskowego oraz osiągnięcia celów w dziedzinie łagodzenia zmiany klimatu i przystosowywania do niej. R. 42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego.	Wzrost odpowiedzialności i poczucia identyfikacji z miejscem zamieszkania. Wzrost zaangażowania mieszkańców obszaru w sprawy społeczne. Wzrost wiedzy ekologicznej.	- Rosnąca liczba mieszkańców, szczególnie młodych i wykształconych. - Rosnące zagrożenie patologiami społecznymi. - brak zaangażowania społeczności lokalnej w życie społeczne, rosnąca bierność społeczna - Biurokracja i skomplikowane przepisy utrudniające beneficjentom realizację pomysłów;

	2.5-2 Liczba operacji w ramach promocji aktywności			
CEL 3: Rozwój zielonych i niebieskich przestrzeni na obszarze Lider A4 do roku 2027				
Przedsięwzięcia 3.1 Rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej na obszarze Lider A4 3.2 Rozwój infrastruktury aktywności kulturalnej na obszarze Lider A4 3.3 Estetyzacja i poprawa bezpieczeństwa oraz dostępności publicznych przestrzeni wiejskich obszaru Lider A4				
Diagnoza: - Wysoki poziom zanieczyszczeń pyłami zawieszonymi PM2,5 i PM10 - Duże zagęszczenie zakładów przemysłowych- emitentów zanieczyszczeń Analiza SWOT: - niewystarczająca oferta spędzania wolnego czasu przez dzieci i młodzież - niewielkie zaangażowanie społeczeństwa szczególnie młodzieży w sprawy lokalne	W 3.1 Liczba rozwiniętych obiektów małej infrastruktury turystycznej i/lub rekreacyjnej W 3.2 Liczba rozwiniętych obiektów aktywności kulturalnej W 3.3-1 Liczba operacji ukierunkowanych na kształtowanie przestrzeni wiejskich W 3.3-2 Liczba działań na rzecz kreowania/poprawy standardu przestrzeni wiejskich	R. 41 - łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR. R.27 - Realizacja celów środowiskowych lub klimatycznych poprzez inwestycje na obszarach wiejskich: liczba operacji przyczyniających się do realizacji na obszarach wiejskich celów w zakresie zrównoważenia środowiskowego oraz osiągnięcia celów w dziedzinie łagodzenia zmiany klimatu i przystosowywania do niej.	Ograniczenie zanieczyszczeń, poprawa jakości powietrza	- Rosnąca bierność społeczna

Źródło: opracowanie własne

Rozdział VII

Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru

7.1. Ogólna charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD

Rozwiązania formalno – instytucjonalne

W ramach LSR na lata 2023-2027 realizowanych będzie kilka typów operacji pozwalających wdrażać cele i przedsięwzięcia zaplanowane w strategii. Wybór tych operacji oparty będzie na zasadach i kryteriach, które swoje źródło mają w: (1) doświadczeniu LGD Lider A4; (2) diagnozie partycypacyjnej; (3) konsultacjach dotyczących kryteriów (konsultacje w gminach oraz Forum Lokalne Lider A4) oraz konsultacjach projektu LSR zrealizowanych z zastosowaniem mechanizmu publicznego wezwania do zgłaszania opinii i uwag; (4) wytycznych dotyczących realizacji i finansowania instrumentu RLKS. Wśród podstawowych dokumentów regulujących wskazaną problematykę należy wskazać:

- 1) Procedurę wyboru operacji Stowarzyszenia Lider A4
- 2) Procedurę wyboru i oceny operacji grantowych
- 3) Regulamin Rady Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania na rzecz zrównoważonego rozwoju Gmin Kąty Wrocławskie, Kobierzyce, Siechnice, Żórawina, Domaniów – Lider A4,
- 4) Lokalne kryteria wyboru operacji

Wskazane dokumenty zostały opracowane z uwzględnieniem stanowiska partnerów społecznych oraz reprezentantów poszczególnych sektorów, w toku konsultacji projektu LSR. Nad lokalnymi kryteriami wyboru pracowały osoby uczestniczące w Forum Lokalnym Lider A4 oraz dodatkowo członkowie Zespołu Roboczego ds. LSR. Wszystkie procedury, były konsultowane poprzez publiczne wezwanie do zgłaszania opinii i uwag projektu LSR. Kolejne aktualizacje niniejszej strategii oraz procedur i regulaminów są odnotowane na stronie redakcyjnej dokumentów.

Zarówno wybór operacji, jak i sposób ich oceny dotyczą **trzech typów operacji – wybieranych w trybie konkursu, operacji grantowych oraz operacji własnych.**

Regulamin Rady Stowarzyszenia obejmuje m.in.: (1) zasady zwoływania i organizacji posiedzeń (przepływ informacji i dokumentów); (2) zasady powoływania, odwoływania członków oraz ich wynagradzania; (3) kwestie dotyczące bezstronności i konfliktu interesów, wyłączenia oraz zasady przeciwdziałania; (4) system głosowania uwzględniający zachowanie właściwych parytetów; (5) zasady podejmowania decyzji w sprawie wyboru wniosków; (6) zasady protokołowania posiedzeń.

LGD Lider A4 posiada już duże doświadczenie w wyborze i ocenie operacji składanych przez beneficjentów w okresach programowania 2007-2013 i 2014-2020, stosowane dotychczas procedury zostały dopracowane i będą stosowane w nowym okresie programowania po aktualizacji ich w odniesieniu do wymogów proceduralnych oraz obowiązujących aktualnie przepisów prawa.

Procedura wyboru operacji (w trybie konkursowym) uwzględnia: (1) opis sposobu oceny zgodności planowanych przez wnioskodawców operacji z LSR na lata **2023-2027** (2) opis sposobu oceny zgodności planowanych przez wnioskodawców operacji z lokalnymi kryteriami wyboru operacji; (3) regulacje zapewniające stosowanie tych samych kryteriów w całym procesie wyboru w ramach danego naboru; (4) zasady ustalania kwoty wsparcia dla danej operacji z uwzględnieniem właściwych regulacji prawnych; (5) założenia dotyczące sposobu informowania o wynikach oceny i możliwości wniesienia protestu, zasady jego rozpatrywania; (6) wzory: karty oceny zgodności z LSR, kartę oceny zgodności operacji z lokalnymi kryteriami wyboru.

Regulamin naboru wniosków o przyznanie pomocy **w ramach projektu grantowego** w ramach PS WPR, która reguluje zasady i tryb realizacji projektów grantowych określająca: (1) kim jest grantobiorca; (2) zakres realizacji operacji; (3) wysokość pomocy; (4) koszty kwalifikowane; (5) tryb naborów; (6) podstawowe kwestie wiążące się z wyborem operacji oraz odwołaniem od decyzji w tym zakresie; (7) założenia dotyczące umowy na realizację grantu.

Procedura wyboru i oceny operacji grantowych obejmuje regulacje dotyczące: (1) ogłaszania naboru i przyjmowania wniosków o przyznanie pomocy; (2) wyboru operacji (wstępna ocena wniosków, ocena zgodności operacji z LSR, ocena operacji na podstawie lokalnych kryteriów wyboru); (3) wyłączenia członka Rady z udziału w wyborze operacji w razie zaistnienia okoliczności podważających bezstronność w procesie oceny; (4) odwołanie się od decyzji Rady; (5) zawarcia umowy, monitoringu i kontroli oraz rozliczania grantów oraz (6) zmiany lokalnych kryteriów wyboru.

Dodatkowo dla „operacji własnych” zostanie przygotowana odrębna procedura, kiedy zostaną zatwierdzone i upublicznione przez MRiRW szczegółowe wytyczne dla wdrażania LSR.

7.2. Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru zgodnie z wymogami określonymi dla programów

Lokalne kryteria wyboru spełniają następujące wymagania:

- obiektywne;
- niedyskryminujące;
- przejrzyste;
- mierzalne;
- powiązane z diagnozą obszaru;
- określają zasady punktowania, w tym maksymalne i minimalne wartości;
- bezpośrednio przyczyniające się do wyboru operacji.

Kryteria wyboru, określone zostały dla wszystkich operacji wskazanych w LSR w oparciu o przeprowadzone spotkania zespołu roboczego jak również powiązane są z diagnozą obszaru, analizą SWOT oraz celami i przypisanymi do nich wskaźnikami.

Lokalne Kryteria Wyboru stanowią mechanizm realizacji LSR wzmacniający ograniczanie słabych stron/problemów obszaru oraz zaspakajanie potrzeb zidentyfikowanych na poziomie diagnozy (także partycypacyjnej) oraz SWOT. Kryteria będą premiowały określone rodzaje aktywności wnioskodawców/grantobiorców oraz sposoby realizacji proponowanych przez nich operacji, przez co prowadziły będą do sprawnego osiągnięcia wskaźników oraz celów strategii. Lokalne Kryteria Wyboru zostały tak zaprojektowane, że zarazem adekwatne dla projektów realizowanych w trybie konkursowym jak i dla projektów grantowych.

W toku wdrażania LSR na lata 2023-2027 może zaistnieć potrzeba zmiany ustalonych Lokalnych Kryteriów Wyboru. Wpływ na to mogą mieć zarówno czynniki wewnętrzne, jak i zewnętrzne. Do tych pierwszych należy przede wszystkim zaliczyć: tempo osiągania wskaźników LSR, tempo wdrażania LSR, efektywność naborów, realizacja projektów przez beneficjentów i inne. Do czynników zewnętrznych można zaliczyć zmiany gospodarcze wynikające z działalności podmiotów zewnętrznych, zmiany w obszarze polityki społecznej, i inne (np. określone w SWOT czy w macrylicy powiązań diagnozy, SWOT, celów oraz wskaźników).

7.3. Wskazanie w jaki sposób w kryteriach wyboru operacji zostanie uwzględniona innowacyjność oraz przedstawienie ich definicji i zasad oceny

Lokalne kryteria wyboru wykorzystują kategorię **innowacji**, definiowaną zgodnie z międzynarodowym podręcznikiem metodologicznym badań statystycznych innowacji zalecanym w krajach OECD i UE („Oslo Manual”), w świetle którego innowacja jest to wdrożenie nowego lub istotnie ulepszanego produktu (wyrobu lub usługi), nowego lub istotnie ulepszanego procesu, nowej metody marketingu lub nowej metody organizacji w zakresie praktyk biznesowych, organizacji miejsca pracy bądź relacji ze środowiskiem zewnętrznym⁵. Na potrzeby realizacji operacji związanych z uruchamianiem/rozwojem przedsiębiorstw (przedsięwzięcia: 1.1 oraz 1.2) oraz realizacji inwestycji publicznych (przedsięwzięcia: 3.1 i 3.2), przewidujących wdrażanie rozwiązań innowacyjnych, wnioskodawcom proponuje się uwzględnianie (jednego lub kilku) następujących wymiarów innowacji:

- **funkcyjny** – zaspokajanie nowych, dotychczas nieujawnionych potrzeb,
- **przedmiotowy** – wprowadzenie nowych przedmiotów/usług na miejsce dotychczas używanych/świadczonych,
- **procesowy** – wprowadzenie nowych metod wytwarzania/świadczania, usprawniających produkcję/wytwarzanie,

⁵ OECD, Oslo Manual, *Guidelines for Collecting and Interpreting Technological Innovation Data*, 3rd Edition, OECD/Eurostat, Paris 2005

- **organizacyjny** – polepszanie organizacji pracy i produkcji, poprawa stanu bezpieczeństwa oraz ułatwianie człowiekowi wykonywania pracy,
- **marketingowy** – zastosowanie nowej metody marketingowej, obejmującej znaczące zmiany w wyglądzie produktu, jego opakowaniu, pozycjonowaniu, promocji, polityce cenowej lub modelu biznesowym, wynikającej z nowej strategii marketingowej przedsiębiorstwa.

Udowadniając poziom innowacyjności wnioskodawca powinien przyjąć perspektywę własnej firmy/organizacji, co oznacza, że planowana inwestycja będzie innowacyjna z punktu widzenia prowadzonej przez niego działalności.

W przypadku realizacji priorytetów nastawionych na wzmacnianie kapitału społecznego obszaru (w szczególności w Celu nr 2, ale także częściowo w dwóch pozostałych celach, np. przedsięwzięcia: proponuje się wykorzystywać kategorię **innowacji społecznej** oznaczającej: nowe działania społeczne, mające na celu polepszenie jakości życia osób, grup, społeczności, wynikające z wprowadzania unikalnych (**w skali funkcjonowania tych osób, grup, społeczności**) rozwiązań, ale także z faktu wdrożenia już znanego rozwiązania, występującego w nowym kontekście społecznym. Zgodnie z definicją Narodowego Centrum Badań i Rozwoju innowacje społeczne to „rozwiązania, które równocześnie odpowiadają na zapotrzebowanie społeczne jak i powodują trwałą zmianę w danych grupach społecznych. Te rozwiązania mogą wiązać się z innowacyjnymi produktami, usługami bądź procesami, które umożliwiają odmienne rozwiązywanie typowych problemów społecznych”.

Innowacje imitujące zaliczane do nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych będą występowały w 2 i 3 celu strategii. Eksponowanie dziedzictwa kulturowego obszaru przy poprawie jakości i bezpieczeństwa publicznych przestrzeni wiejskich będzie miało na celu uatrakcyjnienie analizowanego obszaru dla społeczności lokalnej, turystów przy wpływaniu na pobudzaniu więzi społecznych.

Nowa definicja innowacji w procesie biznesowym również wydaje się być korzystna, ponieważ umożliwia traktowanie jako innowacji zmian polegających na optymalizacji produkcji czy też redukcji kosztów wytwarzania produktów/ świadczenia usług. Partnerstwo krajowe lub zagraniczne wiąże się z wymianą dobrych doświadczeń, które w istotny sposób mogą wpłynąć na zwiększenie się poziomu innowacyjności realizowanych projektów.

W LSR przyjęliśmy definicję opartą o to podejście, która dla realizacji celów określonych w naszym LSR rozumiana jest jako:

- nowy lub ulepszony produkt/usługa bądź proces biznesowy - dla operacji z zakresu podejmowania oraz rozwoju przedsiębiorczości;
- nowatorskich lub pro-ekologicznych rozwiązań konstrukcyjnych, technologicznych, architektonicznych dla operacji z zakresu rozwoju niekomercyjnej infrastruktury;
- nowatorskie sposoby wykorzystania lokalnych zasobów dla operacji z zakresu rozwoju niekomercyjnej infrastruktury i wzmacniania kapitału społecznego.

Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach Wspólnej Polityki Rolnej odbywać się będzie z wykorzystaniem procedury konkursowej, operacji własnych i grantowej.

Pomoc przyznaje się w formie zgodnej z zapisami Wytycznymi szczegółowymi w zakresie przyznawania wypłaty i zwrotu pomocy finansowej w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027 dla interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS) – komponent Wdrażanie LSR

W przypadku Wdrażania LSR intensywność wsparcia będzie wynosiła:

- do 65% kosztów kwalifikowalnych, z wyłączeniem operacji realizowanych w ramach rozwoju pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych,

- do 85% kosztów kwalifikowalnych w przypadku operacji realizowanych w ramach rozwoju pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych,
- do 100% kosztów kwalifikowalnych na operacje obejmujące inwestycje nieprodukcyjne w przypadku podmiotów innych niż jednostki sektora finansów publicznych,
- do 75% kosztów kwalifikowalnych na operacje obejmujące inwestycje nieprodukcyjne w przypadku jednostek sektora finansów publicznych, z czego pomoc finansowa z EFRROW wynosi maksymalnie 55% kosztów kwalifikowalnych, a pozostałe 20% kosztów kwalifikowalnych ze środków budżetu państwa.

Projekty partnerskie

LGD planuje organizację konkursów na projekty partnerskie z udziałem partnerów zagranicznych i krajowych spoza obszaru objętego daną LSR. Projekty partnerskie będą zarówno krajowe i międzynarodowe. Projekt partnerski obejmować będzie co najmniej 2 partnerów, będzie miał na celu wymianę doświadczeń, projektowanie wspólnych działań i znajdowanie wspólnych rozwiązań problemów zidentyfikowanych w LSR właściwych dla partnerów. Projekt partnerski będzie uzasadniony tzn. realizacja projektów partnerskich będzie prowadzić do zaspokojenia stwierdzonych w analizie obszaru potrzeb oraz wskazywać ewentualne korzyści tej współpracy.

Stowarzyszenie reprezentowało i reprezentuje partnerskie podejście zarówno na poziomie relacji i współpracy członków stowarzyszenia, jak i w relacjach z podmiotami spoza LGD, działającymi na obszarze LGD. Stowarzyszenie stosuje przyjazne i skuteczne formy komunikacji pomiędzy członkami LGD, a także mieszkańcami/podmiotami z obszaru LGD. Podstawą działania jest komunikacja bezpośrednia, tj. spotkania doradcze i konsultacyjne w biurze LGD (w tym także w formule online za pośrednictwem platform internetowych dla osób, które nie mogą osobiście stawić się w biurze), a także spotkania aktywizacyjne i w punktach informacyjno-konsultacyjne w terenie, tj. w urzędach gmin partnerskich oraz podczas plenerowych imprez o charakterze publicznym, czy organizowane szkolenia przed naborami dla wnioskodawców i grantobiorców. W zależności od potrzeb, nie rzadziej niż raz w roku planowana jest obecność przedstawicieli LGD na spotkaniach z sołtysami, podczas których prezentowane będą informacje na temat działalności Stowarzyszenia oraz pozyskiwane będą informacje zwrotne od sołtysów na temat oczekiwań i inicjatyw oddolnych mieszkańców reprezentowanych przez nich sołectw i gmin.

Rozdział VIII

Plan Działania

8.1. Zwięzła charakterystyka przyjętego harmonogramu osiągnięcia poszczególnych celów i wskaźników wskazująca czas realizacji kluczowych efektów wdrażania LSR

Przyjęty w ramach niniejszej LSR Plan działania jest ściśle powiązany jej logiką realizacji opisaną przez przyjęte cele, przedsięwzięcia i wskaźniki oraz z zaprojektowanym budżetem. Harmonogram opracowano z zachowaniem zasady minimalizacji zagrożeń mających potencjalny wpływ na jego wykonalność, co przejawia się intensyfikacją działań wdrożeniowych w pierwszych trzech latach implementacji LSR na lata 2024-2027. Tak zaprojektowany system wdrażania pozwoli we właściwym czasie reagować na ewentualne przeszkody powodujące opóźnienia w osiągnięciu wskaźników. Czas trwania realizacji zaplanowanych przedsięwzięć, opiera się na możliwych do osiągnięcia przepływach finansowych – biorąc pod uwagę stan wdrożenia instrumentu finansowego jakim jest PS WPR. Niemniej jednak uwzględniono tutaj także kwestie potrzeby podtrzymywania zainteresowania efektami wdrażania LSR, co przejawia się np. realizacją działań „miękkich” w drugiej połowie okresu realizacji strategii.

Proces wdrażania LSR przewidziany jest na dwa okresy. Pierwszy to okres od podpisania umowy do 30 czerwca 2026, drugi okres to lata 2027 – 2029. Cele i przedsięwzięcia, których realizacja rozpocznie się w I okresie

zaplanowane są tak, aby możliwe było udzielenie wsparcia w wysokości 40% środków zaplanowanych na wdrażanie LSR. Pozostałe 60% środków finansowych zaplanowanych na wdrażanie LSR powinno być udzielone do 31 grudnia 2027 roku. W związku z tym kluczowe efekty działania osiągnięte powinny być do 31 grudnia 2027 roku. Monitorowanie stopnia realizacji poszczególnych wskaźników prowadzone będzie zgodnie z procedurą monitoringu i ewaluacji (Rozdział X LSR). Natomiast jeśli realizacja Planu działania przebiegać będzie z opóźnieniem czy wnioski z procedury monitoringu i ewaluacji wykażą taką konieczność uruchomiona zostanie procedura aktualizacji strategii (Załącznik nr 1 do LSR), której celem będzie korekta Planu działania.

Żeby LGD osiągnęło w kluczowym momencie procent udzielonego wsparcia musi systematycznie i zgodnie z harmonogramem naborów wniosku oraz Planem działania (tabela 28) przeprowadzać nabory i realizować założone cele i przedsięwzięcia. Przez cały okres wdrażania LSR w biurze Stowarzyszenia i poza nim będą świadczone bezpłatne usługi doradcze oraz szkolenia.

Tabela nr 30 Plan działania

Tabela 33 Plan Działania

cel	lata	do 31.12.24		do 31.12.25		do 31.12.26		do 31.12.27		do 31.12.28		do 31.12.29		PROGRAM
	nazwa wskaźnika	wartość z jednostką miary	% realizacja wskaźnika następująco	wartość z jednostką miary	% realizacja wskaźnika następująco	wartość z jednostką miary	% realizacja wskaźnika następująco	wartość z jednostką miary	% realizacja wskaźnika następująco	wartość z jednostką miary	% realizacja wskaźnika następująco	wartość z jednostką miary	% realizacja wskaźnika następująco	
C.1.	Cel 1: Przedsiębiorcy, przedsiębiorczość liderem rozwoju lokalnego Lider A4 do roku 2027													
P. 1.1	W 1.1.1 Liczba operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	0 szt.	0	0 szt.	0	2 szt.	20	3 szt.	50	3 szt.	80	2 szt.	100	PS WPR
	W 1.1.2 Liczba utworzonych nowych miejsc pracy, w tym dla zdefiniowanych grup osób w niekorzystnej sytuacji	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	2 szt.	33,33	2 szt.	66,66	2 szt.	100	PS WPR
P. 1.2	W 1.1.3 Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa,	0 szt.	0	0 szt.	0	2 szt.	20	3 szt.	50	3 szt.	80	2 szt.	100	PS WPR
C.2	Cel 2: Aktywna i angażująca się społeczność z obszaru Lider A4 do roku 2027													
P. 2.1	W 2.1-1 Liczba działań a rzecz rozwoju potencjału organizacji pozarządowych	0 szt.	0	0 szt.	0	1 operacja	100	0 szt.	100	0 szt.	100	0 szt.	100	PS WPR
	W 2.1-2 Liczba publikacji wspierających działanie organizacji pozarządowych	0 szt.	0	0 szt.	0	1 szt.	50	1 szt.	100	0 szt.	100	0 szt.	100	PS WPR
P. 2.2	W 2.2-1 Liczba działań na rzecz zachowania dziedzictwa lokalnego	0 szt.	0	0 szt.	0	1 operacja	50	1 szt.	100	0 szt.	100	0 szt.	100	PS WPR
	W 2.2-2 Liczba operacji na rzecz zachowania dziedzictwa lokalnego	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	6 szt.	100	0 szt.	100	0 szt.	100	PS WPR
	W 2.2-3 Liczba zrealizowanych operacji obejmujących podnoszenie świadomości ekologicznej	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	6 szt.	100	0 szt.	100	0 szt.	100	PS WPR
P. 2.3	W 2.3-1 Liczba działań aktywizacyjnych dla mieszkańców obszaru	0 szt.	0	0 szt.	0	1 operacja	50	0 szt.	50	1 operacja	100	0 szt.	100	PS WPR
	W 2.3-2 Liczba operacji aktywizacyjnych na rzecz społeczności lokalnej	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	6 szt.	100	0 szt.	100	0 szt.	100	PS WPR

	W 2.3.-3 Liczba operacji integracyjnych i animacyjnych (młodzież, seniorzy)	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	6 szt.	100	0 szt.	100	0 szt.	100	PS WPR
P. 2.4	W 2.4-1 Liczba projektów partnerskich krajowych	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	1 szt.	100	0 szt.	100	0 szt.	100	PS WPR
	W 2.4-2 Liczba projektów partnerskich z partnerem zagranicznym	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	0 szt.	0	1 szt.	100	0 szt.	100	PS WPR
P. 2.5	W 2.5-1 Liczba działań w ramach promocji aktywności	0 szt.	0	0 szt.	0	1 szt.	100	0 szt.	0	0 szt.	100	0 szt.	100	PS WPR
	2.5-2 Liczba operacji w ramach promocji aktywności	0 szt.	0	0 szt.	0	10 szt.	100	0 szt.	100	0 szt.	100	0 szt.	100	PS WPR
C.3	Cel 3: Rozwój zielonych i niebieskich przestrzeni na obszarze Lider A4 do roku 2027													
P. 3.1	W 3.1 Liczba rozwiniętych obiektów małej infrastruktury turystycznej i/lub rekreacyjnej	0 szt.	0	0 szt.	0	5 szt.	50	5 szt.	50	1 szt.	100	0 szt.	100	PS WPR
P. 3.2	W 3.2 Liczba rozwiniętych obiektów aktywności kulturalnej	0 szt.	0	0 szt.	0	5 szt.	100	0 szt.	100	0 szt.	100	0 szt.	100	PS WPR
P. 3.3	W 3.3-1 Liczba operacji ukierunkowanych na kształtowanie przestrzeni wiejskich	0 szt.	0	0 szt.	0	10 szt.	100	0 szt.	100	0 szt.	100	0 szt.	100	PS WPR
	W 3.3-2 Liczba działań na rzecz kreowania/poprawy standardu przestrzeni wiejskich	0 szt.	0	0 szt.	0	1 szt.	100	0 szt.	0	0 szt.	100	0 szt.	100	PS WPR
Wskaźniki rezultatu Cel 1 R. 37 - Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR.		0 szt.	X	0 szt.	X	3 szt.	X	3 szt.	X	0 szt.	X	0 szt.	X	PS WPR
Wskaźniki rezultatu Cel 2 R. 42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego.		0 szt.	X	0 szt.	X	10 szt.	X	10 szt.	X	0 szt.	X	0 szt.	X	PS WPR

Wskaźniki rezultatu Cel 2 R.27 Realizacja celów środowiskowych lub klimatycznych poprzez inwestycje na obszarach wiejskich: liczba operacji przyczyniających się do realizacji na obszarach wiejskich celów w zakresie zrównoważenia środowiskowego oraz osiągnięcia celów w dziedzinie łagodzenia zmiany klimatu i przystosowywania do niej.	0 szt.	X	0 szt.	X	2 szt.	X	0 szt.	X	0 szt.	X	0 szt.	X	PS WPR
Wskaźniki rezultatu Cel 3 R. 42 - Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego	0 szt.	X	0 szt.	X	5 szt.	X	5 szt.	X	0 szt.	X	0 szt.	X	PS WPR
Wskaźniki rezultatu Cel 3 R. 41 - Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR.	0 szt.	X	0 szt.	X	0 szt.	X	100	X	0 szt.	X	0 szt.	X	PS WPR
R.27 - Realizacja celów środowiskowych lub klimatycznych poprzez inwestycje na obszarach wiejskich: liczba operacji przyczyniających się do realizacji na obszarach wiejskich celów w zakresie zrównoważenia środowiskowego oraz osiągnięcia celów w dziedzinie łagodzenia zmiany klimatu i przystosowywania do niej.	0 szt.	X	0 szt.	X	5 szt.	X	5 szt.	X	5 szt.	X	0 szt.	X	PS WPR

Źródło: opracowanie własne

Rozdział IX

Plan finansowy

9.1. Opis źródeł, z których przewiduje się finansowanie działalność LGD

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność jest planem jednofunduszowym, a to oznacza, że będzie ona finansowana w całości z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach PS WPR.

Wysokość planowanego wsparcia na wdrażanie LSR jest zgodna z załącznikiem nr 4 do regulaminu konkursu na wybór LSR „Sposób ustalania wysokości dostępnych środków przeznaczonych na realizację LSR” w kwocie 2 750 000,00 euro, zgodnie z ilością mieszkańców obszaru objętego LSR. Wsparcie na zarządzanie strategią, jej monitorowanie i ewaluację oraz jej animowanie, w tym ułatwianie wymiany między zainteresowanymi stronami wynosi 612 500,00 euro.

Tabela 34 Budżet LSR

PLANOWANA WYSOKOŚĆ ŚRODKÓW NA WDRAŻANIE LSR I ZARZĄDZANIE LSR				
Zakres wsparcia	Program/Fundusz			Środki ogółem (EUR)
	PS WPR	EFRR*	EFSD*	
Wdrażanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 2021/1060)	2 750 000,00	0,00	0,00	2 750 000,00
Zarządzanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 2021/1060)	612 500,00	0,00	0,00	612 500,00
Razem	3 362 500,00	0,00	0,00	3 362 500,00
* Wysokość środków danego funduszu na RLKS dostępnych dla LGD w danym województwie będzie wyższa o wartość wkładu krajowego, którego procentowy udział w tej kwocie jest określony dla danego FEW. ** W wierszu odpowiadającemu danemu EFSD, z którego LSR nie będzie finansowana, należy wstawić wartość „0”.				

Źródło: opracowanie własne

W trakcie najbliższej perspektywy 2023-2027 Lider A4 będzie poszukiwał możliwości pozyskania dodatkowych źródeł finansowania z międzynarodowych funduszy typu: Horyzont Europa, Cosma, czy Life. Jednak procedury i możliwości w chwili tworzenia niniejszej strategii nie dają możliwości zaplanowania wysokości środków na wdrażanie LSR.

9.2. Opis powiązań poszczególnych źródeł finansowania z celami LSR

W związku z realizacją konkursów tematycznych bardzo istotną kwestią jest powiązanie realizacji poszczególnych celów i przedsięwzięć z budżetem.

Największe środki finansowe przeznaczone są na działania, które podczas konsultacji społecznych wskazane zostały jako priorytetowe, czyli rozwój oferty turystycznej oraz na rozwijanie i wspieranie lokalnej przedsiębiorczości, dodatkowo ukierunkowanie przedsięwzięć jest w stronę wzmocnienia działań w kierunku społeczności lokalnej, a

w szczególności ludzi młodych do 25 r.ż., seniorów i kobiet. Potrzeba ta silnie wybrzmiała w badaniach ankietowych i konsultacjach społecznych. W przypadku PS WPR w ramach przedmiotowego kryterium przez osoby w niekorzystnej sytuacji rozumie się: kobiety, osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunów lub osoby poszukujące zatrudnienia, w tym mieszkańców osiedli po-PGR, migrantów. Dodatkowym elementem jest istota współpracy partnerskiej zarówno krajowych jak i zagranicznych, których wymiana dobrych praktyk znacznie wpływa na podwyższenie innowacyjności podejmowanych działań.

Dlatego też na ten cel przeznaczona została większość z kwoty środków dostępnych na wdrażania LSR. W ramach Planu finansowego (tabela nr 35) określającego harmonogram wydatkowania środków i osiągania poszczególnych celów realizację pierwszych działań w ramach trzech celów zaplanowaliśmy już w pierwszym okresie wdrażania LSR – czyli do 2024 roku.

Tabela 35 Plan wykorzystania budżetu LSR

fundusz	środki zakontraktowane (w Euro) do:													
	31.12.2024		31.12.2025		30.06.2026		31.12.2026		31.12.2027		31.12.2028		31.12.2029	
	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR
EFRR	0,00	0,00%	275 000	10%	825 000	40%	550 000	60%	275 000	70%	275 000	80%	550 000	100 %
EFS+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
EFRR	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
RAZEM	0,00	0,00%	275 000	10%	825 000	40%	550 000	60%	275 000	70%	275 000	80%	550 000	100%

Źródło: opracowanie własne

Rozdział X

Monitoring i ewaluacja

Ogólna charakterystyka zasad i procedur dokonywania ewaluacji oraz monitorowania wskazująca główne elementy podlegające badaniom oraz podmioty dokonujące ewaluacji i monitorowania.

Monitoring i ewaluacja zostały opracowane w wyniku doświadczeń jakie Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Lider A4 zdobyło podczas wdrażania „Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność Lokalnej Grupy Działania na rzecz zrównoważonego rozwoju gmin Kąty Wrocławskie, Kobierzyce, Siechnice, Żórawina, Domaniów - Lider A4 na lata 2015 – 2022(23)z perspektywą do roku 2023.”

Głównym celem monitoringu będzie posiadanie aktualnych danych, co do postępów w realizacji strategii, szczególnie pod kątem ich wydatkowania tak aby spełnić warunki umowy ramowej. Zakres procesu monitoringu to przede wszystkim uzyskanie informacji zwrotnej, co do aspektu finansowego i rzeczowego realizacji założeń LSR.

W procesie monitoringu badane powinny być elementy głównie ilościowe dotyczące najważniejszych aspektów funkcjonowania LGD – przebiegu konkursów, stopnia realizacji budżetu i zaplanowanych wskaźników, etc.

Okres wdrażania LSR uwzględnia 5 lat jest to długi okres czasu w którym bardzo możliwe jest występowanie sytuacji mających wpływ na funkcjonowanie biura LGD oraz samą realizację strategii. Dlatego, aby podejmować właściwe

działania w szybkim czasie, tak aby nie zagrażało to wykonaniu określonych działań, opracowane zostały zasady monitoringu i ewaluacji.

Monitoring i ewaluacja zapisów strategicznych polegają stałej i ciągłej obserwacji, systematycznej ocenie oraz modyfikacji kierunków działania w przypadku istotnych zmian. Monitoring ma na celu uzyskanie informacji na temat realizacji planowanych działań w zakresie ich czasu realizacji, założeń, źródeł finansowania oraz przełożenia na osiągnięcie rezultatów. Za prowadzenie monitoringu odpowiedzialni będą pracownicy biura LGD oraz członkowie Zarządu.

Kluczowym momentem analizy w analizowanych obszarach będzie warsztat refleksyjny zorganizowany zgodnie z aktualnymi wytycznymi Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi w zakresie monitoringu i ewaluacji LSR, z dyskusją o:

- 1) Realizacji finansowej i rzeczowej LSR, stopnia realizacji założonego planu w tym zakresie
- 2) Jakości wybranych projektów i jej wpływu na stopień realizacji wskaźników w zaplanowanym czasie z uwzględnieniem wszystkich obszarów tematycznych.
- 3) Kryteriach wyboru pod kątem skuteczności spełniania swej roli
- 4) Projektach wybranych pod kątem przyczyniania się do osiągania celów LSR oraz odpowiadania na potrzeby społeczności lokalnej
- 5) Wskaźnikach pod kątem trafności informacji pozwalającej określić skuteczność interwencji strategii
- 6) Procedurach naboru, wyboru i realizacji procedur, czy są przyjazne dla beneficjentów.
- 7) Skuteczności działań biura (animacja, informowanie i promocja oraz doradztwo)
- 8) Zmian jakie należy wprowadzić w działania LGD w celu skutecznej realizacji celów LSR

RPD będzie zbiorem dokumentów wewnętrznych przygotowywanych na potrzeby LGD. Stopień realizacji RPD stanowił będzie przedmiot corocznego przeglądu – przeprowadzanego przez Biuro LGD, na zlecenie Zarządu. W ramach prac nad kolejnymi RPD uwzględniana będzie procedura konsultacji społecznych – dzięki czemu zapewniony będzie udział społeczeństwa (Forum Lokalne Lider A4) w procesie monitoringu i ewaluacji, a z racji częstotliwości – także wdrażania LSR. Podczas organizowanych spotkań Forum Lokalnego Lider A4 – powołanego jako Zespół Roboczy (na podstawie uregulowań statutu) dokonywany będzie przegląd realizacji dotychczasowego RPD oraz prezentacja nowego RPD. W ten sposób zbierane będą uwagi i opinie społeczne. O wynikach przeglądu oraz przeprowadzonych konsultacjach, w trybie obiegowym, informowane będzie Walne Zebranie Członków, a następnie opinia publiczna – mieszkańcy obszaru. Harmonogram prac nad RPD oraz podmioty zaangażowane zawiera Tabela nr 33. Ocena realizacji RPD stanowiła będzie zarazem element zasilający proces monitoringu LSR.

Ze względu na planistyczny charakter RPD dopuszcza się odstępstwa w procesie jego realizacji w stosunku do wersji zatwierdzonej w momencie jego przyjmowania uchwałą przez Zarząd LGD. Każda taka zmiana (uzasadniona) będzie zatwierdzana uchwałą oraz podawana do publicznej wiadomości. Odstępstwa od treści RPD nie będą możliwe w części dotyczącej lokalnych kryteriów wyboru – co reguluje odrębna procedura.

Tabela 36 Cykl wdrażania LSR w ujęciu rocznych planów działania (RPD) oraz Planu komunikacyjnego (PK), uwzględniający elementy partycypacji społecznej.

CO?	KTO?	JAK?	KIEDY?
RPD LGD Lider A4 (w danym roku bieżącym)	Biuro LGD Lider A4 Forum Lokalne Lider A4 (grupy robocze, mieszkańcy) Zarząd LGD Opinia publiczna	Prace analityczne i redakcyjne Spotkanie konsultacyjne Uchwała informacyjno-promocja	I kwartał danego roku
RPD LGD Lider A4	Biuro LGD Lider A4	Monitoring on-going (reagowanie na bieżące informacje/zdarzenia, w tym przekierowywanie informacji do	Cały rok

		właściwych partnerów np. Zarządu czy opinii publicznej	
<i>RPD LGD Lider (w danym roku bieżącym prace raportowe, prace projektowe na następny rok)</i>	Biuro LGD Lider A4 Zarząd LGD	Prace analityczne i redakcyjne Uchwała	IV kwartał danego roku

Monitoring realizacji LSR na lata 2023-2027

Monitoring prowadzony w procesie wdrażania LSR na lata 2023-2027 służyć będzie dostarczaniu informacji na podstawie których Zarząd, Rada i członkowie LGD pozyskiwać będą aktualną wiedzę o postępach w realizacji LSR (celów) i osiąganych wskaźnikach oraz o ewentualnych rozbieżnościach.

Monitorowaniu będą podlegały następujące obszary działań LGD: (1) System komunikacji realizowany przez LGD; (2) System organizacji i przeprowadzania naborów; (3) Realizacja wskaźników LSR; (4) Realizacja budżetu LSR; (5) Jakość pracy Biura LGD – jako pakietu działań o charakterze horyzontalnym (znajdujących swoje odzwierciedlenie we wszystkich wskazanych powyżej obszarach monitoringu). Monitoring realizowany w ramach LSR na lata 2023-2027 obejmował będzie takie czynności jak: gromadzenie danych na podstawie formularzy, wniosków, informacji uzyskanych od podmiotów wdrażających o zawartych umowach i wysokości środków wypłacanych beneficjentom na realizację operacji; monitorowanie operacyjne na podstawie bezpośrednich rozmów z beneficjentami i wizji lokalnych na miejscu realizacji operacji; weryfikacja osiągnięcia rzeczywistych rezultatów na podstawie gromadzenia danych dotyczących wskaźników produktu, rezultatu i oddziaływania dla poszczególnych przedsięwzięć; gromadzenie danych dotyczących wydatkowania środków na funkcjonowanie LGD zgodnie z procedurą określoną w umowie z podmiotem wdrażającym. Gromadzonym informacjom nadana zostanie postać: (1) raportów pisemnych i sprawozdań dotyczących realizacji operacji i funkcjonowania LGD; (2) sprawozdań z wywiadów z beneficjentami; (3) sprawozdań dla Samorządu Województwa.

Wskazane czynności związane z raportowaniem zostaną ujęte, w sposób zbiorczy, w raportach i sprawozdania dotyczących poszczególnych obszarów wdrażania LSR oraz funkcjonowania LGD, będą to: Raporty z realizacji RPD, Raporty z realizacji Planu komunikacyjnego oraz sprawozdania z realizacji zakontraktowanych operacji, realizacji budżetu oraz realizacji celów i przedsięwzięć LSR – każde z tych opracowań przygotowywane będzie w odniesieniu do minionego roku kalendarzowego. Będą one uwzględniały zarówno kwestie merytoryczne, organizacyjne jak i identyfikację problemów i rekomendacje ewentualnych zmian/usprawnień w systemie wdrażania LSR i funkcjonowania LGD. Do przygotowywania raportów i sprawozdań wykorzystywane będą elektroniczne narzędzia monitoringowe.

Ewaluacja

Ewaluacja wewnętrzna (bieżąca, realizowana samodzielnie przez LGD)

Ewaluacja ma na celu uzyskanie informacji czy osiągnięto zakładane rezultaty oraz czy i w jakim stopniu pozwoliły one na realizację celów strategii. Ewaluacja zakłada doskonalenie działań podejmowanych w ramach strategii, informację o efektach wdrażania strategii oraz uzyskanie odpowiedzi na pytania związane z jej realizacją, wzrost jakości strategii, a także pogłębienie odpowiedzialności za wdrażanie strategii wśród wszystkich zainteresowanych jej funkcjonowaniem i efektami.

Ewaluacja wewnętrzna LSR jest serią przeprowadzanych corocznie ćwiczeń analityczno-refleksyjnych, których celem jest bieżąca analiza procesu wdrażania i jego efektów oraz zmian w otoczeniu LSR, tak, by lepiej rozumieć osiągnięte rezultaty i umieć z wyprzedzeniem oszacować, w jakim stopniu zbliżają się one do osiągnięcia celów. Wyniki ewaluacji wewnętrznej będą podstawą do podejmowania decyzji o ewentualnej zmianie kierunku działań – jeśli to będzie konieczne – oraz stanowić wkład w ewaluację zewnętrzną.

Ewaluacja wewnętrzna stanowi uzupełnienie monitoringu o konieczną interpretację (identyfikację przyczyn ewentualnych problemów), ocenę i rekomendacje działań. Ewaluacja wewnętrzna będzie realizowana w oparciu o spotkanie wykorzystujące narzędzia o charakterze refleksyjno-analitycznym jako warsztat refleksyjny (zwany dalej „warsztatem”). Podstawowym materiałem do pracy będą zestawienia i materiały z procesu realizacji LSR przygotowane przez pracowników LGD. Warsztat będzie przeprowadzany na początku każdego roku kalendarzowego, tak, aby wypracowane wnioski mogły zasilić o dodatkowe informacje sprawozdanie roczne z realizacji LSR za rok poprzedni.

Warsztat musi opierać się na rzetelnych wynikach, dlatego całoroczny cykl działań przygotowujący do warsztatu będzie przebiegać w następujący sposób:

- Bieżąca działalność biura LGD powinna być nastawiona na zbieranie informacji zwrotnej o odbiorze realizacji LSR i działań LGD, poprzez m.in.: dokumentowanie spotkań z mieszkańcami, wnioskodawcami (w biurze LGD i poza nim) pod kątem zgłaszanych uwag, problemów, potrzeb m.in., zbieranie opinii społeczności lokalnej o odbiorze realizacji LSR poprzez m.in.: przeprowadzenie wywiadów, ankiet, sondaży lub inne narzędzia do zbierania opinii od kluczowych interesariuszy (gminy) i przedstawicieli społeczności lokalnej.
- Pracownicy biura LGD przygotowują zestawienie dostępnych danych za badany okres przekazują je uczestnikom warsztatu co najmniej trzy dni przed spotkaniem. Dane powinny dotyczyć co najmniej: realizacji finansowej LSR i rzeczowej (osiągnięte wartości wskaźników), funkcjonowania LGD i biura (m.in. działań informacyjno-promocyjnych, działań doradczych, funkcjonowania partnerstwa i organów LGD), sytuacji społeczno-gospodarczej obszaru LGD w oparciu o dostępne dane statystyczne, dostępne aktualne opracowania.
- Biuro LGD organizuje co najmniej 5-godzinny warsztat na temat realizacji LSR i o działaniach LGD w minionym roku.

Uczestnicy: pracownicy biura LGD, członkowie Zarządu i Rady LGD (wskazane jest zapewnienie udziału przedstawicieli wszystkich interesariuszy). LGD może zaprosić do udziału w warsztatach przedstawicieli innych LGD, beneficjentów oraz przedstawicieli samorządu województwa, co może wpłynąć na poprawę komunikacji i wzajemnego zrozumienia, poszukiwania wspólnych rozwiązań dla zidentyfikowanych problemów, jak również przyczynić się do wymiany dobrych praktyk oraz przygotowania się do wspólnie zorganizowanej ewaluacji zewnętrznej.

Dyskusja będzie zorganizowana co najmniej wokół poniższych pytań:

1. Czy realizacja finansowa i rzeczowa LSR przebiegała zgodnie z planem i można ją uznać za zadowalającą?
2. W jakim stopniu jakość składanych projektów wybieranych we wszystkich obszarach tematycznych wpływa na osiągnięcie wskaźników w zaplanowanym czasie?
3. W jakim stopniu stosowane kryteria wyboru projektów spełniają swoją rolę?
4. W jakim stopniu wybierane projekty realizowane w ramach LSR przyczyniają się do osiągnięcia celów LSR i w jakim stopniu przyczyniają się do odpowiadania na potrzeby społeczności z obszaru LGD?
5. Czy przyjęty system wskaźników dostarcza wszystkie potrzebne informacje niezbędne do określenia skuteczności interwencyjnej strategii?
6. Czy procedury naboru wyboru i realizacji projektów są przyjazne dla beneficjentów?
7. Jaka jest skuteczność działania biura LGD (działań animacyjnych, informacyjno-promocyjnych, doradczych)?
8. Jakie zmiany należy wprowadzić w działaniach LGD, by skuteczniej realizowała cele LSR?

Podsumowanie spotkania – będzie polegało na zebraniu wszystkich ustaleń dotyczących koniecznych działań do wdrożenia w kolejnym roku. Prezentowane dane i ustalenia poczynione w ramach warsztatu będą gromadzone w uporządkowany sposób i porównywalne z roku na rok, tak by mogły stanowić użyteczny wkład w analizę prowadzoną przez ewaluatorów zewnętrznych po zakończeniu realizacji LSR (ewaluacja zewnętrzna). Podsumowanie warsztatu w postaci syntetycznych odpowiedzi na poruszane zagadnienia oraz informacji na temat sposobu wdrożenia rekomendacji, będzie elementem sprawozdania rocznego z realizacji LSR.

Ewaluacja zewnętrzna (zlecona zewnętrznym ewaluatorom)

Wykonawca badania Ewaluację zewnętrzną przeprowadzi niezależny ewaluator.

Ewaluacja powinna być przeprowadzona z uwzględnieniem przyjętych przez Polskie Towarzystwo Ewaluacyjne kryteriów oceny, do których zaliczyć należy:

1. Trafność – kryterium to pozwala ocenić, w jakim stopniu przyjęte cele projektu odpowiadają zidentyfikowanym problemom w obszarze objętym projektem i/lub realnym potrzebom beneficjentów.
2. Skuteczność – kryterium to pozwala ocenić, do jakiego stopnia cele przedsięwzięcia zdefiniowane na etapie programowania zostały osiągnięte.
3. Użyteczność – kryterium to pozwala ocenić stopień zaspokojenia potrzeb odbiorców działań w wyniku osiągnięcia rezultatów operacji.
4. Trwałość efektów – kryterium to pozwala ocenić czy pozytywne efekty projektu na poziomie celu mogą trwać po zakończeniu finansowania zewnętrznego, a także czy możliwe jest utrzymanie się wpływu tego projektu w dłuższym okresie na procesy rozwoju na poziomie sektora, regionu czy kraju.

Opis sposobu realizacji badania zaproponowany przez Wykonawcę w ofercie będzie zawierał co najmniej:

1. Kontekst realizacji badania.
2. Cele badania.
3. Obszary/ pytania badawcze.
4. Opis metodyki badania. Minimum metodyczne badania zapewni triangulację metod i źródeł danych, w związku z czym w badaniu będą zastosowane: analiza danych zastanych, badanie jakościowe i badanie ilościowe. Oferta będzie szczegółowo wskazywać wielkość i strukturę prób badań ilościowych i jakościowych wraz z uzasadnieniem. Elementy te będą podlegać ocenie na etapie wyboru oferty.
5. Sposób prezentacji wyników.
6. Harmonogram realizacji badania.

LGD, poprzez odpowiednie kryteria wyboru oferty, zagwarantuje wybór oferty najkorzystniejszej, gwarantującej odpowiednią jakość badania. Dlatego najważniejszym kryterium oceny ofert będzie „jakość” rozumiana jako:

- jakość koncepcji badania,
- jakość metodyki, narzędzi badawczych oraz sposobu organizacji badania.

Zakres badania

Ewaluacja zewnętrzna będzie dotyczyć co najmniej następujących pytań/obszarów badawczych:

Tabela 37 weryfikacji ewaluacji zewnętrznej

Ocena wpływu na główny cel LSR (jeśli jest inny niż obszary poniżej)	Jaki jest stopień osiągnięcia celu głównego i przypisanych do niego wskaźników LSR?
--	---

Ocena wpływu na kapitał społeczny	Jaki jest wpływ LSR na kapitał społeczny, w tym w szczególności na aktywność społeczną, zaangażowanie w sprawy lokalne? W jaki sposób należałoby wspierać rozwój kapitału społecznego w przyszłości?
Przedsiębiorczość	W jakim stopniu realizacja LSR przyczyniła się do rozwoju przedsiębiorczości? Czy i w jaki sposób wspieranie przedsiębiorczości w ramach kolejnych edycji LSR jest wskazane?
Turystyka i dziedzictwo kulturowe	W jakim stopniu LSR przyczyniła się do budowania lokalnego potencjału w zakresie turystyki i dziedzictwa kulturowego? W jakich kierunkach należy wspierać rozwój lokalnego potencjału turystycznego?
Grupy w niekorzystnej sytuacji	Czy w LSR właściwie zdefiniowano grupy w niekorzystnej sytuacji oraz czy realizowane w ramach LSR działania odpowiadały na potrzeby tych grup? Jaki był wpływ LSR na poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego? Jakie działania należy podejmować w skali lokalnej na rzecz ograniczania ubóstwa i wykluczenia społecznego?
Innowacyjność	W jakim stopniu projekty realizowane w ramach LSR były innowacyjne? Jakie można wyróżnić typy innowacji powstałych w ramach LSR?
Projekt partnerskie	Jaka była skuteczność i efekty działania wdrażania projektów współpracy? Jaką formę i zakres powinny przyjmować projekty współpracy w przyszłości?
Ocena funkcjonowania LGD	Czy sposób działania partnerów w ramach LGD pozwalał na efektywną i skuteczną realizację LSR? Jaka jest skuteczność i efektywność działań biura LGD (animacyjnych, informacyjno-promocyjnych, doradczych? Jakie zmiany należy wprowadzić w działaniach LGD by skuteczniej realizowała LSR? Czy realizacja finansowa i rzeczowa LSR odbywała się zgodnie z planem?
Ocena procesu wdrażania	Czy procedury naboru, wyboru i realizacji projektów były wystarczająco przejrzyste i przyjazne dla beneficjentów? Czy kryteria pozwalały na wybór najlepszych projektów (spójnych z celami LSR)? Czy przyjęty system wskaźników pozwalał na zebranie wystarczających informacji o procesie realizacji LSR i jej rezultatach?
Wartość dodana podejścia LEADER	Czy działalność LGD wpływa na poprawę komunikacji pomiędzy różnymi aktorami, budowanie powiązań między nimi i sieciowanie? Czy stworzony dzięki wsparciu w ramach LSR potencjał rozwojowy jest w dostateczny sposób wykorzystywany i promowany? Czy projekty realizowane w ramach LSR są spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru objętego LSR i czy te projekty przyczyniają się do jego wzmocnienia? Czy przeprowadzone w ramach LSR inwestycje są komplementarne względem siebie lub względem wiodącego projektu/tematu określonego w LSR?

Wymagana struktura raport końcowego z ewaluacji zewnętrznej:

1. Streszczenie najważniejszych wyników badania.
2. Spis treści.
3. Opis przedmiotu badania uwzględniający cele i zakres ewaluacji.
4. Opis metodologii wraz z opisem sposobu realizacji badania.
5. Opis wyników badania wraz z ich interpretacją.
6. Odpowiedź na wszystkie wskazane pytania badawcze.

7. Podsumowanie zawierające wnioski i rekomendacje.
8. Spis tabel i wykresów.
9. Aneksy tworzone w toku realizacji badania.

Raport końcowy powinien syntetycznie i przekrojowo omówić otrzymane wyniki badania, co oznacza, że nie może sprowadzać się do zreferowania (streszczenia) uzyskanych danych i odpowiedzi pochodzących z przeprowadzonych badań. Rekomendacje przedstawione w raporcie powinny być sformułowane na podstawie wniosków wynikających z przeprowadzonych badań, mających pokrycie w informacjach prezentowanych w raporcie końcowym.

Sposób wykorzystania wyników z ewaluacji i analizy danych monitoringowych

Prowadzony monitoring oraz ewaluacja z jednej strony oceniają stopień wdrażania założeń LSR a z drugiej strony płynące z nich dane sygnalizować mogą o barierach czy problemach mających wpływ na prawidłowe wdrażanie LSR. Wyniki płynące z ewaluacji oraz analizy danych monitoringowych wykorzystane zostaną do:

- Informowania społeczności lokalnej i pozostałych interesariuszy o stopniu osiągnięcia zaplanowanych celów i wskaźników, wykorzystania środków finansowych, sukcesach i porażkach w realizacji LSR;
- Procedury aktualizacji strategii. W przypadku gdy analiza danych monitoringowych i ewaluacja wykażą zapóźnienia w procesie wdrażania, pojawienie się problemów i barier wymagających interwencji to stanowić to będzie podstawę i uzasadnienie do uruchomienia procedury aktualizacji strategii. Aktualizacja ta dotyczyć może jednego (m.in. kryteriów wyboru operacji) lub kilku elementów (celów, przedsięwzięć, wskaźników, budżetu) strategii.

Niezbędnym warunkiem dla prawidłowej realizacji LSR jest zapewnienie aktywnego udziału mieszkańców w procesie oceny postępów jej wdrażania jak i ocena sposobu funkcjonowania LGD. Jest to bezpośrednia kontynuacja działań o charakterze partycypacyjnym zainicjowanych na etapie formułowania założeń strategicznych. Skuteczne wdrażanie LSR będzie możliwe dzięki gromadzeniu i analizowaniu danych określających postępy w osiąganiu założonych celów oraz rozbieżności stanu faktycznego z pożądanym.

Literatura:

1. Strona internetowa - Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego: www.stat.gov.pl,
2. Poradnik dla lokalnych grup działania w zakresie opracowania lokalnych strategii rozwoju na lata 2014-2020", Departament Rozwoju Obszarów Wiejskich Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi,
3. Protokoły z przeprowadzonych spotkań i warsztatów z lokalną społecznością w 2022 i 2023.,
4. Raporty z badań ankietowych mieszkańców i przedsiębiorców przeprowadzonych przez LGD Lider A 4 2022/2023,
5. Współpraca międzynarodowa lokalnych grup działania z Dolnego Śląska, M Furmankiewicz – 2022
6. Strategie oddziaływania na interesariuszy rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność, M Szewczuk-Stępień, M Adamska... - Prace Naukowe ..., 2017
7. Funkcje partnerstwa lokalnego w rozwoju obszarów wiejskich, ME Szymańska - Studia Iuridica Lublinensia, 2017.

Programy Operacyjne i dokumenty strategiczne :

1. Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego (SRWD) 2030
2. Dolnośląska Strategia Integracji Społecznej na lata 2021-2030
3. Zintegrowanymi Inwestycjami Terytorialnymi Wrocławskiego Obszaru Funkcjonalnego (wersja 88) przyjęta 28 lutego 2023r
4. Strategia Rozwoju Powiatu Wrocławskiego 2030 oraz Strategia Rozwoju Powiatu Oławskiego na lata 2018-2023
5. Strategię Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Wrocławskim w latach 2016 – 2025
6. Strategia rozwiązywania problemów społecznych powiatu oławskiego na lata 2018-2023
7. Fundusze Europejskie dla Dolnego Śląska 2021-2027
8. Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Kąty Wrocławskie do roku 2030
9. Strategia Rozwoju Gminy Kobierzyce do roku 2030
10. Projekt aktualizacji Strategii Rozwoju Gminy Siechnice 2030+
11. Strategia Rozwoju Gminy Żórawina na lata 2023 – 2030
12. Strategia Rozwoju Lokalnego Gminy Domaniów na lata 2018 – 2025
13. Gminna Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na Gminy Kobierzyce na lata 2021 – 2030
14. Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Wrocławskim w latach 2016-2025
15. Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Żórawina na lata 2023 – 20
16. Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Siechnice na lata 2023 – 2027
17. Strategia wsparcia osób starszych i osób z niepełnosprawnościami w gminie Siechnice na lata 2021-2027
18. Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Kąty Wrocławskie na lata 2023-2030
19. Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Domaniów na lata 2018 – 2025
20. Załącznik nr 3 do regulaminu konkursu
21. Załącznik nr 5 do regulaminu konkursu
22. Katalog obowiązkowych wskaźników rezultatu PS WPR (do wyboru) z załącznika nr I do rozporządzenia 2021/2115 z wyjaśnieniami